

ΑΚΤΙΝΕΣ

ΟΡΓΑΝΟΝ ΤΗΣ «ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ»

ΕΤΟΣ ΙΖ'.

ΙΟΥΛΙΟΣ—ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ 1954

ΑΡΙΘ. 151.

ΕΙΡΗΝΗ ΚΑΙ ΠΟΛΕΜΟΣ

“Οχι μόνον τώρα με την άτομικὴν βόμβαν, ἀλλ’ ἤδη εἰς τὴν ἀπωτάτην ἀρχαιότητα τὸ θέμα «εἰρήνη καὶ πόλεμος» δὲν ἔχει μόνον σπουδαιότητα ἐξόχως κρίσιμον, ἀλλὰ καὶ παρουσιάζει μετὰ τὸ πολὺπλευρον καὶ πολὺπλοκον τῆς ἐμφανισέως του, ἐξόχους δυσχερείας διὰ μίαν ὄντως ἀντικειμενικὴν ἔρευναν.

Παρ’ ὅλον τοῦτο, ἴσως-ἴσως ἀκριβῶς διὰ τοῦτο, ἡ ἔρευνα αὐτὴ δὲν πρέπει νὰ ἐμποδισθῇ, ὅταν γίνεται μετὰ τὸ προσήκον πνεῦμα ποῦ χαρακτηρίζει κάθε ἀληθῶς χριστιανικὴν προσπάθειαν. Μολονότι λοιπὸν καὶ τὸ κατωτέρω ἄρθρον ἐκπροσωπεῖ κατ’ ἀνάγκην τὰς προσωπικὰς ἀντιλήψεις τοῦ συντάκτου του, τὸ δημοσιεύομεν οὐχ ἤττον εὐχαρίστως καὶ συνιστώμεν ἰδιαιτέρως τὴν ἀνάγνωσίν του. Διότι, ἀνεξαρτήτως ἀμφισβητήσεων καὶ ἐναντιολογιῶν, τὸ ἄρθρον αὐτὸ συμβάλλει καὶ εἰς τὸ νὰ κατανοηθοῦν αἱ δυσχερείαι, μετὰ τὰς ὁποίας συνδέεται καὶ ἡ θεωρητικὴ ἀπὸ χριστιανικῆς σκοπιᾶς ἀντιμετώπισις τοῦ τόσο κρισίμου αὐτοῦ διὰ τὸν πολιτισμὸν μας προβλήματος.

1. Νεαροὶ Γάλλοι ἐργάται, ζωντανοὶ χριστιανοὶ, ἔγραψαν ἀπὸ τὸ μέτωπο στὰ χρόνια τοῦ δευτέρου παγκοσμίου πολέμου πρὸς τὸν βαθυστόχαστο φιλόσοφο Jacques Maritain: «Διδαχτήκαμε νὰ φέρνουμε τὴν ζωὴ καὶ τὴν ἀγάπη στοὺς ἄλλους· νὰ βλέπουμε στὸ πρόσωπο τοῦ κάθε ἀνθρώπου ἓνα φίλο γιὰ νὰ τὸν συμπονέσωμε καὶ νὰ τὸν βοηθήσωμε—σ’ αὐτὸ τὸ ἔργον ἀφιέρωσαμε τὴν καρδιά μας, γι’ αὐτὸν θέλωμε νὰ ζήσουμε τὸν σκοπὸ. Καὶ τώρα, στὸν πόλεμο, πρέπει νὰ φέρνωμε τὸν θάνατον αὐτὸ κάμνουν τὰ χέρια μας—μὰ ἡ καρδιά μας ἀναστατώνεται ἀπὸ τὴν πικρία»⁽¹⁾.

Τὴν πικρία τῶν νεαρῶν ἐργατῶν τὴν νοιώθει βαθύτατα καὶ ὁ κάθε χριστιανὸς τῆς ἐποχῆς μας, ὅσο βλέπει τὸ φάσμα τοῦ πολέμου ν’ ἀπειλῇ καὶ πάλι τὸν ἄνθρωπον. Μαζύ, ἀντικρύζει ὅμως καὶ δλόκληρον τοῦ πολέμου τὸ πρόβλημα. Ἀναζητεῖ, πρῶτα, τὴν ἀληθινὴν αἰτία του καὶ τὴν ἠθικὴν δικαιολογίαν του· θέλει, ἔπειτα, ἓναν καθορι-

σμὸ τῆς στάσεώς του μέσα στοὺς πολέμους καί, πὺ πέρα, ζητεῖ ἓνα λόγο γιὰ τὴν δυνατότητα τῆς εἰρήνης ἐπάνω στὴ γῆ⁽²⁾. Οἱ γραμμὲς ποῦ θ’ ἀκολουθήσουν θ’ ἀντικρῦνουν ἀπὸ τὴν πρώτη μόνον ἀποψὶ τὸ θέμα· καὶ θάξῃ ὁ σκοπὸς τῶν ἐκπληρωθῆ, ἂν μονάχα ὁδηγήσουν τὴ σκέψιν τοῦ ἀναγνώστη πρὸς μίαν ἐγγύτερη ἀντιμετώπισιν.

2. Οἱ ἀτέλειωτες συμφορὲς καὶ τὰ προβλήματα ποῦ σωρεύει κάθε φορὰ ὁ πόλεμος, πὺ πολὺ ἴσως καὶ ἀπὸ τὸ φόρον τοῦ αἵματος, ἔκαμαν τὸν ἄνθρωπον νὰ τὸν ἀντικρύζῃ ἤδη ἀπὸ τὴν ἀρχαίαν ἐποχὴ ὡς ἓνα μεγάλο δεινόν. «Φεύγειν μὲν σὺν χρῆ πόλεμον ὅστις εἶ φρονεῖ», ἔγραψεν ὁ Εὐρωπαϊδης⁽³⁾· καὶ ὁ Ὅμηρος, αἰῶνες πρὶν, εἶχεν εὐχηθῆ: «ὡς ἔρις ἐκ τε θεῶν ἐκ τ’

(2) Αἱ «Ἀκτίνες» ἔχουν ἀπὸ διάφορες ἀπόψεις ἀσχοληθῆ μετὰ τὸ θέμα τοῦ πολέμου. Βλ. λ.χ. 1940, σελ. 1, 61, 1946, σελ. 263, 1947, σελ. 540, 1948, σελ. 130, 209, 374, 1950, σελ. 181. κ. ἄ.

(3) Τρωάδες, σ. 401.

(1) Jacques Maritain, *Pour la Justice*, New York 1944, σελ. 10.

ἀνθρώπων ἀπόλοιτο»⁽⁴⁾. Ἡ ἀρχαία ἑλληνική σκέψις δὲν ἔπαυε νὰ σημειώνῃ τῆς εἰρήνης τ' ἀγαθὰ καὶ τὰ δεινὰ τοῦ πολέμου⁽⁵⁾. Καὶ στὸν ἀρχαῖον ἑλληνικὸ πολιτισμὸ ἀνήκει ἡ τιμὴ τῆς πρωτοπορίας στὴν προσπάθεια γιὰ μιὰ διαπολιτειακὴ συνεννόησι· πρόκειται γιὰ τὸν θεσμὸ τῶν Ἀμφικτυονῶν. Ἡ γενικὴ ἐπιβολὴ τοῦ τὸν προβάλλει καὶ στὴ σύγχρονη ἐποχὴ ζωντανὸ πρότυπο γιὰ τὶς ἀνάλογες προσπάθειες. Κι' ἡ σημασία του εἶναι ἰδιαίτερη γιὰ ἕναν εἰδικὸ λόγο: ὅτι στὶς διασκέψεις αὐτὲς τῶν ἀρχαίων πόλεων, ποὺ συναδεδεύονταν ἀπὸ κοινὴ θρησκευτικὴ τελετὴ, ἦταν μιὰ κοινὴ πίστις ποὺ ἐδέσποζεν, ἡ κοινὴ πίστις σὲ ἀξίες αἰωνίου καὶ ἀπολύτου κύρους· ἡ πίστις αὐτὴ, ἡ θρησκευτικὴ, ἦταν καὶ τὸ θεμέλιο τοῦ θεσμοῦ.

Ἡ ἀμβλυνσις τοῦ ἠθικοῦ αἰσθητηρίου ὡς συνέπεια τοῦ πολέμου, ἡ τάσις πρὸς περιφρόνησι τοῦ νόμου—μιὰ κι' ἡ ἀρχὴ γίνεται μὲ τὴν ἀναστολὴ τῆς ἰσχύος πολλῶν νόμων⁽⁶⁾—τὸ πλῆθος τῶν ὑλικῶν καταστροφῶν, τῶν αἰχμαλώτων, μὲ τὴν ἐγγληματικὴ κάποτε μεταχείρισί των, τῶν ἡμῶν, τῶν κατατρεγμένων καὶ τῶν προσφύγων⁽⁷⁾, ὁ βαρύτατος φόρος τοῦ αἵματος⁽⁸⁾, οἱ ἀτέλειωτες οικονομικὲς κρίσεις, τὰ κοινωνικὰ καὶ πολιτικὰ προβλήματα ποὺ μένουσιν σ' ἐκκρεμότητα καὶ κρατοῦν σ' ἀνησυχία τὸν κόσμον χρόνια πολλὰ ὕστερ' ἀπὸ τὸν πόλεμον—ὅλα αὐτὰ καὶ μαζύ των κι' ἄλλα πολλὰ ἐπακόλουθα ποὺ δὲν χρειάζονται εἰδικὴ διαμνημόνευσι,

δικαιολογοῦν τὴν γενικὴ καταδίκη τοῦ πολέμου. Ἡ συνείδησις τῶν συνεπειῶν αὐτῶν, πῶς πολὺ παρ' ἄλλα ἐνδεχόμενα αἷτια, ὠδήγησε πολλοὺς καλοπροαίρετους στοχαστὲς σ' ἐπικίνδυνες ἀκρότητες, ὅπως λ. χ. στὸν λεγόμενον «**ἄκρατο φιλειρηνισμό**», τὴ θεωρία δηλ. τῆς παθητικῆς στάσεως ἀπέναντι στὸν ἐπιτιθέμενον καὶ τῆς καταδίκης καὶ τοῦ ἀμυντικοῦ ἀκόμη πολέμου⁽⁹⁾. «Γίποτε στὰ μάτια μας δὲν μπορεῖ νὰ δικαιώσῃ τὸν πόλεμον», ἔγραφαν μαθηταὶ τῆς Ecole Normale Supérieure σὲ διακήρυξι ποὺ ἐκκλωφώρησαν ὑπὸ τὴν καθοδήγησι τοῦ φιλοσόφου Allain στὰ χρόνια τοῦ ἰταλο-αἰθιοπικοῦ πολέμου⁽¹⁰⁾. Τέτοια ἀπόλυτη καὶ χωρὶς διάκρισι καταδίκη τοῦ πολέμου ἀπαγγέλλεται, τοῦλάχιστον ἀκουγόταν στὸ παρελθόν, καὶ μέσα στὰ πλαίσια τοῦ Δυτικοῦ Χριστιανικοῦ κόσμου ἀπὸ τοὺς λεγομένους objecteurs de conscience, γιὰ τοὺς ὁποίους θὰ γίνῃ εἰδικὸς λόγος σ' ἄλλην εὐκαιρία. Ἡ ἀντιπολεμικὴ αὐτὴ κίνησι βροῦκε ζωηρὴ ἔκφρασι στὴν παγκόσμια λογοτεχνία⁽¹¹⁾.

3. Ὡστόσο, ἡ ἔξαρσις τῶν λαῶν στὰ

(9) «*Doctrine du pacifisme intégral*». Βλ. σχετικὰ: Julien Benda, *La grande épreuve des démocraties*, Paris 1945, σελ. 140.

(10) «*Rien à nos yeux ne peut Justifier la guerre*», Julien Benda, ἐνθ. ἀνωτ. σελ. 142.

(11) Εἶναι γνωστὸ πὼς ὁ Ρώσος συγγραφεὺς τοῦ περασμένου αἰῶνος, ποὺ τόσο διαβάστηκε, ὁ Λέων Τολστόϊ, ὀφείλει κατὰ ἕνα μεγάλο μέρος τὴν φήμην του στὸν ἄκρατο ρωμαντικὸ φιλειρηνισμό του, στὴν ἀπόλυτη καταδίκη τοῦ πολέμου, ποὺ διατυπώνει κυρίως στὰ ἔργα του «*Πόλεμος καὶ Εἰρήνη*» καὶ «*Ἀνάστασις*». Στὰ τελευταῖα χρόνια παρόμοιες ἰδέες προπαγανδίσθηκαν ἀπὸ τὸν André Gide, ποὺ διεκήρυξε πὼς ἡ Γαλλία ἔπρεπε ν' ἀντιτάξῃ στὴ βία τῆς Γερμανίας ὄχι τὴν βία ἀλλὰ μονάχα τὴν ἀήττητη πνευματικὴ τῆς δύναμι», (*Journal*, σελ. 1320-1). Ἐπίσης ἀπὸ τὸν Romain Rolland: «Ἡ ἄρησις, γράφει, ν' ἀπαντήσωμε στὴ βία διὰ τῆς βίας τὴν ἔχει ἠθικὴν ὁμοφίαν, ὥστε ἀξίζει νὰ τῆς θυσιάσωμε τὴν ὑπαρξιν» («*Au dessus de la mêlée*». Ἀναφ. ὑπὸ Julienn Benda, ἐνθ. ἀν. σελ. 160, 162). Ὅμοιες ἰδέες, τοῦλάχιστον ὅμοια διάθεσι θὰ συναντήσῃ κανεὶς καὶ σ' ἄλλες λογοτεχνίες, καὶ στὴν ἑλληνικὴ τῆς μεσοπολεμικῆς ἰδίας ἐποχῆς.

(4) Σ, 107.

(5) Ἄς ἀρκεσθοῦμε, ἀνάμεσ' ἀπὸ πολλὰ ἄλλα, νὰ παραθέσωμε τὴ ζωντανὴν διατύπωσι τοῦ κορυφαίου τῶν ἀρχαίων ἱστορικών: «Ἐν μὲν γὰρ εἰρήνῃ καὶ ἀγαθοῖς πράγμασιν αἶτε πόλεις καὶ οἱ ἰδιῶται ἀμείνουσιν τὰς γνώμας ἔχουσι διὰ τὸ μὴ ἐξ ἀκουσίους ἀνάγκας πίπτειν· ὁ δὲ πόλεμος, ὑφελὼν τὴν εὐπορίαν τοῦ καθ' ἡμέραν βίου, βίσιος διδάσκαλος καὶ πρὸς τὰ παρόντα τὰς ὀργὰς τῶν πολλῶν ὁμοιοί», Θουκυδίδου Ἑυγγραφή, βιβλ. Γ', κεφ. 83.

(6) Εἶναι γνωστὸ τὸ ρητό: «*Silent leges inter arma*».

(7) Βλ. σχετικὰ: «*Ἀκτίνες*» 1946, σ. 263.

(8) Ὁ δεύτερος παγκόσμιος πόλεμος ἐστοίχισε 36.000.000 νεκροῦς καὶ τραυματίες τοῦλάχιστον. Βλ. Ἑγκ. Λεξικὸν Ἡλίου, τ. 15ος σελ. 294.

χρόνια τῶν πολέμων ἀνακόπτει τὴν καταδίκη τοῦ πολέμου ἀπὸ τὴν παγκόσμια συνείδησι. Ἱστορικοί, φιλόσοφοι καὶ πολιτικοὶ ἐτόνισαν τὴν εὐεργετικὴν του ἐπίδρασι, πάνω στὸν χαρακτῆρα τῶν ἀνθρώπων, καὶ στὰ πρόσωπα κορυφαίων διανοητῶν ὁ πόλεμος βρῆκεν ἀκόμη καὶ ὑμνητὰς του.

Ἔτσι, ὁ Imm. Kant γράφει πὼς ὁ πόλεμος, πού τὸν ἀποκαλεῖ «ἀκόνην τῆς ἀρετῆς», «ἐν τάξει καὶ σεβασμῶ τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων διεξαγόμενος, ἔχει τὸ ὑψηλόν, ἐξαίρον τὸ φρόνημα τοῦ λαοῦ τοῦ κατὰ τὸν ἀνώτερον τοῦτον τρόπον διεξάγοντος αὐτόν... Ἐξ ἐναντίας, μακρὰ εἰρήνη κρατῶναι ἀπλῶς τὸ ἐμπορικὸν πνεῦμα καὶ σὺν αὐτῷ τὴν χθαμαλὴν ἰδιοτέλειαν, τὴν δειλίαν καὶ τὴν μαλθακότητα, ταπεινοῦσα καὶ τὸ φρόνημα τοῦ λαοῦ»⁽¹²⁾. Ὁ von Moltke ἐξ ἄλλου διεκήρυξε ὅτι χωρὶς τὸν πόλεμον ὁ κόσμος θὰ βυθιζόταν στὰ τέλματα τοῦ ὕλισμοῦ⁽¹³⁾ καὶ ἀκόμη ὅτι ὁ πόλεμος εἶναι «στοιχεῖον τῆς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἐγκαθιδρυθείσης παγκοσμίου τάξεως»⁽¹⁴⁾. Ὁ Fichte εἶδε στὸν πόλεμον τὸ «ὕλικόν πρὸς ἐκπλήρωσιν τοῦ καθήκοντος» καὶ ὁ Treitsche ἐσημείωνε πὼς χωρὶς τοὺς πολέμους ἡ γῆ-τὴν σφαῖρα θὰ μεταβληθῆ εἰς «μέγαν ναὸν ἐγωϊσμοῦ»⁽¹⁵⁾. Τονίζεται ἀκόμη ἡ σημασία τοῦ πολέμου γιὰ τὴν ὀλοκλήρωσι τῆς προσωπικότητος τοῦ ἀνθρώπου⁽¹⁶⁾.

Ὁ N. Berdiaeff, χωρὶς νὰ παραγνωρίζῃ τ' ἀνυπολόγιστα δεινὰ τοῦ πολέμου, δὲν διστάζει ὁμῶς νὰ τὸν χαρακτηρίσῃ ὡς «τηγὴν τὸλμης, εὐγενείας καὶ ὑψηλῶν ἀρετῶν, ἀνδρισμοῦ, τιμῆς, πίστεως, ἱπποτισμοῦ». Ὁ πόλεμος, τονίζει, εἶναι ἀξία ἐν ὀνόματι τῆς ὁποίας ἐπιτρέπεται νὰ θυσιά-

σθοῦν ἄλλες ἀξίες⁽¹⁷⁾. Ἐδημιούργησε τὸν τύπο τοῦ ἱππότη, σημειώνει παρακάτω, καὶ ἡ πολεμικὴ ἠθικὴ δημιουργεῖ δύναμι χαρακτῆρος, ἀνδρικήν στάσι μπροστὰ στὴν ζωὴ, ἀφοβία μπρὸς στὸ θάνατον⁽¹⁸⁾. Ἀκόμη, ὑμνήθηκε ὁ πόλεμος ἀπὸ πολλοὺς, ὡς «ἐκπαιδευτὴς τοῦ ἀνθρωπίνου γένους»⁽¹⁹⁾, ὡς ἕμμεσος δημιουργὸς πολιτισμῶν⁽²⁰⁾.

Κι' εἶναι καὶ ἄλλοι ὕμνοι τοῦ πολέμου, πού τόσο παράταιρα ἤχουν σήμερα—παρὰ τὴν ἀλήθεια ὀρισμένων διαπιστώσεων—ὑστερ' ἀπὸ τὶς τελευταῖες τραγικὲς πολεμικὲς δοκιμασίαις⁽²¹⁾. Μὰ δὲν χρειάζεται νὰ ἐκθασοῦμε. Καιρὸς τώρα ν' ἀναφέρουμε ὅ,τι συνήθως λέγεται γιὰ τὰ αἷτα τοῦ πολέμου.

4. Ὅταν ὁ Ἐφέσιος σοφὸς ἐδογματίζεν ὅτι «πόλεμος πάντων μὲν πατήρ ἐστι, πάντων δὲ βασιλεὺς»^(21α), καθιέρωνε, χωρὶς ἴσως νὰ τὸ γνωρίζῃ, τὴν πρώτη θεωρητικὴ δικαιολόγησί του. Ἀπὸ τὰ βάθη τῆς Ἱστορίας ὁ πόλεμος δεσπόζει στὴ ζωὴ τῶν ἀνθρώπων—εἶναι ὁ κλῆρος των. «Πόλεμος αἰεὶ πᾶσι διὰ βίου ξυνεχῆς ἐστι πρὸς

(17) Nicol. Berdiaeff, «Περὶ τοῦ Προορισμοῦ τοῦ ἀνθρώπου», μετάφρ. Μητροπολ. Σάμου Εἰρηναίου, Ἀθήναι 1950, σελ. 279.

(18) N. Berdiaeff, ἔνθ. ἀνωτ. σελ. 282, 283.

(19) Βλ. Jacques Maritain, ἔνθ. ἀνωτ. σ. 10.

(20) Ἔτσι, ὑποστηρίζεται ὅτι ὁ ἀρχαῖος Ἀθηναϊκὸς πολιτισμὸς εἶναι πνευματικὸς καρπὸς κατ' οὐσίαν τῶν περσικῶν πολέμων. Π. Καρολίδης εἰς Κ. Παπαρηγοπούλου Ἱστ. τοῦ Ἑλλ. Ἔθνους, ἔκδ. Ἐλευθερουδάκη, Ἀθήναι 1932, τ. Α', 6', σελ. 44. Ὅπως δὴ ποτε εἶν' ἀλήθεια πὼς σ' ὀρισμένους πόλεις τῆς ἀρχαιότητος ἰδιαίτερη ἦταν ἡ προσήλωσις πρὸς τὸ πολεμικὸ πνεῦμα. «Ἐν Λακεδαιμόνι καὶ Κρήτῃ πρὸς τοὺς πολέμους συντέτακται σχεδὸν ἢ τε παιδεία καὶ τὸ τῶν νόμων πλήθος», μᾶς παραδίδει ὁ Ἀριστοτέλης, (Πολιτικά, βιβλ. Ζ').

(21) Παρατηρεῖται ὁμοίως παράλληλα, ὅτι γιὰ τὴ σύγχρονον ἐποχὴ μας μὲ τὶς προόδους τῆς τεχνικῆς καὶ τὸν πολλαπλασιασμὸ τῶν μηχανικῶν μέσων καταστροφῆς, ὁ πόλεμος ἀπέβαλε ἕνα μεγάλο μέρος ἀπὸ τὴν παλαιὰ μορφὴν του. Γίνεται πιά, εἶναι φανερό, ἀναμέτρησις τεχνικῶν δυνάμεων πρὸς τὸ πολὺ παρὰ συγκρούσις ἀνδρείας. Πρὸς N. Berdiaeff, ἔνθ. ἀνωτ. σελ. 282.

(21α) Ἡρακλείτου ἀπόσπ. 53ον.

(12) Imm. Kant, Kritik der Urteils-kraft, Ἀναφ. ὑπὸ Χρ. Ἀνδρούτσου, Σύστημα Ἡθικῆς, Ἀθήναι 1925, σελ. 329.

(13) Ἀναφέρεται ὑπὸ A. Messer, Sittenlehre, 1920, σελ. 87.

(14) Ἀναφ. ὑπὸ Gustav Radbruch, Εἰσαγωγή εἰς τὴν Ἐπιστήμην τοῦ Δικαίου, μετάφρ. Ν. Τατσεδάκη, Ἀθήναι 1923, σελ. 156.

(15) Βλ. Gustav Radbruch, ἔνθ. ἀνωτ. σ. 160, 161.

(16) Gustav Radbruch, ἔνθ. ἀνωτ. σελ. 158.

άπάσας τὰς πόλεις», λέγει ὁ Πλάτων μὲ τὸ στόμα τοῦ Κρητὸς Κλεινίου· καί, παρακάτω, «ἦν γὰρ καλοῦσιν οἱ πλείστοι τῶν ἀνθρώπων εἰρήνην τοῦτ' εἶναι μόνον ὄνομα, τῷ δ' ἔργῳ πάσαις πρὸς πάσας τὰς πόλεις ἀεὶ πόλεμον ἀκήρυκτον κατὰ φύσιν εἶναι»⁽²²⁾. Ἔτσι, ὁ πόλεμος φαίνεται νάχη τὴν ἀρχὴν τὸν μέσα στὴν ἀνθρώπινη φύσι. «Ἡ ἰδέα τοῦ πολέμου εἶναι δυστυχῶς γραμμμένη στὰ βάρη τῆς ἀνθρώπινης καρδιάς», γράφει ὁ μεγάλος στοχαστὴς Henri Guittou⁽²³⁾, καί με διαφορῆς παραλλαγῆς ἡ βασικὴ αὐτὴ σκέψις ὑποστηρίζεται μὲ θέρημν ἀπὸ πολλοὺς. «Τὸ πολεμικὸ ἔνστικτο εἶναι τόσο δυνατὸ, γράφει ὁ Henri Bergson, πὺ πρῶτο ἐμφανίζεται ὅταν ξύνη κανεὶς τὸν πολιτισμὸ γιὰ νὰ ἐπανεύρη τὴν φύσιν»⁽²⁴⁾. Τῆ δύναμι τοῦ «πολεμικοῦ ἔνστικτου» δείχνει κ' ἡ ἔξαρσις τῶν λαῶν στοὺς χρόνους τοῦ πολέμου καί, πὺ πολὺ, τὸ πόσο γρήγορα ξεχνιοῦνται τὰ πολεμικὰ δεινά. Κάποιος μηχανισμὸς, ὑποδεικνύει ὁ ἴδιος, ὡσάν τὸν μηχανισμὸ τῆς λήθης τῶν ὠδίνων τοῦ τοκετοῦ τῶν γυναικῶν, φαίνεται πὺς λειτουργεῖ γιὰ τὸν σκοπὸ αὐτό, ἰδίως στοὺς καινούργιους λαοὺς. Ὁ ἴδιος βρῖσκει ἀκόμα πὺς ἡ φύσις ἔχει παρεμβάλει ἕνα πέπλο προκαταλήψεων καὶ προλήψεων ἀνάμεσα στοὺς λαοὺς, καὶ μάλιστα ἀνάμεσα στοὺς γειτονικοὺς λαοὺς, ὡστε ὁ ἕνας νὰ μὴ θέλῃ νὰ γνωρίσῃ τὸν ἄλλον. Κρίνομε μὲ δυσμένεια τοὺς ξένους λαοὺς χωρὶς νὰ τοὺς ξέρωμε, καὶ μάλιστα κατὰ λόγον ἀντίθετον πρὸς τὴν ἀπόστασι πὺ μᾶς χωρίζει. «Τὰ κανόνισε ἔτσι ἡ φύσις γιὰ νὰ διευκολύνη τὸν πόλεμο, γιὰτὶ μὴ τέτοια γνωριμία δὲν εἶναι ἀναγκαστικὰ συμπάθεια, ἀποκλείει ὅμως τὸ μῖσος»⁽²⁵⁾.

Μετὰ τὴν πρώτη αὐτὴ αιτιολόγησι θ' ἀντικρῶσωμε, ἄσχετα ἢ παρᾶλληλα μ' αὐτὴν, ἄλλες λιγώτερο θεμελιώδεις—εἴτε γιὰτὶ

(22) Νόμοι Α' 626α.

(23) Le Catholicisme Sociale, Paris 1945, σελ. 204.

(24) Οἱ δυὸ πηγές τῆς ἠθικῆς καὶ τῆς ὀρησκείας, μετάφρ. Β. Ν. Τατάκη, Ἀθήναι 1951, σελ. 258.

(25) Henri Bergson, ἔνθ. ἄνωτ. σελ. 259, 260.

αιτιολογοῦν ὠρισμένους μονάχα πολέμους καὶ ἰσχύουν γιὰ συγκεκριμένους ἱστορικοὺς περιόδους καὶ γιὰ ὅσες ἄλλες παρουσιάζουν, καὶ ἐφ' ὅσον παρουσιάζουν, ἀναλογίαι, εἴτε γιὰτὶ προβάλλουν ἕνα ἀπὸ ποριστότερα αἰτία των. Συνήθως ἀναγνωρίζεται ὅτι ὁ πόλεμος εἶναι ἕνα πολύπλοκο φαινόμενο, πὺ δὲν μπορεῖ νὰ ὀφείλεται σ' ἕνα μονάχα αἰτιο· ἕνα πλῆθος αἰτιῶν πὺ συμπλέκονται ἀξεχώριστα πολλῆς φορῆς πρέπει ν' ἀναζητηθῇ πίσω ἀπὸ κάθε πολεμικὴ σύγκρουσι.

Ἀνάμεσα σ' αὐτά, μὴ εὐρύτατα διαδομένη ἀντίληψι θέλει νὰ ξεχωρίσῃ ὡς θεμελιωδέστερα καὶ σχεδὸν ἀποκλειστικὰ τὰ **οἰκονομικὰ καὶ κοινωνικὰ αἰτία**. Ἀναφέρεται ὅτι «ἡ ἀρχὴ τοῦ πολέμου εἶναι ἡ ἰδιοκτησία, ἀτομικὴ ἢ συλλογικὴ». Ὁ ἄνθρωπος εἶναι προικισμένος μὲ νοῦ κατασκευαστικὸ. Δὲν τοῦ ἐπρομήθευσεν ἡ φύσις τὰ ἐργαλεῖα, τοῦ ἔδωσε ὅμως τὴ δυνατότητα νὰ τὰ κατασκευάζῃ μόνος του. Καὶ παίρνει ἔτσι, ἀπὸ ἀνάγκη, τὴν ἰδιότητα τῶν ἐργαλείων του. Καὶ θέλει τὸ ἄτομο, ὅσο καὶ ἡ ὀμάδα, νὰ κάμη δικὸ του τὸν χῶρο, δάσος, λίμνη, ποτάμι, ἀγρὸν, ὅπου εἶναι προσωρισμένα νὰ ἐνεργοῦν. Ἀν μὴ ἄλλη ὀμάδα κρίνη τὴν ἴδια θέσι κατ'ἀλληλη, ἔρχεται ἡ σύγκρουσις⁽²⁶⁾.

Ἀκόμη, ἡ **μόνιμη κρίσις πὺ περνᾷ ὁ τεχνικὸς πολιτισμὸς** τῶν τελευταίων δεκαετιῶν, μὲ τὴν κοινωνικοοικονομικὴ ὀργάνωσι, τὴ διαμορφωμένη ἀπ' αὐτόν, χαρακτηρίζεται, ὅσο κ' ἂν γίνεται δεκτὸ πὺς βαθύτερα εἶναι τοῦ πολέμου τὰ αἰτία, ὡς μὴ ἰσχυρότατη ἐσωτερικὴ τάσις πὺ μπορεῖ νὰ ξεσπάσῃ σὲ πόλεμο. Καὶ πρῶτα, ἡ τεχνικὰ ὀργανωμένη παραγωγὴ ζητεῖ συνεχῶς πρῶτες ὕλες σ' ὅλα τὰ μέρη τῆς γῆς, κ' ἀκόμη ἀγορῆς γιὰ τὴ διάθεσι τῶν προϊόντων. Ἡ ἀναζητήσις αὐτῆ μᾶς ὀδηγεῖ σ' ἕνα διεθνή συναγωνισμὸ, πὺ θὰ φέρῃ τὸν πόλεμο στὴν περίπτωσι πὺ κάποιο κράτος θ' ἀρνηθῇ νὰ προμηθεύσῃ πρῶτες ὕλες ἢ νὰ εἰσαγάγῃ τὰ προϊόντα τῆς ξένης βιομη-

(26) Henri Bergson, ἔνθ. ἄνωτ. σελ. 258.

χανίας για κατανάλωσι(27). Έπειτα, *ή μετακίνησις τών γεωργικῶν πληθυσμῶν* πρὸς τίς πόλεις, φαινόμενο συνηθισμένο τῶν τελευταίων ἐτῶν και συνέπεια τῆς βιομηχανικῆς προόδου(28), μαζὺ μετὴν ἀπασχόλησι τῶν πληθυσμῶν αὐτῶν στὴ βιομηχανία, ἐξογκώνει ὑπερβολικὰ τὴ βιομηχανικὴ προσπάθεια κ' ἐπιτείνει τὴν ἀνάγκη ν' ἀναζητηθοῦν στὸ ἐξωτερικὸ πρῶτες ὕλες κ' ἀγορές, μετὴς συνέπειες πρὸς μνημονεῖθκαν παραπάνω. Στὴν ἴδια σειρά, *τὰ διδυμα φαινόμενα τῆς ὑπερπαραγωγῆς και τῆς ἀνεργίας* ὁδηγοῦν κατὰ κάποιον τρόπο, σάν σὲ διέξοδο, στὸν πόλεμον, ὅπου δίδεται μιὰ «τραγικὴ βέβαια εὐκαιρία» γιὰ τὴν ἀπορρόφησι τῶν ἀνέργων στὶς πολεμικῆς βιομηχανίαις και τὴν συνεχῆ κατανάλωσι πολεμικοῦ ὕλικου ἢ ὕλικου πού μπορεῖ νὰ διασκευασθῆ σὲ πολεμικόν. Θάπρεπε ἐδῶ νὰ σημειωθῆ πὸς κ' *ἡ παρεμβατικὴ βιομηχανικὴ πολιτικὴ* τῶν συγχρόνων κρατῶν, μετὸς τελωνειακοῦς φραγμοῦς και τὴν κάθε λογῆς προστασία τῶν ἐγχωρίων και τὸν ἀποκλεισμὸ τῶν ξένων προϊόντων, πολλῆς φορῆς ἔχει ὁδηγήσει σ' ἀντιθέσεις ἀνάμεσα στὰ κράτη, δυσεπίλυτες κάποτε μετὸς μέσα εἰρηνικά(29).

Δὲν θάπρεπε, φυσικά, νὰ λησμονηθῆ ἡ τεραστία σημάσι πὸς ἔχουν γιὰ τὴν εἰρήνην τοῦ κόσμου *οἱ ἐκπληκτικῆς τεχνικῆς ἀνακαλύψεις τῶν τελευταίων χρόνων*(30). Τὰ ἀεριοθούμενα, τὰ ραντάρ, οἱ ἀτομικῆς βόμβες, ὁ ἀφανῆς πόλεμος τοῦ χημικοῦ ἐργαστηρίου κ' οἱ καθημερινὰ ἐξαγγελλλόμενες ἐφευρέσεις και τελειοποιήσεις, μετὸς δυνατότητες καταστροφῆς πού δημιουργοῦν, ὅταν μάλιστα βρεθοῦν στὴν ἀποκλειστικὴ ἐξουσία ἐνὸς κράτους ἢ ἐνὸς συνασπισμοῦ κρατῶν,—

ὄλ' αὐτὰ ποιὸς θ' ἀρνηθῆ ὅτι ἀποτελοῦν ἕνα φοβερὸ πειρασμὸ πού ἐξωθεῖ στὸν πόλεμον; Ἐνα πειρασμὸ, πού χρειάζεται ἕνα τεράστιον ἠθικὸν ἀντίβαρον γιὰ νὰ ὑπερνηκθῆ;

Στὴν ἴδια ομάδα τῶν αἰτιολογήσεων ἀνήκει και ἡ ἀντίληψις πὸς *ὁ ὑπερπληθυσμὸς* εἶναι ἕνα ἀπὸ τὰ σοβαρώτερα αἷτια τοῦ πολέμου. Τὸ πλῆθος πού συνωθεῖται μέσα σ' ἕνα στενὸ χωρὸ γῆς θὰ ξεχυθῆ κάποτε γιὰ νὰ ἐπιτύχῃ ἕνα λογικὸ μέτρο ἀποσυμφορήσεως σ' ἄλλους τόπους λιγώτερον πυκνοκατοικημένους. Ἡ θεωρία αὐτῆ, πού ξεκινᾷ κατὰ κάποιον τρόπο ἀπ' τὸν Malthus, βρῆκε ἰσχυρὸ ὑποστηρικτὴ στὸ πρόσωπον τοῦ Henri Bergson. Ὁ Γάλλος φιλόσοφος φτάνει στὸ σημεῖον νὰ ὑποδεικνύη πὸς εἶναι ἀναγκαῖα τοῦ κράτους ἡ ἐπέμβασις γιὰ τὸν περιορισμὸ τῶν γεννήσεων μέχρις ὀρισμένου ἀριθμοῦ(31), (32).

Στὰ πλαίσια τῆς ἴδιας θεωρίας κινεῖται και ἡ ἀντίληψις ὅτι *ἡ πείνα τῶν φτωχῶν λαῶν*, «τὰ ἄδεια στομάχια», τοὺς ὠθοῦν στὸν πόλεμον. Ἡ ἰδέα, πού δὲν εἶν' ἄλλο ἀπὸ δημοκοπικὸ σύνθημα, παρουσιάζεται τόσο ἀνεδαφικῆ, ὥστε δὲν εἶν' ἀνάγκη νὰ ἐπιμεινόμεν στὴν ἐκθεσί της. Ἀρκεῖ νὰ σκεφθῆ κανεῖς πόσο τεράστια δαπάνη γιὰ τοὺς ἐξοπλισμοὺς και τὴν ἄλλη ἐτοιμασία χρειάζονται σήμερα οἱ πόλεμοι(33).

Τέλος, στὴν ἴδια κατηγορία ἀνήκει και ἡ ἀντίληψις πὸς ὁ πόλεμος ἔρχεται ὡς συνέπεια τῆς *ἀνατροπῆς τῆς ἁρμονίας στὶς σχέσεις Οἰκονομίας και Πολιτικῆς*. Στὸν οἰκονομικὸ στίβο ὁ

(27) Βλ. πάνω στὴν ἀποψι αὐτῆ «Towards a Christian Civilisation», Athens 1950, σελ. 175, και Δ. Πυργιώτη, Γιατὶ περνᾷ κρίσι ὁ τεχνικὸς πολιτισμὸς, «Ἀκτίνες» 1948, σελ. 130. Ἐπίσης Η. Bergson, ἐνθ. ἀνωτ. σελ. 262.

(28) Towards etc. σελ. 172.

(29) Towards etc. σελ. 173-175. Πρὸβλ. Δ. Πυργιώτη ἐνθ. ἀν. σ. 128 κ. ἐ.

(30) Towards etc. σελ. 171, 175.

(31) Henri Bergson ἐνθ. ἀνωτ. σελ. 263. Ἡ ἀρχαία μυθολογία καλὰ τὸ εἶχε καταλάβει, γράφει, ὅταν συνέδεε τὴν θεὰ τοῦ ἔρωτος μετὸν θεὸ τοῦ πολέμου: ἀφίνετε ἐλεύθερη τὴν Ἀφροδίτη; θὰ σᾶς φέρη τὸν Ἄρη.

(32) Πρέπει νὰ σημειωθῆ ὅτι προσφάτως (Αὐγουστος 1953) ὑποστηρίχθηκε ἀπὸ τὸν πριμάτον τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἀγγλίας Δρα Κ. Γκάρμπεϊτ στὸ Λίβερπουλ ἡ ἀνάγκη, γι' ἄλλους πάντως λόγους, εἰδικῆς μορφώσεως «διὰ τὴν ἀντίληψιν τῶν εὐθυνῶν τῆς ἀνευ ὀρίων τεκνοποιήσεως» (ἐφημ. «Καθημερινῆ» 9-9-1953, σελ. 1η).

(33) Βλ. σχετικὰ Towards etc. σελ. 25.

άνθρωπος κινείται με πάθος. Μια σοφία λοιπόν πρέπει να ουδετεροποιήσει μέσα στον άνθρωπο τις παράφορες δυνάμεις που τον κινούν στον οικονομικό ανταγωνισμό. Τη σοφία αυτή πρέπει να δώσει η πολιτική, ή όρθη όμως πολιτική. Χωρίς αυτήν ή αγορά θάταν άρενα. Κι' όταν ή πολιτική είτε δξύνεται υπερβολικά ή άτροφη, ή οικονομία υποβαθμίζεται σε άγωνα σφαγής⁽³⁴⁾.

Μία άλλη κατηγορία αιτιολογήσεων θέλει *ιδεολογικά* τὰ αίτια του πολέμου — οί ιδεολογικές αντιθέσεις των λαών ή ό φανατισμός για την επιβολή μιās άφρημένης ιδέας βρίσκονται, λένε, πίσω από κάθε πολεμική σύγκρουσι. Την αιτιολόγησι αυτή ξρχονται κατά κάποιον τρόπο να επιβεβαιώσουν οί *εθνικοί ή πατριωτικοί και οί θρησκευτικοί πόλεμοι*, που σ' ώρισμένες ιστορικές περιόδους συνεκλόνησαν την οικουμένη. Δέν μπορεί βέβαια ν' άρνηθη κανείς δλότελα την ύπαρξί τους και στη σημερινή εποχή. Μόνο που σήμερα είναι πιά σπάνιοι. Είναι κουρασμένοι οί πολλοί, πολυ κουρασμένοι από τις μεγάλες λέξεις. Πολυ μικρό άπόθεμα τέτοιου ιδεαλισμού διατηρείται στην ψυχοσύνθεσι των ανθρώπων του καιρού μας. Θέλουν οί άνθρωποι σήμερα πιδ συγκεκριμένα, πιδ άπλά, πιδ στοιχειώδη πράγματα⁽³⁵⁾.

Όστόσο, δέν άπέχει πολυ, στη βάσι της τουλάχιστον, από τις παραπάνω αιτιολογήσεις, μιá θεωρία που μπορεί νάχη μεγάλες αξιώσεις για τη σημερινή εποχή: 'Ός συνέπεια τής τεχνικής προόδου, μιá καινούργια φάσις κοινωνικής, θρησκευτικής και πολιτικής σκέψεως γεννήθηκε στον αιώνα μας. Οί άνθρωποι έστρεψαν την προσοχή τους στην επιστημονική ρύθμισι τής ζωής, κι' άπ' αυτό ξγινεν αισθητή ή ανάγκη να προβλέπουμε και να ρυθμίζουμε την πορεία τής οικονομίας και, πιδ πέρα, τής ζωής. Έτσι γεννήθηκε σιγά-σιγά ή τάσις να παραμερισθούν οί δη-

μοκρατικές μορφές διακυβερνήσεως⁽³⁶⁾ και πρόβαλαν τὰ δλοκληρωτικά κράτη. Η συνέπεια ήλθεν άμείλικτη. *Η έγκατάλειψις του δημοκρατικού σχήματος* έξέθρεψε τον όμαδικόν έγωισμό κι' έξασθένισε τον άμοιβαίο σεβασμό των δικαιωμάτων των λαών. 'Ο έπιθετικός πόλεμος διευκολύνθηκε μ' αυτόν τον τρόπο' δυναμικοί δυνάστες δλοκληρωτικών κρατών μπόρεσαν και κυκλοφόρησαν μ' άνεσι στους λαούς των τις φιλοπόλεμες ιδέες των κι' έπέτυχαν να τους κάμουν ν' άποδεχθούν τις παράδοξες κι' άπάνθρωπες θεωρίες των (ζωτικός χώρος, έξαφάνισις των μικρών λαών, άντισημιτισμός, racisme κλπ.) για να δικαιολογήσουν την έπίθεσι.

Μία συγγενής θεωρία βλέπει το αίτιο του πολέμου στην *πολλαπλότητα των ιδεών του πολιτισμού*. Κι' αυτό είναι το δράμα τής ιστορίας του κόσμου. «Κάθε έθνος έχει την κλήσι του. Είναι ή τιμή του, αλλά δέν αντιπροσωπεύει παρά ένα «τρόπον του αντίλαμβάνεσθαι» τη ζωή των λαών. Λοιπόν, υποκύπτοντας σ' ένα πειρασμόν άκατανίκητο, πιστεύει κάποτε πώς έχει την κλήσι να ύπαγορεύση στ' άλλα έθνη αυτή του την αντίληψι. Κατέχει τον πολιτισμό του, θέλει να τον κάμη τον πολιτισμό. Κι' όποιος δέν κατέχει αυτόν τον πολιτισμό κατατάσσεται ανάμεσα στους βαρβάρους». Κι' όταν δυό έθνη ή όμάδες έθνών έκδηλώσουν τις τάσεις των αυτές, τότε βρισκόμαστε μπροστά σε σύγκρουσι πολιτισμών κι' ό κόσμος μπορεί ν' άναστατωθί από τον πόλεμο⁽³⁷⁾.

Άλλη, ρωμαντικότερη αυτή, αντίληψι βρίσκει κάποιον βαθύτερο αίτιο του πολέμου στο *πνεύμα τής περιπέτειας* που συγκινεί την ανθρώπινη ψυχή. Το θέλητρο του άνυπολόγιστου και του άπροσδόκητου, το θέλητρο του κινδύνου, προετοιμάζουν σιγά-σιγά τον άνθρωπο για την πολεμική περιπέτεια. «'Ο άνθρωπος, έίπαν, ό μη τελείως βεβυθισμένος εις την καθ' ήμέραν ζωήν προτιμά πάντοτε, από

(34) Henri Guitton, έθ. άνωτ. σελ. 205.

(35) Jacques Maritain, έθ. άνωτ. σελ.

(36) Sir Stafford Cripps, Towards Christian Democracy, μετάφρ. Λίνας Κάσδαγλη, 'Αθήναι 1949, σελ. 96, 97.

(37) Henri Guitton, έθ. άνωτ. σελ. 206.

τήν βεβαιότητα τῆς εὐτυχίας, τὴν εὐτυχίαν τῆς ἀβεβαιότητος»⁽³⁸⁾. Καὶ «ὁ πόλεμος ἦτο πάντοτε ἡ μεγάλη σύνεσις ὄλων τῶν πολὺ ἐσωτερικῶν, τῶν πολὺ βαθέων πνευματικῶν», κατὰ τὴν διατύπωσι τοῦ Nietzsche⁽³⁹⁾.

Ἀκόμη, ἓνα πολιτικῆς φύσεως αἴτιο ὑποδεικνύεται μὲ ἀξιώσεις ἀποκλειστικότητος γιὰ τὴ σύγχρονη ἰδίως ἐποχή: Οἱ πόλεμοι, λένε, ὑπῆρξαν ἀνέκαθεν. Ἄλλὰ προσέλαβαν ἰδιαιτέρη σημασία, ἀπ' ὅτου ἡ κυριαρχία ἐθεωρήθηκε ὡς θεμελιῶδες στοιχεῖο τῆς ἐννοίας τοῦ κράτους. Ἄφου ὅμως ἡ κυριαρχία κάμνει τὸ κράτος, πρέπει ἡ ἔθνικὴ κοινότης νὰ ἔχη τὴν εὐκαιρία ν' ἀναπτύξῃ τὴν δύναμί της καὶ νὰ δώσῃ στὸν ἄλλο κόσμῳ τὴν ἀπόδειξι τῆς ἱκανότητός της νὰ ὑφίσταται ὡς κράτος. Κι' ὅταν ἀπειλῆται νὰ χάσῃ τὴν κρατικὴ της ὑπόστασι, ὑποχρεώνεται νὰ καταφύγῃ στὴ βία. Ἔτσι, αὐτὴ ἡ *συνύπαρξις κυριάρχων κρατῶν* ἀποτελεῖ μιὰν ἀπειλὴ κατὰ τῆς διεθνούς εἰρήνης. Κι' ὅταν ἀκόμη δὲν ξεσπᾷ ὁ πόλεμος, ἡ ἀπλὴ ἐπαφὴ τῶν κυριαρχιῶν δὲν εἶν' ἄλλο ἀπὸ μιὰ συνεχῆ σύγκρουσι μίσους καὶ ὑποφίας. Εἶναι ἀξιοσημείωτο, ὅτι οἱ παραπάνω διαπιστώσεις προέρχονται ἀπὸ τὴ σκέψι τοῦ Guittou⁽⁴⁰⁾. Ἄλλοι, τολμηρότεροι, βρίσκουν πὼς σ' ὅλα τὰ στάδια τῆς ἱστορίας, ὅταν κοινωνικὲς μονάδες μὲ ἴση κυριαρχία ἤλθαν σ' ἐπαφὴ, ὁ πόλεμος ἐγένετο ἀναπόφευκτος⁽⁴¹⁾.

(38) Gustav Radbruch ἔθθ. ἀνωτ. σελ. 159.

(39) Ἄναφ. ὑπὸ Gustav Radbruch ἔθθ. ἀνωτ. σελ. 161.

(40) Henri Guittou, ἔθθ. ἀνωτ. σελ. 205.

(41) Emery Reves, *The Anatomy of Peace*, ἔλλ. ἔκδ. Ἰκαρος, Ἀθήνα 1947, σελ. 130. Ἡ ἴδια εἶναι βασικὴ στὴ σκέψι τοῦ συγγραφέως πὺ ἀρνείται κάθε ἄλλην αἰτιολόγησι. Πιστεύει μάλιστα πὺς ὁ πόλεμος εἶναι τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἐπαφῆς μεταξὺ ὀποιωνδήποτε κυριάρχων μονάδων, «εἴτε οἰκογένειες εἶν' αὐτὲς οἱ μονάδες εἴτε φυλές, χωριά, περιφέρειες, πόλεις, ἐπαρχίες, δυναστείες, θρησκείες, τάξεις, ἔθνη, χῶρες ἢ ἡπείροι» (σελ. 106). Ὁ κίνδυνος εἶναι βέβαια ἀμεσώτερος στὴ σύγχρονη ἐποχὴ πὺς χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὴ διαμόρφωσι αὐτοτελῶν ἐθνῶν-κρατῶν. Καὶ πιστεύει πὺς πρέπει ν' ἀπαλλαγούμε ἀπὸ τὴν ἀναχρονιστικὴ προκατάληψι νὰ θεωρῆ κάθε ἔθνος τὸν ἑαυτὸ

Τέλος, δὲν πρέπει νὰ λησμονήσωμε πὺς ὑπάρχουν ἀνάμεσα στοὺς πολιτικὺς ἐκείνοι πὺς θεωροῦν τὸν πόλεμο ὡς ἓνα *κανονικὸ μέσο γιὰ τὴν πραγματοποίησι τῶν πολιτικῶν τῶν ἐπιδιώξεων*^(41α). Εἶναι οἱ βάρβαροι ὄλων τῶν ἐποχῶν. Ὅσοτόσο, εἶναι φανερό πὺς τὰ αἴτια τῶν πολέμων πὺς οἱ δικτάτορες αὐτοὶ ξεσηκώνουν, πρέπει ν' ἀναζητηθοῦν πέρ' ἀπ' τὴ βούλησί τους. Τὸ ἐρώτημα εἶναι πὺς τόσοι ἀνθρώποι ἐδέχθησαν νὰ γίνουν ὀπαδοὶ τους, ἢ νὰ δουλωθοῦν στὴ θέλησί τους⁽⁴²⁾. Ὅπως ὅμως καὶ νᾶναι, οἱ ἀπρόκλητες ἐπιθέσεις τῶν θέτουν σὲ ἄμεσο κίνδυνο τὰ στοιχειώδη δικαιώματα τῶν ἄλλων λαῶν κι' ἀντιστοίχως θέτουν σὲ κίνησι τὸ σύστημα ἀμύνης των. Ἡ ἐνοπλὴ ἀντίστασι τῶν κρατῶν στὶς τέτοιες ἐπιδιώξεις τῶν λαῶν πὺς κατευθύνονται ἀπὸ τοὺς δικτάτορας ὀνομάζεται ἀπὸ τοὺς συγχρόνους *πόλεμος πολιτισμοῦ*, κι' ἔχει τὴν ἐννοια τῆς ἀμύνης γιὰ τὴν προάσπισι τῶν στοιχειωδῶν δικαιωμάτων τῶν πολιτισμένων ἀνθρώπων. Τέτοιος χαρακτηρίστηκε κι' ὁ τελευταῖος παγκόσμιος πόλεμος⁽⁴³⁾.

5. Ἀπὸ τίς αἰτιολογήσεις πὺς μνημονεύθηκαν παραπάνω, θᾶπρεπε κατὰ κάποιον τρόπο ν' ἀποχωρίσωμε τὴν πρώτη. Φαίνεται νὰ δικαιώνεται ἡ ἀντίληψι αὐτὴ ἀπὸ τὰ πράγματα—τὸ νοιώθουμε πὺς τὴν αἰτία τοῦ πολέμου μὲς στὴν ἀνθρώπινη φύσι πρέπει ν' ἀναζητήσωμε. Ὅμως αὐτὸ καὶ μόνο δὲν αἰτιολογεῖ ἱκανοποιητικὰ τὸ φαινόμενο τοῦ πολέμου. Εἶναι ἡ φύσις αὐτὴ ἡ ἴδια, ἡ ἀρχέγονη, ἢ κάποια αἰτία ἄλλη, μεταγενέστερη, ἀλλοίωσε τίς ἀρχικὲς κλίσεις της; Καὶ ποιά εἶν' ἡ αἰτία αὐτή; Χωρὶς τὴν ἀπάντησι στὸ

του ὡς τὸ ἀσάλευτο κέντρο πὺς γύρω του περιστρέφεται ὁλόκληρος ὁ κόσμος (σελ. 35).

(41α) Ὁ Γερμανὸς στρατιωτικὸς συγγραφεὺς Κλαούζεβιτς στὸ βιβλίῳ του «Περὶ τοῦ πολέμου» (1834), ὀρίζει τὸν πόλεμον ὡς «ἐξασκούμενη τῆς πολιτικῆς δι' ἄλλων μέσων». Ἄναφ. ὑπὸ Κ. Δ. Γεωργοῦλη, Ἐγκυκ. Λεξικὸν Ἡλίου, τ. 16ος, σ. 171, ὅπου ἀναφέρονται στὴ συνέχεια καὶ ἀντιλήψεις τοῦ Karl Marx γιὰ τὸν πόλεμο.

(42) Βλ. Π. Μελίτη, Ἡ ἐποχὴ μας μπροστὰ στὴν Ἱστορία, «Ἀκτίνες» 1948, σελ. 212.

(43) Jacques Maritain, ἔθθ. ἀνωτ. σελ. 13-14, 96.

ερώτημα, πού ή πρώτη αιτιολόγησις δέν φαίνεται νά δίνη, μετατίθεται μόνο, δέν λύνεται τó πρόβλημα. Μά θα Ξαναγυρίσωμε σ' αυτό.

Όσον άφορᾷ τις άλλες αιτιολογήσεις, σοβαρές είναι βέβαια κι' αξιόλογες, πολλές μάλιστα δείχνουν ξεχωριστήν δξύτητα σκέψεως και ζωηρή συνείδησι τῆς σύγχρονης πραγματικότητος. Όμως δέν μᾶς ικανοποιούσιν. Έξηγήσαμε μ' αυτές ὡς ἕνα σημεῖο τήν μιάν ή τήν άλλην δεδομένην πολεμικήν περιπέτεια, ἀπό τις ἄπειρες τῆς Ίστορίας, ἀλλά δέν ἐξηγήσαμε τὸ φαινόμενο τοῦ πολέμου στή συνθετική του μορφή. Μένομε μέ τήν ἐντύπωσι πὼς βρήκαμε αἷτια πολλά, τρέχοντας ἀνικανοποίητοι ἀπό τή μιὰ θεωρία στήν ἄλλη, δέν βρήκαμε ὅμως τήν αἷτια. Κι' αυτό, γιατί νοιώθομε πὼς ὅλα τὰ προτεινόμενα αἷτια εἶναι φαινόμενα τοῦ ἴδιου ἐπιπέδου μέ τὸ γεγονός πὸν αιτιολογοῦμε. Ἀνήκουν κι' ἐκεῖνα κι' αὐτὸ στήν ἐπιφάνεια τῆς ἱστορικῆς ζωῆς συμπλέκονται μαζί του, δέν τὸ αιτιολογοῦσιν. Ἔτσι, γιά νά σταθοῦμε στήν περίπτωσι λ.χ. τῶν τεχνικῶν ἀνακαλύψεων τοῦ αἰῶνος μας, εἶναι φανερό πὼς ή τεχνική πρόοδος εἶναι κατ' ἀρχήν φαινόμενο παράλληλο πρὸς τὸν πόλεμο, ὄχι αἰτιῶδες. Δέν εἶν' αὐτὴ πὸν πρέπει νά κατηγορηθῆ γιά τούς συγχρόνους πολέμους, εἶν' ή κακή χρησιμοποίησίς της. Καί θα πρέπει νά ἐρευνηθῆ, γιατί νά χρησιμοποιηθῆ γιά τήν καταστροφή ὁ τόσο πλούσιος τεχνικός ἐξοπλισμός τοῦ αἰῶνα μας. Ἡ ἔρευνα αὐτὴ μεταφέρει τήν ἀναζήτησι σ' ἄλλο ἐπίπεδο, βαθύτερο ἀπό τὸ χῶρο ὅπου ἀνήκουν κι' ή τεχνική πρόοδος και τὰ οικονομικά και πολιτικά φαινόμενα κι' ὅσα ἄλλα αἷτια μνημονεύθηκαν παραπάνω.

Νοιώθομε λοιπὸν τήν ἀνάγκη ν' ἀναζητήσωμε τήν αἷτια βαθύτερα ἀπό τις ἐκδηλώσεις τῆς ζωῆς τῶν ἀνθρώπων, στή ρίζα τῶν ἐκδηλώσεων, στή θεμελίωσι τῆς ζωῆς τῶν ἀνθρώπων και τῶν πολιτισμῶν. Ἀνάγκη, χωρίς, φυσικά, ν' ἀφήσωμε τὸ βλέμμα μας ἀπό τὸ προσκήνιο τῆς Ίστορίας, νά πλησιάζωμε βαθύτερα, στὸν χῶρον ὅπου προετοιμάζεται ή ἱστορική δρασις μέ τούς προσανατολισμούς τοῦ ἀνθρώπινου πνεύματος.

Ἔνα τέτοιο ὅμως ἀντίκρουσμα μᾶς ὀδηγεῖ στήν ἀντιμετώπισι τοῦ προβλήματος ἀπό τή σκοπιὰ τοῦ χριστιανικοῦ πολιτισμοῦ, γιατί αὐτὴ ἀκριβῶς ή ἀντιμετώπισις, ή προσπάθεια δηλ. μακριὰ ἀπό χίμαιρες ή φιλοσοφικές προκαταλήψεις, νά κατανοηθῆ ὅσο γίνεται πληρέστερα και νά ἐρμηνευθῆ σωστὰ ή πραγματικότης αὐτὴ, εἶναι ή βᾶσις τοῦ χριστιανικοῦ ρεαλισμοῦ.

6. Ἀντικρούζοντας τὸ θέμα ἀπό τήν σκοπιὰ τῆς θεωρίας τοῦ Χριστιανικοῦ Πολιτισμοῦ θα Ξεκινήσωμε ἀπό δύο διαπιστώσεις:

Ἡ πρώτη διαπίστωσις: Δέν μᾶς διαφεύγει πὼς και στή χριστιανικήν περίοδο τῆς Ίστορίας «ή ἁμαρτία ὑπάρχει ἀκόμη και καραδοκεῖ τήν εὐκαιρία νά Ξανακερδίση τὸ ἔδαφος πὸν ἔχασε»⁽⁴⁴⁾. Ἄλλωστε, ή ἐπίγεια ζωὴ εἶναι και γιά τὸ χριστιανὸν «ζωὴ ἐν ἐξελίξει», ὅπου «πλείστοι ὅσαι ἐγωπάθειαι πρὸς ἐπικράτησιν ἀντιπαλαίουσιν»⁽⁴⁵⁾, εἶναι ή «βασιλεία τοῦ κόσμου τούτου» μέ τις κάθε λογῆς ἐκδηλώσεις της.

Ἀπ' τήν ἄλλη μεριά—κι' αὐτὴ εἶναι ή δεύτερη διαπίστωσις—γιά τὸν χριστιανισμό ὁ πόλεμος εἶναι φοβερό δεινὸ, «εἶναι τι τὸ ἀποτρόπαιον και ἀντίθετον»⁽⁴⁶⁾, εἶναι «κατάστασις ἔκρυθμος και ἀνώμαλος ἐν τῷ βίῳ τῶν ἔθνῶν και τῶν κοινωνιῶν, νόσος βαρεία και κρίσιμος»⁽⁴⁷⁾, «μάστιξ βαρεία διὰ τὸν βίον τῶν λαῶν»⁽⁴⁸⁾, «ἀγωνία και σκοτάδια στὸν κόσμο»⁽⁴⁹⁾· δημιουργεῖ, κοντὰ στ' ἄλλα, μιὰ τραγική ἐσωτερική σύγκρουσι, ἕνα «σχίσμα» στήν ψυχὴ τοῦ

(44) H. Lietzmann, *Geschichte der alten Kirche*. Ἄναφ. ὑπὸ Joseph Holzner, Παῦλος, μεταφρ. Ἱερωνύμου Κοτσώνη, Ἀθήναι 1948, σελ. 338. Πρβ. και Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν Σπυρίδωνος, Μήνυμα Χριστογενέων 1953, ἔφην. «Καθημερινή» τῆς 25-12-1953.

(45) Κωνσταντίνου Καλλινίκου, Χριστιανισμός και Πόλεμος, Μαγκεστρία τῆς Ἀγγλίας 1919, σελ. 29.

(46) Χρ. Ἀνδρούτσου ἐνθ. ἀνωτ. σελ. 328.

(47) Βασίλ. Ἀντωνιάδου, Ἐγχειρίδιον κατὰ Χριστὸν Ἠθικῆς, τ. Β' Κων/πολις 1927, σελ. 130. Πρβ. και σελ. 131.

(48) Σεραφεῖμ Παπακώστα, Ἡ ἐπὶ τοῦ Ὁρους Ὁμιλία τοῦ Κυρίου, Ἀθήναι 1940, σελ. 173.

(49) Jacques Maritain, ἐνθ. ἀνωτ. σελ. 10.

χριστιανού, που καλείται να φέρη τον όλεθρο στους πλησίον του, προς τους οποίους όφείλει, κατά την έντολή του Κυρίου, απεριόριστη αγάπη⁽⁵⁰⁾. Δεν πρέπει να ξεχνάμε πώς η 'Αγία Γραφή είναι γεμάτη από έπαγγελίες και προσδοκίες ειρήνης⁽⁵¹⁾ και πώς η γέννησις του Χριστού χαιρέτιστηκε με τον ύμνον «ἐπὶ γῆς εἰρήνη»⁽⁵²⁾. Ὁ ἴδιος ὁ Κύριος, που ἀπὸ τοὺς προφῆτες τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης ὠνομάσθηκε «ἄρχων ειρήνης»⁽⁵³⁾, ἐμακάρισε τοὺς εἰρηνοποιούς⁽⁵⁴⁾ καὶ συνέδεσε τὸν ἀναστάσιμο χαιρετισμό Του πρὸς τοὺς μαθητὰς Του μετὰ τὴν εὐλογία τῆς ειρήνης⁽⁵⁵⁾. Ἡ Ἐκκλησία μας ἀποκαλεῖ «βάρβαρα» τὰ «ἔθνη τὰ τοὺς πολέμους θέλοντα» κι' εὐχεται τόσο συχνὰ σ' ὅλες τὲς ἀκολουθίες της γιὰ τὴν ἐξάλειψι μὲν τοῦ πολέμου⁽⁵⁶⁾. Ἄναμφίβολα λοιπόν—εἶναι ἄλλωστε τόσο φανερόν αὐτό—ὁ πόλεμος ἀποτελεῖ μίαν ἀπὸ τὶς πρὸς ἐκφραστικὰς ἐκδηλώσεις τῆς «βασιλείας τοῦ κόσμου τούτου» στὴν ἀδιάλλακτη ἀντίθεσί της πρὸς τὸ πνεῦμα τοῦ Χριστιανισμοῦ.

Ἄν τώρα συνδέσωμε τὶς δυὸ διαπιστώσεις, θὰ ὀδηγηθοῦμε πρὸς ἓνα συμπέρασμα: Ἄφου λοιπόν ὁ πόλεμος στὴ βάσι του εἶν' ἐκδήλωσις, καὶ τόσο χτυπητὴ μάλιστα, τῆς «βασιλείας τοῦ κόσμου τούτου», στὴ θεμελίωσι τῆς βασιλείας αὐτῆς, στὴ γενεσιουργὸς αἰτία θάπρεπε ν' ἀναζητήσωμε τὴν ἀληθινὴν αἰτία του. Κι' αὐτὸ τὸ συμπέρασμα, αὐτὴ ἡ κατεύθυνσις, ἔγιναν δυνατὰ μόνο μετὰ τὴ θεώρησι τοῦ ζητήματος ἀπὸ τὴν σκοπιὰ τῆς θεωρίας τοῦ χριστιανικοῦ πολιτισμοῦ.

7. Πρὶν, ὡστόσο, προχωρήσωμε, θὰ πρέ-

(50) Ματθ. ε' 44, ιθ' 19, Λουκ. ι' 27 κλπ. Πρέπει ὅμως νὰ σημειωθῆ ὅτι ὁ πόλεμος δὲν συνεπάγεται ἀναγκαστικὸ μῖσος πρὸς τοὺς ἀντιπάλους. Βλ. σχετικὰ «Ἄκτινες» 1952, σελ. 302.

(51) Βλ. λ.χ. Ψαλμ. λδ' 17, μ' 5, Ἡσ. δ' 1-4, Μιχ. β' 2-4 κλπ.

(52) Λουκ. β' 13-14.

(53) Ἡσ. θ' 6. Πρβ. καὶ Ψαλμ. οα' 7.

(54) Ματθ. ε' 9. Πρβλ. καὶ Ἑβρ. ιδ' 4, Ρωμ. ιδ' 18 κ.π.ἄ.

(55) Ἰωάνν. κα' 19.

(56) Ἡ Δυτικὴ Ἐκκλησία παρομοιάζει τὸν πόλεμο πρὸς τὴν πανῶλη καὶ τὸν λιμό, Jacques Maritain, ἐνθ. ἀνωτ. σελ. 10.

πὴ νὰ σημειώσωμε πὼς ἀπὸ τὸν προχριστιανικὸν κόσμον ὁ Πλούταρχος μᾶς ἔχει διασώσει τὴν ἀντίληψιν ὅτι «οὐδεὶς φύεται ἀνθρώποις πόλεμος ἄνευ κακίας, ἀλλὰ τὸν μὲν φιληδονία, τὸν δὲ πλεονεξία, τὸν δὲ φιλοδοξία τις ἢ φιλαρχία συρρηγγυσι»⁽⁵⁷⁾. Παλαιότερα ὁ Ἡρόδοτος εἶχεν ἰδεῖ στὸν πόλεμον τὴν ἐπέμβασι τοῦ Θεοῦ πρὸς τιμωρία τῶν ὑπεροπτῶν ἀνθρώπων⁽⁵⁸⁾, συμφωνῶντας σ' αὐτὸ μετὰ τὰ τέρατα τῆς τραγωδίας⁽⁵⁹⁾.

Βέβαια, οἱ σκόρπιες κι' ἀσυστηματοποίητες αὐτές, κι' ἄλλες παρόμοιες, σκέψεις τοῦ ἀρχαίου κόσμου στέκονται μακριὰ ἀπὸ ἓνα συγκεκριμένον καθορισμὸ τῆς αἰτίας τοῦ πολέμου, ὅσο κι' ἂν ἀποτελοῦν ἀξιοσημείωτες προσπάθειες γιὰ μιὰ βαθύτερη ἀναζήτησι.

Ἐπρεπε, καθὼς σημειώθηκε παραπάνω, ν' ἀκουσθῆ καὶ νὰ διαδοθῆ ἡ χριστιανικὴ διδασκαλία, γιὰ νὰ τοποθετηθῆ στὴ σωστὴ βάσι του τὸ πρόβλημα τοῦ πολέμου. Ὁ ἀπόστολος Ἰάκωβος ἔγραψε: «Πόθεν πόλεμοι καὶ μάχαι ἐν ὑμῖν; οὐκ ἐντεῦθεν, ἐκ τῶν ἡδονῶν ὑμῶν τῶν στρατευομένων ἐν τοῖς μέλεσιν ὑμῶν;»⁽⁶⁰⁾. Ὑπέδειξεν ἔτσι πὼς γιὰ τὴν χριστιανικὴν διδασκαλίαν ὁ πόλεμος, ὁ κάθε πόλεμος, εἶναι **καρπὸς τῆς ἁμαρτίας**—καὶ κάτω ἀπὸ τὸν ὄρον αὐτὸ θὰ ἰδοῦμε γενικὰ τὴν παραβίασι τοῦ θεοῦ θελήματος—τὴν ἠθελημένην ἀπομάκρυνσι ἀπὸ τὸν κανόνα ζωῆς πού ὠρισεν ὁ Θεός. Αὐτὴ, λοιπόν, ἡ ἀπομάκρυνσις, αὐτὴ ἡ ἀποστασία, ἡ πρώτη, τὸ προπατορικὸν ἁμάρτημα, κι' ἡ ἄλλη, ἡ ἁμαρτία ὡς ἔκφρασις ζωῆς στὶς καθημερινὲς σχέσεις, αὐτὴ εἶναι καθαρὰ κι' ἀπερίφραστα γιὰ τὴν χριστιανικὴν διδασκαλίαν ἡ αἰτία τοῦ πολέμου. Εἶν' αὐτὴ ἡ ἴδια αἰτία πού ἀλλοίωσε τὴν ἀρχέγονη φύσιν καὶ τὴν ἐχειροαγωγήσεν πρὸς τὴν καταστροφὴν. Ὁ πόλεμος, λοιπόν, γιὰ τὴν χριστιανικὴν ἀντίληψιν ἔρχεται ὄχι ἀπὸ ἐξωτερικὰ αἴτια, ἀλλὰ «σὰν δηλητηριασμένους

(57) Περί στωϊκῶν ἐναντιωμάτων 1049, 32B.

(58) «Τὸ θεῖον φθονερὸν καὶ πᾶν τὸ ὑπερέχον κωλύει» βιβλ. VIII, κεφ. 109.

(59) Αἰσχύλου, Πέρσαι, στ. 807-822.

(60) Ἰακ. δ' 1.

καρπὸς χρόνων μακρῶν, ὅπου ἡ ἀνθρώπι-
της λησμόνησε τὴν δικαιοσύνην καὶ τὸν
Θεόν»⁽⁶¹⁾. Καὶ τὸ πρόβλημα τοῦ πολέμου
εἶναι πρόβλημα πνευματικό. Σχετίζεται
μὲ τὴν μεταφυσικὴν στάσι τῶν ἀνθρώπων,
τὴν ἀποδοχὴν δηλαδὴ ἀπὸ τὴν ἐλευθεροῦ
βούλησί των, ἢ τὴν ἄρνησι, τῆς θείας τά-
ξεως. Ἄρνησι σημαίνει κυριαρχία τῶν
δυνάμεων «τοῦ κόσμου τούτου», ὅπως πα-
ραπάνω ἐσημειώθησαν, τοῦ μίσους, τῆς
ἐγωπαθείας. Τὸ ἀναπόφευκτον ἀποτελε-
σμα θάνατο ὁ πόλεμος.

8. Ἔτσι, ὁ πόλεμος ἔρχεται ὡς συνέ-
πεια τοῦ ἀρνητικοῦ προσανατολισμοῦ τοῦ
ἀνθρώπου, ἀποτέλεσμα, λοιπὸν, ἀνθρώπι-
νης ὁποσδήποτε συμπεριφορᾶς. Ὡστόσο,
ἂν καὶ στέκεται σ' ἀπόλυτη ἀντίθεσι πρὸς
τὸν θεῖο κανόνα, ὁ πόλεμος, μαζὶ καὶ μ'
ἄλλες ἐκφάνσεις τῆς «βασιλείας τοῦ κό-
σμου τούτου», χρησιμοποιεῖται ἀπὸ τὴν
σοφὴ πρόνοια τοῦ Θεοῦ γιὰ τὸ καλὸ τῶν
ἀνθρώπων.

Καὶ πρῶτα, γίνεται ἡ ζωντανὴ ἐκφρα-
σις, ἡ τῶν βέβαια ὀδυνηρῆ, τῶν συνεπει-
ῶν τοῦ ἀρνητικοῦ προσανατολισμοῦ τῶν
ἀνθρώπων καὶ τῶν λαῶν. Γίνεται μία «θε-
οδικία», «μία ἀνανεουμένη κρίσις τοῦ Θε-
οῦ», «μία ἐρείπωσις τῶν ἐν ἁμαρτίαις πα-
λαιωθέντων ἐπὶ σκοπῶν ριζικωτέρας ἀνα-
καινίσεως»⁽⁶²⁾. Οἱ ἀρνητικοὶ πολιτισμοὶ
γκρεμίζονται ἀπὸ τὸν ὄναιμον ἀδελφὸ τους,
τὸν πόλεμο, παιδί τῆς ἴδιας μητέρας, τῆς
ἀρνήσεως.

Ἐπειτα, ὁ πόλεμος φανερόνεται, ἀπὸ
ἄλλη ἄποψι, ὡς μιὰ φυσικὴ θάλαγε κανεῖς
ἐκδήλωσι μιᾶς ἀρρώστειας τοῦ κοινωνι-
κοῦ ὀργανισμοῦ ἕνα εἶδος πυρετοῦ, μιὰ
ἀντίδρασι στὴν ἀρρώστεια τῆς ἀρνήσεως,
ποῦ ὀδηγεῖ στὴν ὑλιστικὴν ψευδοειρήνη,
μιὰν εἰρήνην ποῦ δὲν εἶν' ἄλλο ἀπὸ μιὰ
πρόσκαιρη ἀνάπαυλα, καὶ ποῦ ἐπιζητεῖται,
ὅταν φυσικὰ συνοδεύεται ἀπὸ τὴν ἄρνησι,
μόνο γιὰ νὰν ὁ καθέννας ἐλευθέρως ν' ἀ-
πολαμβάνη, ἀπηλλαγμένος ἀπὸ τὸν φόβο
καὶ τὴν ἐξωτερικὴν ἀπειλή, μιὰ ζωὴν ποῦ

τρέφεται ἀπὸ ἐγωισμοὺς καὶ ὑλιστικὰς ἀ-
πολαύσεις⁽⁶³⁾. Ἔρχεται λοιπὸν γιὰ νὰ ἐμ-
ποδίσῃ μὲ κάποιον τρόπο τὴ σῆψι τῆς κοι-
νωνίας. Καὶ θὰ εἰποῦμε, ἀπὸ ἄλλην ὁμῶς
ἄποψι, μαζὶ μὲ τοὺς ὑμνητάς τοῦ πολέ-
μου⁽⁶⁴⁾, πὼς ἀφηνερίζει, ναρκωμένα ἀπὸ
μιὰν ἀρνητικὴν περίοδο εἰρήνης, συναισθη-
ματα λιτότητος, περιφρονησεως τῶν γηί-
νων, τιμῆς, γενναϊότητος, ἡρωϊσμοῦ, αὐ-
τοθυσίας—χωρὶς, φυσικά, μ' αὐτὸ ν' ἀπο-
βάλλῃ τὴν ἀπαίσιον ὄψιν του. Εἶναι λοιπὸν
καὶ παιδαγωγία⁽⁶⁵⁾.

Ἀκόμη, πρέπει νὰ σημειωθῇ ὅτι ἡ ἀ-
ναγκαστικὴ ἀποδοχὴ τοῦ πολέμου ὑπὸ ὠ-
ρισμένες συνθῆκες, ποῦ δὲν εἶναι τοῦ πα-
ρόντος ν' ἀναπτυχθοῦν (δικαίως πόλεμος),
δὲν εἶναι πρᾶξις ἀρνητικῆ. Πρέπει νὰ ἔ-
χωμε ὑπ' ὄψιν μας πὼς στὴν ἱεραρχία
τῶν ἀξιών ἡ δικαιοσύνη καὶ ἡ ἐλευθε-
ρία—καὶ ἡ πολιτικὴ ἐλευθερία—δὲν ἔχουν
θέσι κάτω ἀπ' τὴν ἀνθρώπινη ζωὴ⁽⁶⁶⁾, ὅ-
ταν, φυσικά, διαχειριστῆς τῆς δὲν εἶναι τὸ
ἄτομον, ἀλλ' ἐξουσία ποῦ ἀναγνωρίζεται ἀ-
πὸ τὸ Θεόν⁽⁶⁷⁾. Καὶ βέβαια ἡ ἀδικία ἐν-
θαρρύνεται, ὅταν ἡ δικαιοσύνη ὑποχωρῇ
κι' ἡ πολιτικὴ ἐλευθερία παραχωρεῖ τότε
τὴ θέσι τῆς στὴν ἀπόλυτη καταδυνάστευ-
σι. Νὰ ἔχωμε ἀκόμα ὑπ' ὄψιν μας ὅτι ὁ πό-
λεμος ἔχει καὶ τὴν ἄλλη του πλευρά: εἶναι,
ὑπὸ τίς παραπάνω συνθῆκες, κι' ἕνα προσ-
κλητήριο θυσίας τῆς ἀτομικῆς ζωῆς γιὰ
χάρι τῆς δικαιοσύνης καὶ γιὰ τὴν ἐλευθε-
ρία καὶ τὴ ζωὴ τῶν συνανθρώπων μας.

(63) Δ. Πυργιώτη, Γιὰ νὰ πολεμηθῇ ὁ πό-
λεμος, «Ἀκτίνες» 1948, σελ. 377.

(64) Πρβλ. ἀνωτ. ἀριθ. 3.

(65) Ὁ ἱερός Αὐγουστίνος διδάσκει ὅτι
σκοπὸς τοῦ πολέμου, κατὰ τὸ σχέδιο τοῦ Θε-
οῦ, εἶναι ἡ τιμωρία καὶ ἡ διόρθωσις τοῦ ἀν-
θρώπινου γένους—«emendandum et casti-
gandum genus humanum», De Civ. Dei,
Lib. II, § 29. Βλ. καὶ Σερ. Παπακάστα ἐνθ.
ἀνωτ. σελ. 175, καὶ Κωνστ. Καλλινίκου ἐνθ.
ἀνωτ. σελ. 85.

(66) «Τὸ ἰδανικὸ μου δὲν εἶναι ἡ εἰρήνη,
εἶναι ἡ δικαιοσύνη—λόγοι τοῦ Ἀρχιεπισκό-
που τοῦ Canterbury κατὰ τὸν Ἰταλο-αἰθιοπικὸ
πόλεμο. Ἄναφ. ὑπὸ Julien Benda ἐνθ. ἀνωτ.
σελ. 148. Βλ. καὶ σελ. 141, 145.

(67) Ρωμ. ιγ' 1-5. Γενικώτερα, ἡ Καινὴ
Διαθήκη ἰδιαίτερα τονίζει τὴν σημασία τῆς ἐ-
πιβολῆς δικαιοσύνης. Πρβλ. Λουκ. κβ' 36-38,
Ματθ. κτ' 52, ι' 34, Ἰωάν. β' 14-16 κλπ.

(61) Jacques Maritain: Messages, Ἄ-
ναφ. ὑπὸ Πυργιώτη, «Ἀκτίνες» 1947, σελ.
540.

(62) Κωνστ. Καλλινίκου, ἐνθ. ἀνωτ. σελ.
86.

Κι' αὐτά, σίγουρα, δὲν εἶν' ἀσήμαντα ἀπὸ ἠθικῆ ἀποψι κίνητρα. Γιὰ τοὺς σκοποὺς τέτοιου πολέμου—κι' αὐτόν, τὸ ἐπαναλαμβάνομε, τὸν ἔκαμε δυνατόν μονάχα ἡ ἀνθρώπινη ἀμαρτία—μπόρεσε ν' ἀκουσθῆ στὴν Παλαιὰ Διαθήκη τὸ προσκλητήριο: «Ἀγιάσατε πόλεμον»⁽⁶⁸⁾.

9. Βέβαια, μένει μιὰ ἀπορία πού δὲν ἱκανοποιοῦν οἱ προηγούμενες γραμμές: Γιατί ἡ Πρόνοια τοῦ Θεοῦ ν' ἀνέχεται τὸν πόλεμο, πού, κοντὰ στ' ἄλλα, φέρνει καὶ στοὺς ἀνθρώπους πού ἀγωνίζονται γιὰ νὰ ζοῦν τὸ θέλημά Του τὴν τραγικὴ ἐσωτερικὴ σύγκρουσι, τὸ «σχίσμα», γιὰ τὸ ὁποῖο μιλήσαμε παραπάνω; Τὸ θέμα εἶναι πολὺ μεγάλο· ὅμως, μ' ὅσες κι' ἂν γίνουν ἀναπτύξεις, ἢ ἀπάντησις, ἢ τίμια ἀπάντησις, τελικὰ θὰ εἶναι ἓνα ἀπεριφραστο: «Δὲν ξέρομε». Θὰ ἐξαικολοθοῦμε νὰ βλέπωμε τὸ σχέδιο τοῦ Θεοῦ ὡς βουλήν «τοῦ κεραμέως»—ὁ ἀνθρώπινος νοῦς εἶναι πολὺ μικρὸς γιὰ νὰ τὸ χωρέσῃ. Θὰ προσθέσωμε, ὠστόσο, λίγες γραμμές, προσπαθώντας νὰ προσεγγίσωμε τὸ θέμα ὅσο μᾶς εἶναι δυνατό.

Θὰ ὑπενθυμίσωμε πρῶτα πὼς ὁ πόλεμος εἶναι τὸ τίμημα, τὸ ὀδυνηρὸ ἀλλ' ἀναπότρεπτο τίμημα τῆς ἀνθρώπινης ἐλευθερίας. Δὲν εἶναι μόνον ὁ ἀνθρώπος πού τὴν ποθεῖ κι' ὁ θεῖος νόμος τῆς ἀναγνώριζι θεμελιώδη ρόλο στὴν ἠθικὴ πορεία τοῦ ἀνθρώπου⁽⁶⁹⁾. σ' αὐτὴν στηρίζεται ἡ χριστιανικὴ διαλεκτικὴ. Κι' εἶναι δίκαιο τὴν κακὴ διαχειρίσει ἐνὸς τέτοιου ἀγαθοῦ ν' ἀκολουθοῦν οἱ ὀρισμένες συνέπειες· σ' αὐτὸ θάταν σύμφωνη κι' ἡ λογικὴ μας καὶ τὸ φυσικὸ καὶ τὸ θετικὸ δίκαιο. Γιατί, καθὼς ἐμνημονεύσαμε παραπάνω⁽⁷⁰⁾, ὁ πόλεμος ἐγίνε δυνατός μόνο μὲ τὴν ἐλευθερὴ ἀνθρώπινη βούλησι, κι' ὁ θεῖος νόμος, ἀπ' τὴν ἄλλη μεριά, εἶχε προδιαγράψει τὶς βαρεῖες συνέπειες τῆς παραβιάσεώς του.

Ἔπειτα, ἂν ἀντικρύσωμε τὸ θέμα «*sud specie aeterni*», ὑπὸ τὸ πρῖσμα τῆς αἰωνιότητος, τότε θὰ ἰδοῦμε πὼς τὰ πάντα, καὶ οἱ πόλεμοι, παίρνουν ἓνα διαφορετικὸ νόημα· γίνονται λεπτομέρειες ὑποταγμένες «εἰς τὸν μεγάλον νόμον τῆς θείας διαλεκτικῆς, ἡ ὁποία ἀφίνει καὶ τὸ κακὸν εἰς τὸν κόσμον νὰ ἐπιτελῆ ἓνα προορισμόν»⁽⁷¹⁾. Ἀπὸ τὴν ἀφετηριάν αὐτὴ ξεκινώντας, θὰ ὠθήσωμε τὴ σκέψι μας βαθύτερα. Θὰ ἰδοῦμε τότε πὼς ὁ πόλεμος ὡς ἀγωνιστικὴ διάθεσις ἔχει τὶς ρίζες του βαθιὰ μέσ' στὴν ἀνθρώπινη φύσι⁽⁷²⁾. Εἶναι ὁ δημιουργικὸς παλμὸς τοῦ ἀνθρώπου, ἡ τάσις του νὰ ξεπερνᾷ, δημιουργικὰ ὅμως, τὶς παλιὰς μορφές. Εἶν' ὁ ἴδιος παλμὸς πού τὸν ἀναδεικνύει νικητὴ τῆς ὕλης καὶ ἡρωα στὴν ἠθικὴ ζωή. Μ' ἀπὸ τὴν ἀρχέγονη ἐποχὴ τῆς πρώτης παραβάσεως, τοῦ προπατορικῦ ἀμαρτήματος, κι' ἐδῶ, ἡ ἀγωνιστικὴ αὐτὴ διάθεσις, ἡ ἀγνή κι' ὠραία, ἀφίνοντας χειραγωγὸ τῆς τὴν ἀμαρτία, ἔλαβε τὴν ἀντίθετη κατεύθυνσι, κι' ὀδηγῆ στὰ μίση, στὴν ἔχθρα, στὴν καταστροφή. Εἶναι ἡ ἀνθρώπινη φύσις πού, μὲ τὴν παράβασι τοῦ θείου νόμου, ἔχει ξεπέσει. Κι' αὐτὴ ἡ «πεπτωκυία» πιά φύσις παρακολουθεῖ τὸν ἀνθρώπο σὲ κάθε βῆμα του, τὸν δεσμεύει, μ' ὅλες τὶς ἐκφράσεις «τοῦ κόσμου τούτου». Μιὰ ἀπ' αὐτές, ἀπ' τὶς πιὸ φοβερές, εἶναι κι' ὁ πόλεμος—κι' ἀπὸ τὴν ἀποψι αὐτῆ, μὲ βάσι τὶς παραπάνω σκέψεις, θὰ ἐπιθῶμε πὼς ὁ πόλεμος εἶναι «φυσικός». Κι' ἀφοῦ κι' ὁ ἀνθρώπος τοῦ Θεοῦ, χωρὶς νὰ εἶναι «ἐκ τοῦ κόσμου», ζῆ ὅμως «ἐν τῷ κόσμῳ», δὲν θὰ μπορούσαμε νὰ σκεφτοῦμε πὼς θεία οἰκονομία εἶναι νὰ συμμερίζεται τὸν κοινὸν ἀνθρώπινο κλῆρο; Καὶ ν' ἀγωνίζεται κι' αὐτὸς τὸν καλόν, τὸν μεγάλον ἀγῶνα τοῦ ὑπὸ τοὺς ὄρους τῆς «πεπτωκυίας φύσεως», ἀνάμεσα ἀπὸ τὴν ὀδύνη

(68) Ἰωὴλ δ' 9-10. Βλ. καὶ Arthur H. Compton, *The Moral Meaning of the Atomic Bomb* εἰς τόμον *Christianity takes a Stand*, New York 1946, σελ. 63. Πρβλ. καὶ *Stand*, 60, 61. Ἐπίσης Β. Ἀντωνιάδου, ἐνθ. ἀνωτ. σελ. 132-133.

(69) Πρβλ. Μάρκ. η' 34.

(70) Ἀνωτ. ἀριθ. 7.

(71) Βλ. «Ἀκτίνες» 1953, σελ. 474.

(72) Κατὰ τὸν Πρῶσο στρατηγὸ Φ. φὸν Μπερνάρντι τὸ ἀγωνιστικὸν ἔνστικτον εἶναι βαθύτατα χαραγμένο στὴν ἀνθρώπινη ψυχὴ. Ἄναφ. ὑπὸ Κ. Δ. Γεωργούλη, ἐνθ. ἀνωτ. σ. 171, ὅπου πρβλ. καὶ γινώμες τὸν Max Scheler καὶ Karl Jaspers γιὰ τὸν πόλεμο ὡς ἐκδήλωσι ἀγωνιστικῆς διαθέσεως.

τῶν ἠθικῶν συγκρούσεων πού δημιουργεῖ ὁ πόλεμος, ἀνάμεσα ἀπὸ τὸν τραγικὸν ἔλεγχον τῆς συνειδήσεώς του καὶ τὰ δάκρυα τῆς ἀγωνίας του; Τότε, ὁ πόλεμος θά ναι γιὰ τὸν χριστιανὸν ἕνα ὀδυνηρό, ἕνα ὀριακὸ μέσο ἠθικῆς τελειώσεως, στὴν πορεία του γιὰ τὴν κατάκτησιν τῆς πνευματικῆς ἐλευθερίας, τῆς «ἐλευθερίας τῶν τέκνων τοῦ Θεοῦ». Πόσο θὰ κρατῆ ὁ τραγικὸς αὐτὸς κλῆρος; Δὲν εἶν' ἀνθρώπινος νοῦς πού θ' ἀποκριθῆ στὸ ἐρώτημα, εἶναι θέμα τῆς βουλῆς τοῦ Θεοῦ. Ὡστόσο, δὲν εἶν' ὀλοτέλ' ἄσχετο ἀπὸ τὴν εὐθύνη τῶν χριστιανῶν γιὰ τὴν πραγματοποίησιν τῆς ἀποστολῆς των στὸν κόσμον⁽⁷³⁾.

Μά, κλείνοντας τίς γραμμὲς τούτες, θά πρεπε νὰ θυμηθοῦμε ὅσα εἶπαμε στὴν ἀρχή: ὁ ἀνθρώπινος νοῦς εἶναι μικρὸς γιὰ νὰ χωρέσῃ τὸ σχέδιον τοῦ Θεοῦ. «Ὡς ἀνεξερεύνητα τὰ κρύματα Αὐτοῦ καὶ ἀνεξιχνίαστοι αἱ ὁδοὶ Αὐτοῦ!»⁽⁷⁴⁾.

10. Πρὶν τελειώσωμε, θά ξαναθυμηθοῦμε ὅσα παραπάνω ἐσημείωσαμε. Ὁ πόλεμος, εἶπαμε, ἔρχεται ὡς συνέπεια τοῦ ἀρνητικοῦ προσανατολισμοῦ τοῦ ἀνθρώπου. Καὶ γίνεται, μέσα στὴν θεία διαλεκτικὴ, μὴ ὀδυνηρὴ ὑπόμνησις τῆς ἀλήθειας πῶς αὐτὸς θά κυριαρχῆ στὸ ἱστορικὸ προσκήνιο ὅσο ὁ ἀνθρώπος συνυφάνει τὴν εἰρήνην μὲ τὴν ἀρνησιν ὅσο ζητεῖ τὴν εἰρήνην μόνο γιὰ νά ναι ἐλεύθερος ἀπὸ ἐξωτερικὴ ἀπειλὴ ν' ἀπολαμβάνῃ τὴν κατώτερη ζωὴ. Μιὰ τέτοια ὑλιστικὴ εἰρήνην δὲ μπορεῖ παρὰ νά ναι πολὺ σύντομη, πολὺ ψεύτικη. Τὸ

σῶμα τῆς ἀνθρωπότητος δὲν θ' ἀργήσῃ νὰ δείξῃ τὰ σημάδια τῆς σήψεως καὶ ὁ πόλεμος θά ἄρθῃ σὰν ἀντίδρασις στὴν ἀρρώστεια. Κι' ἐδῶ πρέπει νὰ προσθέσωμε πῶς μιὰ τέτοια εἰρήνην εἶναι ἀπαράδεκτη στὴν χριστιανικὴ κοσμοθεωρία. Ἀντὶ γι' αὐτὴν ὁ Χριστιανισμὸς θέλει τὸν πόλεμον ὄχι τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ κακοῦ. **Τὸν πόλεμον, τὸν ἀγῶνα στὸ πνευματικὸ πεδίο,** τὸν ἀγῶνα γιὰ τὴν ἠθικὴ τελείωσιν. Ἐνα τέτοιο πόλεμον ἤλθε νὰ ἐγκαθιδρύσῃ στὴ γῆ ὁ Χριστὸς⁽⁷⁵⁾, ἱκανοποιῶντας ἔτσι τὸν βαθὺ καὶ ἀγνό λόγον τῆς τὴν ἀνθρώπιν φύσιν, πού ζητεῖ τὴν κίνησιν, τὸν ἀγῶνα. «Ὁ Χριστιανισμὸς δὲν καταργεῖ τὸν ἀγῶνα, ἀπλῶς τὸν μεταθέτει, τοῦ δίνει νόημα, οὐσία, περιεχόμενον». Χωρὶς τὸν ἀγῶνα αὐτόν, τὸν πνευματικόν, τὸν «ἀόρατον πόλεμον», χωρὶς τὴν «μάχαιραν τοῦ πνεύματος» δὲν κερδίζεται ἡ εἰρήνη⁽⁷⁶⁾. Δὲν κερδίζεται οὔτε ἡ ἐξωτερικὴ εἰρήνην ἀνάμεσα στοὺς ἀνθρώπους καὶ τοὺς λαοὺς, οὔτε, πρὸ παντός, ἡ ἄλλη, ἡ ἐσωτερικὴ εἰρήνην, ὁ «καρπὸς τοῦ πνεύματος».

Γι' αὐτὴν, τὴν ἐσωτερικὴν εἰρήνην, εἶπε ὁ Χριστὸς: «Εἰρήνην τὴν ἐμὴν δίδωμι ὑμῖν, οὐ καθὼς ὁ κόσμος δίδωσιν, ἐγὼ δίδωμι ὑμῖν»⁽⁷⁷⁾. Καὶ «χωρὶς αὐτὴν τὴν εἰρήνην—σημειώνει ὁ Jacques Maritain⁽⁷⁸⁾—χωρὶς τὴν εἰρήνην πού ὁ κόσμος νὰ δώσῃ δὲν μπορεῖ, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ὑπάρξῃ εἰρήνην γιὰ τὸν κόσμον».

Σ. Γ. ΓΟΥΛΙΕΜΟΣ

(73) Βλ. Sir Stafford Cripps, ἐνθ. ἄνωτ. σελ. 39.

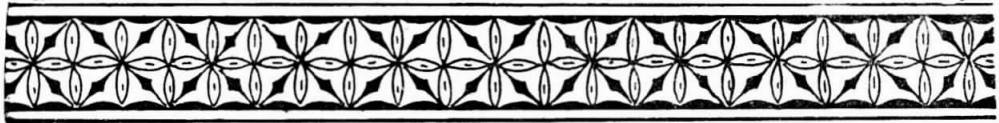
(74) Ρωμ. ιβ' 33. Πρέπει ἴσως νὰ ὑπεθυμίσωμε πῶς οἱ παραπάνω γραμμὲς δὲν εἶχαν σκοπὸ ν' ἀσχοληθοῦν, καὶ δὲν ἀσχολήθηκαν, μὲ τὴν στάσιν τοῦ χριστιανοῦ ἀπέναντι τοῦ πολέμου καὶ μὲ τὸ τεράστιον χρέος του ν' ἀγωνισθῆ γιὰ τὴν εἰρήνην τοῦ κόσμου. Τὰ θέματα αὐτὰ εἶναι, ἀπὸ συστηματικὴ ἀποψιν, ἔξω ἀπὸ τὰ ὄρια τῆς μελέτης.

(75) Πρβλ. «Πῦρ ἦλθον βαλεῖν ἐπὶ τὴν γῆν», Λουκ. ιβ' 49. Καὶ «Οὐκ ἦλθον βαλεῖν εἰρήνην, ἀλλὰ μάχαιραν», Ματθ. ι' 34.

(76) Βλ. βαθύτατη ἀναλυτικὴ ἔκθεσι τοῦ θέματος εἰς Δ. Πυργιώτην, «Ἀκτίνες» 1948, σελ. 378.

(77) Ἰωάν. ιδ' 27.

(78) ἐνθ. ἄνωτ. σελ. 18.

Ο ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΣΜΟΣ ΚΑΙ Η ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΠΙΣΤΙΣ

Ὁ ἐπαγγελματισμὸς ἀντιπροσωπεύει κατὰ τὴν παρούσαν περίοδον μίαν ὑπόσχεσιν ἄλλα καὶ μίαν ἀπειλήν.

Εἶναι ὑπόσχεσις, ἐπειδὴ παρακινεῖ τὰ ἄτομα καὶ τὴν κοινωνίαν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν ἑνὸς ἐξαιρετικοῦ χαρίσματος πρὸς διεξαγωγὴν εἰδικῶν κοινωνικῶν λειτουργιῶν. Διὰ τῆς πλήρους ἀναπτύξεως τοῦ ἐπαγγελματισμοῦ ἢ κοινωνία, τοῦλάχιστον θεωρητικῶς, ἐφοδιάζεται διὰ μιᾶς καλύτερας καὶ πλέον ἀποτελεσματικῆς ἐξυπηρέτησεως διὰ τὰ μέλη τῆς. Ἦμπορεῖ μάλιστα νὰ λεχθῆ ὅτι ὁ τύπος τῆς κοινωνικῆς τάξεως, τὴν ὁποίαν ἀπολαμβάνει σήμερον κάθε ἀνεπτυγμένον ἔθνος, ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸν βαθμὸν τῆς ικανότητος τῆς ἀναπτυσσομένης εἰς τὰ διάφορα εἰδικὰ καὶ ἀλληλοεξαρκώμενα ἐπαγγέλματα.

Αὐτὴν τὴν σκέψιν, καίτοι ἴσως εἰς ὑπερβολικὸν βαθμὸν, εἶχε κατὰ νοῦν ὁ Oswald Spengler, ὅταν ἔγραφε τὸ βιβλίον του «Ἡ Παρακμὴ τῆς Δύσεως». Λέγει ὁ Spengler: «Μία μορφή εἶναι σπουδαιότερα ἀκόμη καὶ ἀπὸ ὅλην τὴν ἐνεργειαν τῶν ἀρχιτεκτόνων, οἱ ὁποῖοι κάμνουν τὰς πόλεις νὰ φυτρώνουν ἀπὸ τὸ ἔδαφος καὶ νὰ μεταβάλλουν τὴν ὄψιν τῶν τοπίων... ὁ μηχανικός, ὁ ἱεροφάντης αὐτὸς τῆς μηχανῆς, ὁ ἄνθρωπος ποὺ τὴν γνωρίζει. Αὐτὴ ἡ ὑπαρξις τῆς βιομηχανίας ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς ὑπάρξεως ἑκατὸν χιλιάδων περροικισμένων καὶ καλῶς ἐξηρησμένων ἐγκεφάλων, οἱ ὁποῖοι διέπουν τὴν τεχνικὴν καὶ τὴν ἀναπτύσσουν ὁλοὲν πρὸς τὰ ἔμπροσ... Ὅταν, καὶ μόνον ὅταν παύσουν οἱ νεοσύλλεκτοι νὰ προσέρχονται πρὸς τὴν στρατιάν αὐτήν... θὰ ἐκπνεύσῃ κατ' ἀνάγκην καὶ ἡ βιομηχανία παρ' ὅλας τὰς προσπάθειάς τῶν διευθυντῶν καὶ τῶν ἐργατῶν».

Καὶ ἐπειδὴ ὁ εἰδικευμένος ἐπαγγελματίας παίζει τόσον ὑπεύθυνον ρόλον εἰς τὴν

σύγχρονον κοινωνίαν, ὁ Adam Smith ἐκθέτων τὰς βασικὰς ἀρχὰς τῆς οικονομίας ἦτο διατεθειμένος νὰ τοῦ παράσῃ προνομιακὴν οικονομικὴν μεταχείρισιν. Εἰς τὸ βιβλίον του «Ὁ πλοῦτος τῶν Ἑθνῶν» ὁ Smith ἀναφέρει: «Ἐμπιστευόμεθα τὴν ὑγείαν μας εἰς τὸν ἰατρόν, τὴν περιουσίαν μας καὶ ἐνίοτε τὸν πλοῦτον καὶ τὴν ὑπόληψίν μας εἰς τὸν νομικὸν καὶ τὸν δικηγόρον. Τοιαύτη ἐμπιστοσύνη δὲν ἦτο ἀσφαλὴς εἰς χεῖρας ἀνθρώπων διαβιούντων ὑπὸ λιαν πενιχρὰς ἢ λιαν ταπεινὰς συνθήκας. Ἡ ἀμοιβὴ τῶν πρέπει νὰ εἶναι τοιαύτη, ὥστε νὰ τοὺς τοποθετῆ εἰς τὴν βαθμίδα ἐκείνην τῆς κοινωνίας, τὴν ὁποίαν ἀπαιτεῖ μία τόσον σπουδαία παρακαταθήκη». Τοιοῦτοτρόπως ὁ Adam Smith ἂν καὶ ἦτο καθηγητὴς τῆς ἠθικῆς Θεολογίας εἰς ἓνα Σκωτικὸν Πανεπιστήμιον καὶ εἶχε πλήρη τὴν πίστιν εἰς ἓνα «ἐφηρμοσμένον Χριστιανισμόν», ἐβασίλευτο, εἰς τὴν τελευταίαν ἀνάλυσιν, διὰ τὴν ἐν τῇ κοινωνίᾳ ἡγεσίαν, ὄχι ἐπὶ πνευματικῶν συνθηκῶν καὶ κινήτρων, ἀλλὰ ἐπὶ τῆς «ἀμοιβῆς» καὶ τῆς «κοινωνικῆς θέσεως». Αὐτὰ τὰ σύμβολα, κατὰ τὴν ἀντίληψίν του, παρεμποδίζουν τὴν καταστρεπτικὴν κοινωνικὴν ἀναρχίαν καὶ διὰ μέσου μιᾶς πολυσυνθέτου εἰδικεύσεως καθιστοῦν τοὺς ἀνθρώπους ικανοὺς νὰ ἐξασφαλίσουν καλὴν ζωὴν.

Ἄλλὰ ὁ ἐπαγγελματισμὸς, παρ' ὅλα τὰ φαινομενικά του προτερήματα, ἀνεγνωρίσθη ἐσχάτως ὡς ἀποτελῶν ἐν μέγα καὶ σπουδαῖον κοινωνικὸν πρόβλημα, χρῆζον ἀμέσου προσοχῆς. Ἀφ' ἑνός, πολλοὶ παρετήρησαν ὅτι ὁ ἐπαγγελματισμὸς, μακρὰν ἀπὸ τοῦ νὰ ἐπιτύχῃ τὴν ἀνάπτυξιν προσωπικῶν ικανοτήτων καὶ νὰ ἐπιτύχῃ τὴν πληρότητα τῆς προσωπικότητος, συχρὰ ἐπιφέρει τὴν ἀποπροσωποποίησιν τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ εἰδικὸς καθίσταται εἰδικὸς

διὰ τῆς εἰς καταπληκτικῶς μέγαν βαθμὸν ἀποκοπῆς τοῦ ἀπὸ τὸ κοινὸν ρεῦμα τῆς ἀνθρωπίνης πείρας καὶ διὰ τῆς μεγεθύνσεως ὀρισμένων ἀπόψεων τῆς ζωῆς, ἐνῶ συγχρόνως ἐλαχιστοποιεῖ τὴν σημασίαν πολλῶν ἄλλων. Γίνεται πράγματι «δοῦλος» ἢ «παρίας» ἐξαρτώμενος ἐκ τοῦ σώματος τοῦ ἐπαγγελματικῆς του κλάδου, τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ δι' αὐτὸν ἓνα εἶδος «ἐκκλησίας», ἢ ὁποία τοῦ ἀποκαλύπτει τὸν τελικὸν σκοπὸν τῆς ζωῆς του. Καὶ αὐτὴ ἢ ὑποδουλώσεις καὶ ἀποπροσωποποιήσεις του δὲν εἶναι πνευματικὴ δημιουργία. Εἰς τὴν πραγματικότητά εἶναι τὸ ἀντίθετον. Εἶναι ἢ μηχανοποιήσεις τοῦ ἀνθρώπου.

Αὐτὴ ἢ ἐξαιρετικῆς σημασίας λειτουργία τῆς μηχανοποιήσεως τοῦ ἀνθρώπου δὲν συναντᾶται εἰς μεμονωμένας περιπτώσεις. Ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος, ὅπως παρατηρεῖ ὁ David Reisman εἰς τὸ βιβλίον «Τὸ ἔρημο πλῆθος», κατήντησε «έτεροκίνητος», ἔχει δηλαδὴ χάσει τὴν καθοδήγησιν τῆς συνειδήσεως καὶ τῆς παραδόσεως καὶ ἐξαρτᾶται ὁλοῦν καὶ περισσότερον ἐκ τῆς στατιστικῶς συντιθεμένης ἠθικῆς τῶν μαζῶν. Ὁ Henry Amiel θέτει τὸ ζήτημα ὀλιγώτερον τεχνικῶς, ὅταν λέγη: «Τὸ νὰ γκρεμισθῇ κάθε τι τὸ πνευματικόν, τὸ ἠθικόν, τὸ ἀνθρώπινον.... εἰς τὸν ἄνθρωπον διὰ τῆς εἰδικευσεῶς του, τὸ νὰ γίνοντι οἱ ἄνθρωποι ἄπλοιοι τροχοὶ τῆς μεγάλης κοινωνικῆς μηχανῆς, ἀντὶ τελείων προσωπικοτήτων, τὸ νὰ γίνῃ ἢ κοινωνία καὶ ὄχι ἢ συνειδήσεις τὸ κέντρον τῆς ζωῆς.... αὐτὸ εἶναι τὸ ἐπικρατοῦν ρεῦμα τῆς ἐποχῆς μας». Τοιοῦτοτρόπως ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον φαίνεται ἐκ πρώτης ὄψεως ὡς εὐσταθοῦν κοινωνικῶς σύστημα, περιέχει προβλήματα καὶ κακὰ τὰ ὁποῖα προσβάλλουν καιρίως τὸν ἐκ τῆς Χριστιανικῆς πίστεως ἐκπηγάζοντα ἀνθρωπισμὸν, καθ' ὅσον οὗτος ὑποστηρίζει τὸν σεβασμὸν τοῦ ἀτόμου.

★

Ἐπὶ πλέον ἢ ἀνάπτυξις τοῦ ἐπαγγελματισμοῦ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Δύσεως ἐμόρφωσε μίαν περὶ τῆς φύσεως τοῦ ἀνθρώπου ἀντίληψιν, ἢ ὀρθότης τῆς ὁποίας ἐτέθη ἐσχάτως ἐν ἀμφιβόλω κατὰ μέγαν βαθμὸν. Ἡ ἀντίληψις αὕτη ὑποστηρίζει, ἐὰν μὴ

πράγματι ὑπεραμύνεται τῆς ιδέας—ἰδίᾳ μεταξὺ τινων ἡγετικῶν παραγόντων τῆς παιδείας—ὅτι συνήθεις ἄνθρωποι ἠμποροῦν ν' ἀποδοῦν ἐξαιρετικοὶ διὰ τῆς εἰδικευσεως. Ἐπὶ πλέον ὑποστηρίζει ὅτι μόνον διὰ τῆς διανοητικότητος καὶ δεξιότητος τῶν ἐξαιρετικῶν τούτων ἀνθρώπων ἠμπορεῖ νὰ διατηρηθῇ καὶ ἀναπτύχθῃ ὁ πολιτισμὸς μας. Καὶ αἱ δύο αὐταὶ ἀντιλήψεις ἀποκαλύπτουν εἰς ποῖον βαθμὸν ὁ νεώτερος ἄνθρωπος ἐπέτρεψε εἰς τὸν ἑαυτὸν του νὰ κοιμηθῇ τὸν ὕπνον μιᾶς ἀδικαιολογήτου ὑπερηφανείας ἐνώπιον καταστρεπτικῶν κινδύνων.

Μήπως, λοιπόν, οἱ σύγχρονοι ἄνθρωποι μὲ τοιαύτας ἀντιλήψεις ἐδημιούργησαν ἓνα εἶδος κοινωνίας, ἢ ὁποία εἶναι ἀδύνατον νὰ ρυθμίζεται ἀπὸ συνήθεις ἄνθρωπους, ἀκόμη καὶ ἀπὸ ἐκείνους οἱ ὁποῖοι ὑποτίθεται ὅτι κατέστησαν τοὺς ἑαυτοὺς των ἐξαιρετικὰ ὄντα διὰ τῶν πλεονεκτημάτων τῆς ἐκπαιδεύσεως; Ἴσως ἢ ἀντίθεσις μεταξὺ τῆς προατομικῆς περιόδου καὶ τοῦ κόσμου, ὅπως τὸν γνωρίζομεν τώρα, ἠμπορεῖ κατὰ τὸν καλύτερον τρόπον νὰ συγκριθῇ μὲ τὴν ἀντίθεσιν μεταξὺ τῆς πρώτης περιόδου τῆς Ρωμαϊκῆς ἱστορίας καὶ τῆς μετέπειτα. Εἰς τὸ βιβλίον του «Ρωμαϊκὴ Βρετανία» ὁ καθηγητὴς R. G. Collingwood γράφει: «Ἡ ἱστορία τῆς πρώτης Ρωμαϊκῆς ἐποχῆς χαρακτηρίζεται ὡς ἢ ἱστορία συνήθων ἀνθρώπων ἐπιτελούντων ἐξαιρετικὰ ἔργα. Εἰς τὴν αὐτοκρατορίαν τῆς νεωτέρας ἐποχῆς οἱ ἐξαιρετικοὶ ἄνθρωποι δὲν κáμινουν τίποτε ἄλλο πλὴν τοῦ νὰ συνεχίζον τὴν συνήθη φορὰν τῶν πραγμάτων». Εἰς τοὺς καιροὺς μας ἐπίσης ὑπάρχει μεγάλη ἀνάγκη ἐξαιρετικῶν ἀνθρώπων—πολλῶν ἐξαιρετικῶν ἀνθρώπων. Πολλοὶ εἰς τὸ αἴτημα αὐτὸ δίδουν ὡς «ἀπάντησιν» τὸν ἐπαγγελματισμὸν εἰς αὐξοῦσαν ποικιλίαν. Ἄλλὰ δὲν ὑπάρχον ἀκόμη ἀποδείξεις, ὅτι ἢ ἐκπαιδευτικὴ καθοδήγησις ἔχει τὴν ἱκανότητα νὰ μεταμορφώσῃ ἀνθρώπους. Ἡ ἀλήθεια φαίνεται νὰ εἶναι ὅτι οἱ ἄνθρωποι, ἀκόμη καὶ οἱ ἐπαγγελματικῶς μορφωμένοι εἶναι πάντοτε συνήθεις, καὶ εἰς μερικὰς περιπτώσεις «φτηνοί», ὅπως λέγει ὁ λαός. Ὁ ἐπαγγελματισμὸς χρειάζεται νέαν ἀναρ-

ρῦθμοισιν τῆς περι ἀνθρώπου θεωρίας του, μάλιστα δὲ ὑπὸ τὸ πρῶσιμα τῆς χριστιανικῆς πίστεως.

Ἄλλο ἐπαγγελματισμὸς ἤρχισε μὲ τὴν ὑποστήριξιν τῆς ἐκκλησίας κατὰ τὴν μεσαιωνικὴν ἐποχὴν καὶ ἀπεσπάσθη ἀπὸ τὸ πνευματικὸν πεδίον καὶ τὸν πνευματικὸν ἔλεγχον μὲ τὴν μεταβολὴν τῶν σχέσεων μεταξὺ ἐκκλησίας καὶ κοινωνίας κατὰ τὴν Ἀναγέννησιν, καὶ κατήντησεν εἰς τοὺς καιροὺς μας ἓνα ἄθροισμα ἐμβαλωμάτων καὶ κατατμήσεων, ἐπὶ βάσεων μὴ πνευματικῶν. Κατὰ τὴν μεσαιωνικὴν ἐποχὴν καθέ ἐργασία συνεδέετο στενῶς πρὸς τὸ βασιθεὶ πνευματικὸν θέμα τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ὁ ἱατρός, ὁ ἱερεὺς, ὁ νομικός, ὁ ἀρχιτέκτων κλπ. ἐπίστευον ὅτι ἡ ἐργασία των εἶχε σχέσιν μὲ τὸν Θεὸν καὶ δι' αὐτοὺς καὶ διὰ τὴν κοινωνίαν.

Βεβαίως τὸ μέγεθος τῆς πεποιθήσεως αὐτῆς ποικίλλει, ἀλλ' ἡ βασικὴ τῆς σημασία δὲν ἠμπορεῖ νὰ ἀμφισβητηθῇ. Τοιοῦτοτρόπως, ἓνα ἐγχειρίδιον ἱατρικῆς δεοντολογίας τῆς ἐποχῆς ἐκείνης συμβουλεύει περὶ τῆς διαγωγῆς τῶν παλαιῶν Ἀγγλῶν ἱατρῶν τὰ ἑξῆς: «Ἐν πρώτοις εἶναι πρέπον δι' αὐτόν (τὸν ἱατρόν) νὰ εὐδοκίμησῃ εἰς τὸ ἔργον τοῦτο, νὰ θέτῃ πάντοτε τὸν Θεὸν πρὸ πάσης ἐργασίας του καὶ πάντοτε ταπεινῶς νὰ ἐπικαλεῖται τὴν βοήθειάν Του μὲ τὴν καρδίαν καὶ μὲ τὰ χεῖλη, καὶ ἐνίστε ἀπὸ τὰ κέρδη του νὰ βοηθῇ πτωχοὺς ἀνθρώπους κατὰ τὴν δυνάμιν του, ὥστε διὰ τῶν προσευχῶν των νὰ λαμβάνῃ τὴν χάριν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καὶ νὰ μὴ εἶναι ὑπερήφανος ἢ οἰηματίας εἰς τοὺς λόγους ἢ τὰς πράξεις του, καὶ ν' ἀποφεύγῃ τὴν πολυλογίαν καὶ ἰδίως δταν εὐρίσκειται μεταξὺ μεγάλων ἀνθρώπων, καὶ ν' ἀπαντᾷ φρονίμως εἰς ὅτι ἐρωτᾶται, ἵνα μὴ διὰ τῶν ἰδίων λόγων παγιδευθῇ».

Ἀλλὰ ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἦτο ἀληθὲς διὰ τὴν ἱατρικὴν, ἦτο ἐπίσης ἀληθὲς καὶ διὰ τὰ ἄλλα ἀναφυόμενα ἐπαγγέλματα. Ἡ στρατολογία εἰς τὸ ἔργον, ἡ παραδοχὴ κοινῶν ἀπόψεων περὶ τοῦ ἑαυτοῦ καὶ τῆς κοινωνίας, αἱ δυσκολίαι χρησιμοποίησεως ἐνὸς διέποντος ἠθικοῦ κανόνος καὶ ἄλλα χαρακτηριστικὰ τοῦ παλαιότερου ἐπαγγελματισμοῦ εὗρισκον στήριγμα καὶ ἀπάντησιν

εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ τὴν χριστιανικὴν κοσμοθεωρίαν. Πράγματι, μέγα μέρος τῶν εἰδικευμένων ἐπαγγελματιῶν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἦσαν κληρικοί, οἱ ὁποῖοι ἐπίστευον ὅτι τὸ λειτουργημὰ των περιελάμβανε ὑπηρεσίας αἱ ὁποῖαι σήμερον ἀνήκουν εἰς «κοσμικὰ» ἐπαγγέλματα.

Ὁ Η. Η. Henson εἰς τὸ βιβλίον του «Ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἀγγλίας» λέγει ὅτι «δὲν θὰ εἶναι ὑπερβολικὸν ὅσον καὶ ἂν τονίσωμεν τὴν ἄλλειψιν συνεπειᾶς, τὴν ὁποῖαν ἐπέφερον εἰς τοὺς κοινούς κληρικούς ἢ ἀντικατάστασις ὑπὸ τῆς ποιμαντικῆς, τῆς ἱερατικῆς ἐννοίας τῆς χριστιανικῆς διακονίας». Αἱ συνέπειαι τῆς ἄλλειψεως αὐτῆς διὰ τὸν ἐπαγγελματισμὸν εἶναι πολυσχιδεῖς καὶ σημαντικαί. Ἄντι νὰ ἔχωμεν εἰδικούς ἔχοντας τὴν ρίζαν των εἰς τὴν χριστιανικὴν ἔννοιαν περὶ ἐπαγγέλματος, ἀνεπτύξαμεν μίαν νέαν θεωρητικὴν ἐξήγησιν τῶν ἐπαγγεμάτων. Πυρὴν τῆς θεωρίας αὐτῆς ὑπῆρξεν ἡ ἀντίληψις ὅτι ὁ ἐπαγγελματίας ζητεῖ νὰ ἐξυπηρετήσῃ τὴν ἰδίαν του πρόοδον καὶ ἱκανοποιήσῃ δι' ἐπαγγελματικῶν ὑπηρεσιῶν πρὸς τὴν κοινωνίαν, μεγάλης ἐκτάσεως καὶ ἀξίας. Αἱ βάσεις διὰ τὴν νεωτέραν αὐτὴν ἄποψιν περὶ ἐπαγγελματισμοῦ δὲν ἦσαν κατ' ἀνάγκην ἀντιχριστιανικαί, καίτοι δὲν ἠδύνατο ν' ἀναγνωρισθῶν πλήρως ὡς χριστιανικαί.

Καὶ ὅσον ἐξησθένει ἡ ἐπιρροὴ τῶν ἐκκλησιῶν, τόσον ἡ αὐξήσις ἐνὸς μὴ πνευματικῶς προσανατολιζομένου ἐπαγγελματισμοῦ ἐγένετο αἰσθητή. Ἡ παιδεία καὶ ἡ πρακτικὴ ἐφαρμογὴ κατέστησαν ἀνεξάρτητοι ἀπὸ τὴν θεωρητικὴν, ἠθικὴν καὶ οργανωτικὴν καθοδήγησιν τοῦ Χριστιανισμοῦ. Τὰ ἐπαγγέλματα ἀπεμονώθησαν πρὸς μεγάλην τὴν ἱκανοποίησιν. Αὐτὴ ἦτο ἡ περίοδος κατὰ τὴν ὁποῖαν ὁ Dickens ὠμίλει διὰ τοῦ στόματος τοῦ Pickwick περὶ τοῦ «διτλωματούχου ὑπαλλήλου ποῦ προετοιμάζεται διὰ νὰ γίνῃ δικηγόρος, ποῦ ἔχει τὸν ἰδιαίτερον ράπτην του, ποῦ παίρνει προσκλήσεις διὰ κοσμικὰς συγκεντρώσεις, ποῦ φεύγει ἀπὸ τὴν πόλιν εἰς κάθε ἐποχὴν μεγάλων διακοπῶν διὰ νὰ ἴδῃ τὸν πατέρα του, ὁ ὁποῖος συντηρεῖ ἀναρίθμητα ἄλογα καὶ ὁ ὁποῖος εἶναι, ἐν ὀλί-

γοις, ὁ ἀριστοκράτης τῶν ὑπαλλήλων».

Τοῦλάχιστον δύο νεωτερισμοὶ ἐφανερώθησαν εἰς τὴν κοινωνίαν τῆς Δύσεως ἐνώπιον τῆς αὐξήσεως τοῦ κοσμικοῦ ἐπαγγελματισμοῦ. Ἡ ἀνοδος τῆς ἐπαγγελματικῆς ἐκπαιδεύσεως καὶ ὁ ἔλεγχος τῆς ἐξασκήσεως τοῦ ἐπαγγέλματος ὑπὸ τοῦ κράτους. Εἶναι ἀληθές, π.χ., ὅτι πολλοὶ συνέρρεον εἰς τὸ Leyden, τὴν Βασιλείαν καὶ τὴν Βολωνίαν πρὸς ἰατρικὴν ἐκπαίδευσιν, πρὶν ἀκόμη γίνῃ ἡ ἰατρικὴ ἐν σχετικῶς ἀνεξάρτητον καὶ κοσμικὸν ἐπάγγελμα, ἀλλ' ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον αἱ τεχνικαὶ σχολαὶ τῆς ἰατρικῆς, καθὼς καὶ τῶν ἄλλων ἀναφουμένων ἐπαγγελμάτων, ἐνεφανίσθησαν εὐθὺς ὡς τὰ ἐπαγγέλματα ταῦτα κατέστησαν ἰκανὰ νὰ εὐδοκμήσουν ἔξω τῆς ἐκκλησίας. Ἐπὶ πλέον ἀπὸ ἐκπαιδευτικῆς ἀπόψεως, τὰ πανεπιστήμια δὲν κατώρθωσαν νὰ κάμουν τίποτε περισσότερον παρὰ νὰ μεταδώσουν εἰς τοὺς διαφόρους ἐπιστημονικοὺς κλάδους, διὰ τῶν διαιρέσεων, σχολῶν, διοικήσεων, προγραμμάτων κλπ. τὸν κατατετημημένον ἐπαγγελματισμόν, ὅστις ἀνεφάνη μὲ τὴν παρακμὴν τῶν ἐκκλησιῶν. Εἰς χώρας τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας δὲν ἐδόθη εὐκαιρία διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῶν ἐπιστημονικῶν κλάδων ἢ τῆς ἐκπαιδευτικῆς μορφώσεως λόγῳ τῆς τουρκικῆς καταπίεσεως, ἐξαιρέσει τῆς Ρωσίας, ὅπου τὰ πανεπιστήμια ἀντέγραφον κατὰ τινα βαθμὸν τὰ πανεπιστήμια τῆς Δύσεως.

★

Ἀκόμη καὶ τώρα τὰ πανεπιστήμια εἶναι κατ' ἀξιοθρήνητον τρόπον περιπεπλεγμένα εἰς τὰ δίκτυα τῆς κατατημῆσεως, ἢ ὅποια ἠμπόδισε νὰ διαμορφωθῇ ἐν περισσότερον συντονισμένον καὶ ἴσως περισσότερον συνεπές καὶ ἐνοποιημένον εἶδος ἐκπαιδεύσεως δι' ἐιδικότητας. Εἶναι φανεραὶ σήμερον αἱ ἀνησυχίαι μερικῶν ἀνωτέρων ἐκπαιδευτικῶν ἰδρυμάτων ἐπὶ τοῦ προβλήματος τῆς προσφορᾶς μιᾶς περισσότερον λογικῆς ἐπαγγελματικῆς ἐκπαιδεύσεως, καίτοι δὲν φαίνεται ἀκόμη νὰ ὑπάρχῃ μία γενικὴ κατανόησις τοῦ ζητήματος μεγαλυτέρα ἐκείνης, τὴν ὁποίαν γενικῶς παρουσίασαν οἱ τελευταῖοι αἰῶνες. Ὁ ἐπιστήμων ἐπαγγελματίας τῆς σήμερον

μὲ τὴν ἐξαιρετικῶς ἀνεπτυγμένην εἰδικὴν μόρφωσιν, ὑποφέρει ἀκόμη ἐκ τῆς ἀσθενείας ἐκείνης, ἢ ὅποια περιγράφεται εἰς τὸ περιοδικὸν «Tatler» μὲ τὰς ἀκολουθοῦσας λέξεις: «Ὅταν ὑπανδρεύθῃ τὸν κύριον αὐτὸν εἶχε μεγάλην περιουσίαν ἀλλὰ ἀφ' ὅτου ἠγόρασε διάφορα μικροσκοπία, ἐξελέγη μέλος τῆς Βασιλικῆς Ἑταιρείας καὶ ἀπὸ τότε κανένα ἀπὸ τὰ μέλη τῆς οἰκογενείας του δὲν ἠμπορεῖ νὰ καταλάβῃ τί λέγει». Πόσον οἱ σύγχρονοι εἰδικευμένοι ἐπαγγελματῆται μας ἐνθυμίζουσι τὰ μέλη τῆς Ἀκαδημίας ποῦ περιγράφει ὁ Swift εἰς τὰ «Ταξειδία τοῦ Γκιούλιβερ»!

Οἱ ἐκπαιδευτικοί, ὅπως τόσον συχνὰ συμβαίνει καὶ τώρα, δὲν ἠμποροῦσαν νὰ συστηματοποιήσουν τὴν ἐπαγγελματικὴν ἐκπαίδευσιν. Ὅχι μόνον δὲν ὠλοκλήρωσαν τὴν ἐπαγγελματικὴν ἐκπαίδευσιν μὲ τὴν γενικὴν ἐκπαίδευσιν, ἀλλὰ δὲν συνεφώνουν καὶ οἱ ἴδιοι ὡς πρὸς τὸν κατάλληλον τρόπον καὶ περιεχόμενον τῆς ἐκπαιδεύσεως εἰς ἕκαστον ἐπιστημονικὸν κλάδον. Διὰ τὴν ἀρκῶς καὶ περισσότερον ἢ κοινωνία ἐχρηάσθη νὰ προστατεύσῃ τὸν ἑαυτὸν τῆς ἐν μέρει ἀπὸ τοὺς ἐκπαιδευτικοὺς καὶ τοὺς ἐπαγγελματίας, τοὺς ὁποίους αὐτοὶ ἐξεπαίδευσαν. Συνήθως τὸ ὄργανον πρὸς ἐπίτευξιν τῆς προστασίας αὐτῆς εἶναι τὸ κράτος. Ἡ χορήγησις ἀδειῶν ἐξασκήσεως ἐπαγγέλματος ἢ διπλωμάτων κατόπιν ἐξετάσεων ἀπεδείχθη τὸ καταλληλότερον κρατικὸν μέσον διὰ νὰ ἐξασφαλισθῇ τοῦλάχιστον ἐν ἐλάχιστον ποσοστὸν ἐπαγγελματικῆς ἰκανότητος. Ὅπου ἡ χορήγησις διπλωμάτων ἐφηρμόζετο, τὰ πανεπιστήμια ἔπαυαν κατ' οὐσίαν νὰ ἐκπαιδεύουν τοὺς φοιτητὰς εἰς τὰ ἔργα, τὰ ὁποῖα οἱ ἴδιοι οἱ ἐπαγγελματικοὶ κλάδοι εἶχον καθορίσει. Κατήρηγον κατὰ μέγα μέρος μερικὰς ἀπὸ τὰς οὐσιώδεις ἀπόψεις τῆς ἐπαγγελματικῆς ἐκπαιδεύσεως, ὅπως εἶναι ἡ ἠθικὴ σταθερότης τῶν ἐξασκούντων τὰ ἐπαγγέλματα, τὸ πρόβλημα καταλλήλων κινήτρων διὰ τὴν προσέλκυσιν τῶν νέων, καὶ ἐπέμειναν κυρίως ἐπὶ τῆς τεχνικῆς τῆς ἐφαρμογῆς καὶ τῶν ἀναγκαίων γνώσεων διὰ τὴν ἐπιτυχίαν τῶν διπλωματικῶν ἐξετάσεων τῶν ἀπαιτουμένων ὑπὸ τοῦ κράτους. Ἰκανοποιοῦντο μὲ τὴν παραδοχὴν ὅτι τὰ ὑ-

πὸ τοῦ κράτους ὀριζόμενα θέματα ἦσαν ἐπαρκῆ. Ἐξ ἄλλου ἐκαυχῶντο ὅτι προσέφεραν πρακτικὰς ὑπηρεσίας εἰς τὴν κοινωνίαν.

Ἄλλο τὸ ἔργο, κατὰ τὸν ὅποιον τὰ πανεπιστήμια εἰς τὰ ἐκπαιδευτικὰ των προγράμματα διὰ τοὺς ἐπιστημονικοὺς κλάδους ὑποκλίνονται πρὸ τῶν ἀπαιτήσεων τῶν κρατικῶν ἐξετάσεων, ἐκδηλοῦται εἰς τὸ βιβλίον «Ἡ κοινωνικὴ μας κληρονομία», ὅπου ὁ συγγραφεὺς Graham Wallas ἐκθέτει τὴν πεῖράν του. Λέγει ὁ Wallas: «Ἐγὼ ἐπὶ παραδείγματι, εἰργαζόμενην πρὸ ὀλίγων ἐτῶν ἐπὶ τοῦ προβλήματος τοῦ «σκοποῦ» τῆς ἀνθρωπίνης ὑπάρξεως καὶ ἐσκέφθην νὰ ζητήσω βοήθειαν ἀπὸ τὴν τρέχουσαν νομικὴν βιβλιογραφίαν. Οἱ νομικοὶ καὶ ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τοῦ δικαστηρίου, καταναλίσκουν ἐν μέρος τῆς ζωῆς των, ἐξετάζοντες περιπτώσεις ἀνθρωπίνης διαγωγῆς καὶ συζητοῦντες, ἐὰν ἡ μία ἢ ἡ ἄλλη πράξις ὑπῆρξεν «ἐκ προμελέτης» ἢ «ἐσχεμμένη» ἢ ἐὰν ὁ δράστης εἶναι ἢ ὄχι ὑπεύθυνος διὰ τὴν πράξιν του. Τὰ βιβλία των, ἐσκέφθην, ἴσως νὰ περιέχουν ἀποθέματα προσεκτικῶς ἀναλελυμένης πείρας ὡς πρὸς τὰ κίνητρα τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων. Ἐγραψα λοιπὸν εἰς τὸν ἰκανότερον καὶ πολυμαθέστερον τῶν γνωστῶν μου καθηγητῶν τῆς νομικῆς, ἕνα ἐκ τῶν πολὺ ὀλίγων, οἱ ὅποιοι διετήρησαν τὴν δροσερότητα τοῦ πνεύματος τῶν καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῶν Ἀγγλικῶν νομικῶν σπουδῶν των. Μοῦ ἀπήντησεν ὅτι θὰ εὑρισκα «τὴν γενικῶς παραδεγμένην ἄποψιν περὶ σκοπῶν καὶ κινήτρων» εἰς τὸν Stephen. «Ἀλλὰ, προσέθεσε, φοβοῦμαι ὅτι θὰ εὑρετε ὅτι οἱ Ἀγγλοὶ νομικοὶ δὲν ἔχουν ἀντιληφθῆ ὅτι ὑπάρχουν σοβαραὶ ψυχολογικαὶ δυσκολίαι. Καὶ δὲν χρειάζεται νὰ τὸ ἀντιληφθῶν, διότι συνήθως παραπέμπουν τὰς πράγματι δυσκόλους περιπτώσεις εἰς τοὺς ἐνόρκους». Ἀντελήφθην τί ἤθελε νὰ εἴπῃ ὁ φίλος μου, ὅταν ἐκύτταξα τὴν «Ἱστορίαν τοῦ Ποινικοῦ Δικαίου ἐν Ἀγγλίᾳ» τοῦ Stephen... Οἱ σύγχρονοι νομικοὶ μας, εὐρίσκοντες ὅτι ἡ θεωρία τοῦ Bentham, ὅπως ἐκτίθεται καὶ ἀπλοποιεῖται ὑπὸ τοῦ Austin καὶ Stephen, εἶναι εὐκόλος καὶ διὰ νὰ μελετηθῆ καὶ διὰ νὰ χρησιμοποιηθῆ

εἰς τὰς ἐξετάσεις καὶ τὸ δικαστήριον, μένουν ἐξ αὐτῆς πλήρως ἰκανοποιημένοι.

★

Ἀλλὰ καὶ τὰ μέσα τὰ ὁποῖα τὸ κράτος ἐξέλεξε—ἡ παροχὴ ἀδείας ἐξασκήσεως ἐπαγγέλματος κατόπιν ἐξετάσεων—ἀπέτυχαν, ἐν τούτοις, κατὰ μέγα μέρος εἰς τὸ νὰ δώσουν εἰς τοὺς ἐπαγγελματικοὺς κλάδους καὶ τὴν κοινότητα τὸ κατάλληλον προσωπικὸν δι' εἰδικευμένας ὑπηρεσίας. Τοῦτο δὲν εἶναι οὔτε ἀυθαίρετον οὔτε φανταστικόν. Ἐκεῖνοι, οἱ ὅποιοι γνωρίζουν τὰς ἐξετάσεις καλύτερα, εἶναι περισσότερον ἐπιφυλακτικοὶ ὡς πρὸς τὰ ἀποτελέσματά των ἀπὸ τοὺς μὴ γνωρίζοντας. Συνηθέστατα αἱ ἰδιότητες ἑνὸς προσώπου, αἱ ὁποῖαι εὐκολώτερον καὶ ἀσφαλέστερον δοκιμάζονται ἐπὶ τοῦ χάρτου, εἶναι ἐκεῖναι πού ὀλιγώτερον ἐνδιαφέρουν τὸ κοινόν, ὡς καὶ ἐκείνους, οἱ ὅποιοι κυρίως ἐνδιαφέρονται διὰ τὴν ἐπαγγελματικὴν ἐφαρμογήν. Τοιουτοτρόπως, ἡ πλευρὰ ἐκείνη τοῦ ἐπαγγελματισμοῦ ἢ ὁποῖα ἀναφέρεται εἰς τοὺς ἠθικοὺς κανόνας τῆς ἐξασκήσεως ἑνὸς ἐπαγγέλματος, πολὺ συχνὰ παραμερίζεται χάριν τῶν τεχνικῶν γνώσεων καὶ τῆς εἰδικεύσεως. Ἐννοιαὶ ὅπως ἡ «ἀκεραιότης» π.χ. δὲν ἔχει ἴσως σπουδαίαν θέσιν εἰς τὰ γραπτὰ τῶν ἐξετάσεων. Παρ' ὅλας τὰς ἐξετάσεις, ἴσως ἀληθεύει διὰ μερικῶς νομικοὺς ἐκεῖνο τὸ ὅποιον ὁ Trollope μὲ πολλὴν τραχύτητα ἀναφέρει εἰς τὸ βιβλίον «Τὸ Ἀγρόκτημα τοῦ Orley» ὅτι δηλ. «ἡ μεγαλύτερα εὐγλωττία δὲν ἠμπορεῖ νὰ κάμῃ ἕνα Ἀγγλον νομικὸν νὰ σκεφθῆ ὅτι τὸ νὰ ὑπακούῃ εἰς τὴν ἀλήθειαν εἶναι προτιμότερον ἀπὸ τὸ νὰ ὑπακούῃ εἰς τὸν πελάτην του». Ἀλλὰ ἡ «ἀκεραιότης» εἶναι ἀκόμη σήμερον ἕνα σπουδαῖον συστατικὸν τῆς προσωπικότητος οἰουδήποτε ἐπαγγελματίου, καίτοι ἡ παρουσία ἢ ἡ ἀπουσία τοῦ στοιχείου αὐτοῦ δὲν φανερῶνεται καταλλήλως εἰς τὰς ἐξετάσεις. Ἡ σημασία τῆς «ἀκεραιότητος» ζωγραφίζεται εἰς μίαν ἐπιγραφὴν ἐπὶ τοῦ τάφου ἑνὸς ὠρολογιοποιοῦ τοῦ 18ου αἰῶνος: «Ἐνθάδε κεῖται εἰς ὀριζοντίαν θέσιν τὸ ἔξωτερικόν περιβλημα τοῦ Γεωργίου Roughleigh, ὠρολογιοποιοῦ, τοῦ ὁποίου αἱ ἰκανότητες ὡς

τοιούτου ἀπετέλουν τιμὴν διὰ τὸ ἐπάγγελμά του. Ἡ ἀκεραιότης ἦτο τὸ ἐλατήριον καὶ ἡ σύνεσις ὁ ρυθμιστὴς εἰς κάθε πράξιν τῆς ζωῆς του».

Διὰ τὰ ἐπιτευχθῆ μία ἀρετὴ, ὅπως ἡ ἀκεραιότης, χρειάζεται κάτι περισσότερο ἀπὸ ἀλτροῦσμόν. Ἀκόμη καὶ ἡ δικαία καύχησις τοῦ τεχνίτου διὰ τὸ προϊόν τῶν χειρῶν του δὲν εἶναι ἀρετὴ. Ἡ ἐπαγγελματικὴ ἠθικὴ διὰ τὰ εἶναι γνησία καὶ ἀποτελεσματικὴ χρειάζεται τὴν ὑποστήριξιν τῆς καθόλου ἠθικῆς καὶ τῆς προσωπικῆς ἀφιερώσεως τοῦ ἐξασκοῦντος τὸ ἐπάγγελμα, τὸ ὁποῖον θεωρεῖ ὡς κλήσιν ἐξαρωμένην τελικῶς ἐκ τοῦ Θεοῦ, ὅστις ἀπεκαλύφθη διὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ πρώτου τῶν ἐργατῶν.

Μέρος τοῦ προβλήματος τοῦ ἐπαγγελματισμοῦ ἀπαιτεῖ ἐπανεξέτασιν τοῦ ρόλου ἐκάστου ἀτόμου εἰς τὴν ἐργασίαν του—ὑπὸ τὴν ἔννοιαν τῆς κλήσεως. Ἡ γενικῶς ἐπικρατοῦσα ἄποψις περὶ τῶν κινήτρων, τὰ ὁποῖα ὠθοῦν τὰ ἄτομα εἰς τὸ νὰ θεωροῦν τὴν ἐργασίαν των ὡς κλήσιν, δέχεται ὅτι αὐτὰ δίδουν τὸ ἐνδιαφέρον ὅπως αἰσθανθοῦν ἱκανοποίησιν ἐκ τῆς ἐργασίας καὶ ὅπως προσφέρουν τὴν συμβολὴν των εἰς τὴν κοινότητα. Τοιοῦτοτρόπως, αὐτὸ τὸ ἄτομον καθίσταται ἐν ἐκ τῶν δύο κυριωτέρων κριτηρίων τῆς ἐργασίας. Ἡ κοινότης, κατ' ἐλάχισονα συνήθως λόγον, ἀναγνωρίζεται ὡς τὸ δεύτερον. Κανεὶς δὲν ἀρνείται βεβαίως τὴν σπουδαιότητα τῆς ἐξασφαλίσεως ἐργασίας ἱκανοποιούσης προσωπικῶς τὸ ἄτομον. Ἀλλὰ μερικοὶ ἠμποροῦν νὰ ἐγείρουν ἀπορίας ὡς πρὸς τὸ τί εἶναι ἐκεῖνο πού ἱκανοποιεῖ προσωπικῶς. Ὑπὸ ποίαν ἔννοιαν ἠμποροῦν νὰ δημιουργηθοῦν προσωπικῶς ἱκανοποιούσαι συνθήκαι ἐργασίας διὰ τὰ ἄτομα, ἐὰν αὐτὰ δὲν ἔχουν ἐπίγνωσιν τῶν σχετικῶν καθολικῶν κατευθύνσεων πρὸς τὰς ὁποίας προσανατολιζέται ἡ ἐργασία των; Δὲν εἶναι ἡ εὐτυχία παράγωγον ἄλλων συνθηκῶν, ὅπως εἶναι ἡ ἐπιτυχὴς ἐκτέλεσις τῶν ὑποχρεώσεων ἐνὸς ἀτόμου; Εἰς μίαν πνευματικῶς στηριζομένην κοινωνίαν, ἠμπορεῖ νὰ κατορθωθῇ ἡ εὐτυχία, ἐὰν δὲν συνδεθῇ πρὸς τὸ περιεχόμενον ἐκεῖνο πού εἶναι τὸ θεμέλιον τοῦ πνευματικοῦ παράγοντος; Μὲ ἄλλας

λέξεις—πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ ζητῶμεν τὴν εὐτυχίαν εἰς τὸ ἐπάγγελμα ἢ τὴν ἐκπλήρωσιν τῆς ἐπαγγελματικῆς κλήσεως, ἐὰν δὲν ἀναγνωρίζωμεν τὴν ἐπέμβασιν τοῦ Θεοῦ εἰς τὴν ἀτομικὴν μας ζωὴν;

Ὅπως ὁ Henry Pitney Van Dusen κατὰ λίαν πειστικὸν τρόπον ὑπογραμμίζει εἰς τὸ βιβλίον του «Ὁ Θεὸς καὶ οἱ σύγχρονοι καιροί», ὁ Θεὸς πρέπει νὰ εἶναι ὁ σπουδαιότερος παράγων εἰς τὴν ζωὴν, ἄλλως δὲν ὑφίσταται πράγματι διὰ τὸ ἄτομον. Δὲν ἠμπορεῖ κανεὶς νὰ ἀπομονώη τὸν Θεὸν καὶ νὰ λέγῃ ὅτι εἶναι μὲν καλὸς δι' ὅτι ἀφορᾷ εἰς τὰ ἐκκλησιαστικὰ πράγματα, ἀλλὰ δὲν εἶναι ἐπαρκὴς καθοδηγητὴς διὰ τὴν ἐκλογὴν ἐργασίας καὶ τὴν ἐκπλήρωσιν τῆς ἐργασίας αὐτῆς μὲ χαρὰν. Ὁ Κύριος εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιον βεβαιώνει: «ἐγὼ ἐξελεξάμην ὑμᾶς καὶ ἔθηκα ὑμᾶς ἵνα ὑμεῖς ὑπάγητε καὶ καρπὸν φέρητε». Ἡ ἰδέα ὅτι ὁ ἄνθρωπος δὲν ἐκλέγει τὴν κλήσιν του, ἀλλὰ τὴν ὀρίζει εἰς αὐτὸν ὁ Θεός, δὲν εὐρίσκει ἀπήχησιν εἰς τὰ ἀνυπόμονα καὶ ἀνεξάρτητα πνεύματα τῆς ἐποχῆς μας. Παρ' ὅλον τοῦτο ἡ ἰδέα αὐτὴ δὲν εἶναι ὀλιγότερον εὐσταθῆς, οὔτε ὀλιγότερον ὀρθῆ ψυχολογικῶς. Μὲ οἰονδήποτε μέτρον, μία ἀπὸ τὰς ἀνεγνωρισμένας ἐλλείψεις εἰς πολλὰ προγράμματα ἐπαγγελματικῆς καθοδηγήσεως καὶ ἐκπαίδευσεως εἶναι ἡ ἔλλειψις τῆς κατανοήσεως τῆς ἐπαγγελματικῆς κλήσεως ὡς περιεχομένου τῆς ἱκανότητος τοῦ ἀτόμου νὰ σχετίζη τὴν ἐργασίαν του μὲ ἕνα διέποντα σκοπὸν ἢ ἔννοιαν τῶν πραγμάτων.

★

Ἀλλὰ μὲ τὸ νὰ λέγεται, ὅπως γίνεται, ὅτι ἡ ἀναβίωσις ὠρισμένου σκοποῦ εἰς τὴν ἐργασίαν, σχετιζομένου μὲ εὐρείας καὶ ὑπερπροσωπικᾶς κατευθύνσεις, εἶναι οὐσιαστικὴ ἀνάγκη τῶν καιρῶν μας, δὲν σημαίνει ὅτι αὐτὴ ἢ περὶ κλήσεως ἔννοια ἠμπορεῖ κατ' ἀνάγκην νὰ λύσῃ τὰ ἀτομικὰ ἢ κοινωνικὰ προβλήματα τὰ σχετικὰ μὲ τὴν ἐργασίαν. Εἰς τὴν πραγματικότητα ἡ παραδοχὴ τοιαύτης ἀπόψεως ἐγείρει πολλὰ ζητήματα ἐν σχέσει μὲ τὴν ἐργασίαν. Μὲ ποῖον μέσον συνδέει ὁ ἐργάτης τὰς πνευματικὰς του ὑποχρεώσεις μὲ τὴν καθημερινήν

του έργασίαν; Ἐμποροῦμεν νὰ πιστεύσωμεν ὅτι ὅλα τὰ εἶδη ἐπαγγελμάτων φέρουν θεϊαν σφραγίδα ἢ εἶναι ἀνάγκη ν' ἀναθεωρήσωμεν τὴν κοινωνικὴν καὶ πνευματικὴν ἀξίαν τούτων ἀπασχολήσεων; Πόῃος θὰ ἠδύνατο νὰ εἶναι ὁ ρόλος τῶν ἐκκλησιῶν εἰς τὴν ἐπαναφορὰν μιᾶς ἀνανεωθείσης ἐννοίας περὶ πνευματικοῦ ἐπαγγελματισμοῦ, καὶ τί θὰ ἠμπορούσαν νὰ κάμουν διὰ νὰ ἐνθαρρύνουν τοὺς ἐπαγγελματίας εἰς τὰς προσπάθειάς των διὰ νὰ διατηρήσουν τὰς σχέσεις μεταξύ Θεοῦ καὶ ἐργασίας, αἱ ὁποῖαι τῶρα φαίνονται τόσον χαλαραὶ; Ἐν τούτοις, παρὰ τὰ πολλὰ προβλήματα τὰ ὁποῖα συνεπάγεται ἡ παραδοχὴ μιᾶς πνευματικῆς ἀντιλήψεως περὶ ἐπαγγελματικῆς εὐθύνης καὶ ἀτομικῆς ἀναπτύξεως διὰ τῆς ἐργασίας, ὑπάρχουν εὐτυχῶς πολλοὶ σημερον, οἱ ὁποῖοι θέλουν νὰ μελετήσουν τὴν ἰδέαν αὐτὴν χωρὶς προκατάληψιν καὶ ὑπάρχουν ἄλλοι, οἱ ὁποῖοι ζητοῦν νὰ μάθουν καὶ ν' ἀκολουθήσουν τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ εἰς τὴν ἐργασίαν των.

Μία ἄλλη ἀπομυς τοῦ ἐπαγγελματισμοῦ εἰς τοὺς καιροὺς μας, ἡ ὁποία χρειάζεται προσεκτικὴν μελέτην, εἶναι ἡ ἀνάγκη τῆς ἐπανεξετάσεως τοῦ ρόλου τῆς κοινότητος εἰς τὴν ἐπαγγελματικὴν δρασίαν. Ἡ ἐπαγγελματικὴ καθοδήγησις, ὅπως καὶ ἄλλα κοινωνικὰ χαρακτηριστικά, εἰς τὴν Δύσει κυριαρχεῖται ἀπὸ τὸν ἀτομισμόν. Ὁ ἄκρος ἀτομισμός, ὅπως λέγει ἡ Betsey Prig εἰς ἓνα βιβλίον τοῦ Dickens, ὄταν μιὰ φίλη τῆς τὴν ἐρωτᾷ δι' ἓνα ἄλλο πρόσωπον: «Ἄφησέ με ἡσυχη.. δὲν ὑπάρχει τέτοιο πρόσωπο». Ὁ ἀτομισμός ἠμπορεῖ νὰ ὑπάρξῃ ἐπιτυχῶς μόνον μέσα εἰς τὴν Κοινότητα, πράγματι δὲ πρέπει νὰ εἶναι ἓνα ἄκρως ἀνεπτυγμένον εἶδος Κοινότητος διὰ νὰ ἐπιτρέψῃ καὶ νὰ διατηρήσῃ τὸν ἀτομισμόν εἰς οἰανδήποτε ἔκτασιν. Μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον ὁ ἀτομισμός τοῦ Ἱερεμίου ἔκτισε ἐπάνω εἰς τὴν κοινότητα τοῦ Μοῦσῆος.

Εὐτυχῶς ὑπάρχουν λόγοι διὰ νὰ πιστεύσωμεν ὅτι ὑπάρχει μία ἀνανέωσις τῆς ἐννοίας τῆς Κοινότητος εἰς διάφορα μέρη τοῦ κόσμου. Αἱ περιγραφαὶ τῶν «κοινοτήτων ἐργασίας» εἰς τὴν Γαλλίαν, ὅπως εἶναι ἡ ἔταιρεία Boimondeau, μία ἀπὸ τὰς μεγαλύτερας βιομηχανίας περιβλημάτων ὠ-

ρολογίων τῆς Γαλλίας, εἰς τὸ ὠφέλιμον βιβλίον τοῦ C. H. Bishop «Πάντα τὰ κοινὰ» ἐπιτρέπουν τὴν ἐλπίδα ὅτι ἡ ἐργασία ἠμπορεῖ νὰ ἀναπροσανατολισθῇ καὶ νὰ μεταβληθῇ ἀπὸ μίαν ἀπλῶς προσωπικὴν καὶ ἐγωκεντρικὴν ἐνέργειαν εἰς μίαν κοινωνικῶς καὶ πνευματικῶς καρποφόρον κλησιν.

Εἰς τὴν Ἀμερικὴν ἡ ἀναβίωσις τῆς ἐννοίας τῆς Κοινότητος ἀποθαίνει σημαντικῶς παρὰ τὴν ἐθνικὴν ζωὴν. Ὁ Harry Schacter, ἐπὶ παραδείγματι, εἰς τὸ βιβλίον του «Τὸ Kentucky προχωρεῖ» ἀναφέρει μίαν τοιαύτην ἀναβίωσιν εἰς τὸ Kentucky. Ὁ Richard W. Posten εἰς ἓνα ἄλλο βιβλίον «Ἡ ἀναγέννησις μιᾶς μικρᾶς πόλεως» περιγράφει πῶς τοπικαὶ κοινότητες εἰς τὴν Montana εἶχαν παρομοίαν ἐπιτυχίαν. Πολλοὶ ἄλλοι περιγραφαὶ ἀναφέρουν πῶς ἡ Ἀμερικὴ κινεῖται ἐν μέρει πρὸς μίαν νέαν κατανόησιν τῶν δυνατοτήτων τῆς κοινότητος.

Εἰς τὰς ἐρωτήσεις, τὰς ὁποίας ὁ ἐπαγγελματίας θέτει ἐν σχέσει πρὸς τὴν ἀποδοχὴν τῆς ἐννοίας τῆς ἐπαγγελματικῆς κλήσεως, ἡ ἀπάντησις δύναται νὰ δοθῇ ἐν μέρει διὰ τῆς ἀναπτύξεως μιᾶς καταλλήλου ἐκφράσεως τῆς κοινωνίας. Διὰ δημοκρατικῶν μέσων ἐμπνεομένων ὑπὸ τῆς ὑποχρέωσιν τῶν ἀνθρώπων νὰ δίδουν ἐκφρασίαν τοῦ θελήματος τοῦ Θεοῦ εἰς ὅλας τὰς σχέσεις των μεταξύ των, μία κοινότης ἠμπορεῖ νὰ δώσῃ τὴν ἀπάντησιν εἰς ἀτομικὰ διλήμματα.

Αἱ κοινοτικαὶ σχέσεις τοῦ ἐπαγγελματίου προσσαροῦνται εἰδικῶς εἰς τὸν ρόλον τῶν ἐκκλησιῶν εἰς τὴν κοινωνίαν. Καίτοι δὲν εἶναι ἴσως τελείως φανερόν ποῖα σχέσεις πρέπει νὰ ὑφίστανται μεταξύ ἐργαζομένων καὶ ἐκκλησιῶν, ἡ κοινότης τῶν χριστιανῶν ἐργατῶν, ὅπως ἐν μέρει ἐκφράζεται εἰς τὰς σχέσεις τοῦ ἐνὸς χριστιανοῦ πρὸς τὸν ἄλλον εἰς τὴν ἐκκλησίαν, διαφωτίζει τὸ ἔργον τοῦτο. Ἐὰν αἱ ἐκκλησίαι εἶναι ὁ τύπος τῆς ἐπερχομένης Βασιλείας διὰ τὴν ὁποίαν οἱ ἄνθρωποι ἐλπίζουν, πρέπει νὰ παρουσιάσουν εἰς τὴν ὁμαδικὴν τῶν ζωὴν τὸν λόγον καὶ τὸ στήριγμα διὰ τὴν ἐργασίαν, τὴν ὁποίαν τὰ μέλη των ἐπιτελοῦν ἐκτὸς τῆς ἐκκλησίας. Συγκεκριμένως ἠμποροῦν νὰ γίνουν τὸ ἔδαφος, ὅπου θὰ

γίνονται καρποφόροι συζητήσεις μεταξύ τῶν χριστιανῶν ἐπαγγελματιῶν καὶ ἄλλων ἐργατῶν ἐν σχέσει πρὸς τὰ προβλήματα καὶ τὰς φιλοδοξίας των.

Ὡς ἐκ τούτου εἶναι ἐνθαρρυντικὸν ὅτι ἡ δευτέρα Συνέλευσις τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου τῶν Ἐκκλησιῶν, ἡ ὁποία θὰ γίνῃ εἰς τὸ Evanston Illinois κατὰ τὸν Αὐγουστον ἐξέλεξεν ὡς ἓνα ἐκ τῶν θεμάτων της, «Τὸ Λαϊκὸν Στοιχεῖον—Ὁ χριστιανὸς εἰς τὴν Κλῆσιν του». Πράγματι, ὅπως συμβαίνει μὲ τὰ ἄλλα δευτερεύοντα θέματα τῆς Συνελεύσεως, ἡ «χριστιανικὴ ἐλπίς» ἀποβαίνει φωτεινὴ καὶ ζωτικὴ, δταν θεωρῆται ὄχι μόνον ὑπὸ ἀφηρημένην θεολογικὴν μορφήν, ἀλλὰ καὶ ὡς ἀναπόσπαστον μέρος τῆς καθημερινῆς ζωῆς τῶν χριστιανῶν. Ἐὰν ὁ Χριστὸς εἶναι ἡ ἐλπίς μας, ὅπως πράγματι εἶναι, τότε εἶναι καὶ ἡ ἐλπίς μας διὰ τὴν λύσιν τοῦ ἐπιτεινομένου προβλήματος τοῦ ἐπαγγελματισμοῦ. Ἡ ἰδέα Του περὶ τῆς ἀξίας τῆς προσωπικότητος καὶ ἡ ἐκλογή τῶν πιστῶν διὰ μίαν ζωὴν μὲ χριστιανικὰς κατευθύνσεις ἀπαιτοῦν ὅπως αἱ ρίζαι καὶ οἱ καρποὶ τοῦ ἐπαγγελματισμοῦ ἐπανεξετασθῶν. Ἡ ἀντίληψίς Του περὶ τῆς Κοινοτήτος ὡς τῆς «Κοινωνίας» ἐκείνων, οἱ ὅποιοι ὁμαδικῶς

ζητοῦν τὴν πραγματοποίησιν τῆς Βασιλείας τοῦ Πατρὸς Του, ἀπαιτεῖ ὅπως οἱ χριστιανοὶ ἀγωνισθῶν πρὸς ἐγκαθίδρυσιν τῆς κοινωνίας ἐκείνης, εἰς τὴν ὁποίαν ἡ ἐργασία ἀποβαίνει ὄχι μόνον ἡ ἐκπλήρωσις τῶν προσωπικῶν ἐλπίδων καὶ τῶν ἐλπίδων τῆς Κοινοτήτος, ἀλλὰ καὶ τὸ μέσον διὰ τοῦ ὁποίου ὁ πλήρης σκοπὸς τοῦ Θεοῦ διὰ τὴν ἀνθρωπίνην ζωὴν κατορθοῦται. Μὲ αὐτὸ τὸ πνεῦμα ὁ ἐπαγγελματίας ἠμπορεῖ νὰ εὔρη εὐκαιρίας καὶ ἱκανοποιήσεις μεγαλυτέρας ἀπ' ὅ,τι ἔχει ποτὲ φαντασθῆ, φθάσει νὰ κάμῃ ἐκεῖνο πού εἶπε ὁ Μίλτων εἰς τὸ *Comus*:

Στῆς ὁμορφῆς σηκώθηκε τὸ τέλος ὁμιλίας
Κυμάτισε ξοπίσω του ὁ γαλανὸς μανδύας
Κι' ὁ δρόμος ἦταν ἀνοιχτὸς αὔριο γιὰ νὰ φτάσῃ
Στὰ δροσερὰ λιβάδια του, στ' ἀγαπημένα δάση.

Herbert Stroup

Καθηγητῆς τῆς Ἀνθρωπολογίας καὶ Κοινωνιολογίας εἰς τὸ Κολλέγιον τοῦ Μπρούκλιν Ν. Ὑόρκης.

ΟΙ ΑΡΝΗΤΕΣ

Εἶπαμε νὰ βγοῦμε στοὺς δρόμους νὰ γιορτάσουμε τὸ γεγονός πῶς εἴμαστε πλέον λευτερωμένοι. Μὲ τραγοῦδια καὶ φωνῆς ὄργανα πολλά, βιολιά καὶ ντέφια νὰ χορῆσουμε καὶ νὰ χαροῦμε.

Ἄνάμεσό μας λαὸς κάθε λογῆς—μὲ χρυσὰ καὶ κόκκινα ἀρχόντοι, ὀνομαστοὶ δασκάλοι, ποιητές, σοφοὶ καὶ ῥήτορες μεγάλοι τῆς γῆς ἠλιοκαμένοι δουλευτές. Κι' ἀπ' τὰ νησιά θαλασσινοὶ πολυταξιδεμένοι ἐμπόροι καὶ πρματευτές τοῦ λαοῦ γυναῖκες μὲ τσεμπέρια κι' ἀνθρώποι φαμελίτες—ἓνα τσοῦρμιο ὄλοι!

Εἴμασταν στὰ σωστά πάρα πολλοὶ ἀφοῦ πιάσανε νὰ πῆζουνε οἱ πλατεῖες καὶ οἱ δρόμοι κι' εἴχαμε φτάσει ὄλοι πανηγυριστές

τὴ λευτεριά μας βέβαια νὰ γιορτάσουμε. Γιατί εἴχαμε διώξει ἀπὸ πάνω μας γενναῖα, κάθε ζυγὸ καὶ κάθε νόμο κάθε παλαιὰ ἀνοησία—τίποτε δὲν ὑπάρχει ἐχτὸς ἀπὸ τὸ εἶναι μας—καὶ εἴμασταν ἀναντιρρήτως λευτεροὶ!

Καὶ ὄλοι λέγαμε, πὸς ἐμπόδος ν' ἀρχίσουμε πιά τὸ χορὸ καὶ τὸ τραγοῦδι νὰ λιλιήξουν τὰ βιολιά... γιὰ νὰ χαροῦμε.

Μὰ ὄλοι μέναμε βουβὸι—λαὸς πολὺς, θάλασσα δλόκληρη—καὶ κανεὶς δὲν εἶχε τὴν ὄρεξη νὰ σύρῃ χορὸ νὰ τραγουδήσῃ, μόνον σωπαίναμε καὶ μὲ ἀγωνία ἀναρωτιόμαστε κρυφὰ-κρυφὰ πού εἶναι ἡ ἐλευτεριά πού θὰ γιορτάζαμε!

ΠΑΥΛΟΣ ΣΠΥΡΑΛΗΣ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΤΟΥ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΥ ΚΑΘΟΣΙΩΣΙΣ⁽¹⁾

Mās κυβερνοῦν οἱ νεκροί.
Barrès

Πεντακόσια ἔτη συμπληροῦνται ἐφέτος ἀπὸ τὴν ἡμέραν τῆς πτώσεως τοῦ Βυζαντίου—καί, συγχρόνως, τῆς πτώσεως τῆς «Ἑλληνικῆς Ἐλευθερίας». Καί ἡ ἐπέτειος ἀπηχεῖ εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ Ἔθνους τὸν μακρινὸν ἀντίλαλον τῶν λόγων δσους ἀπέτεινε πρὸς τὴν φυλὴν ὁ τελευταῖος πρόμαχος—ὁ ὕστατος μεσαιωνικὸς καὶ πρῶτος νέος Ἑλληνας—θεμελιῶνων μὲ τὸ παράδειγμά του τὴν μεγάλην παράδοσιν τοῦ Γένους καὶ ὑπογράφων μὲ τὸ αἱμᾶ του ἐπὶ τοῦ βωμοῦ τῆς θυσίας τὸ ἱερὸν συμβόλαιον, σύνδεσμον μακροτάτων χρονικῶν περιόδων καὶ κληροδοσίαν βαρυτάτων χρεῶν.

★

Ἐλίγας ὥρας πρὶν πέση παρὰ τὴν πόλιν τοῦ Ἁγίου Ρωμανοῦ ὁ μέγας ἥρωας καὶ τὸ μέγα θῦμα, ὁ βασιλεὺς καὶ ὁ αὐτοκράτωρ Κωνσταντῖνος ὁ Παλαιολόγος, ἔλεγε πρὸς τοὺς συμπολεμιστὰς παρορμῶν εἰς τὸν ἀπεγνωσμένον ἀγῶνα: «Ἀδελφοί καὶ συμπατριῶται, ταῦτα κατὰ νοῦν ἐνθυμήθητε, ἵνα τὸ μνημόσυνον ἡμῶν καὶ ἡ μνήμη καὶ ἡ φήμη καὶ ἡ ἐλευθερία αἰῶνιως γενήσεται».

Τοῦ μελλοθανάτου βασιλέως οἱ λόγοι εἶναι ἡ ἀρίστη μνήμη τῶν μεγάλων του πράξεων: Δεικνύουν ὅτι εἶχεν ἐπίγνωσιν τῶν βαρυτάτων καθηκόντων ἡγεμόνος αὐτοκρατορίας τρισηνδῶξου ποῦ περιπίπτει εἰς τύχην καταστροφῆς. Δεικνύουν ἀκόμη καὶ τὴν θέλησιν νὰ ἐκπληρώσῃ ἀπαρεγκλίτως τὰ βαρυτάτα καθήκοντα, ἀτενίζων εἰς τὴν ἀναπόφευκτον καταστροφὴν μὲ ἄτρομον ψυχὴν καὶ ἐτοιμίαν ἐνώπιον τῆς περρωμένης στιγμῆς, μὲ ψυχὴν Ἑλληνας τῶν

χρόνων τῆς μεγάλης ἀκμῆς: Διότι γνωρίζει τὴν εἰμαρμένην τῆς τραγωδίας του, γνωρίζει ὅτι θὰ συντριβῇ ὁμως—γνήσιος Ἑλληνας—θὰ ἀγωνισθῇ καὶ θὰ πέσῃ σφῶζων τὴν προσωπικὴν τιμὴν καὶ τὴν τιμὴν τῆς Ἑλληνικῆς ιστορίας: Τοὺς εὐγενεῖς ἢ εὐ ζῆν ἢ εὐ θανεῖν χρῆ. Ἄλλ' οἱ λόγοι ποῦ ἐμνημονοῦσαμεν δεικνύουν ἐπίσης ἀκλόνητον τὴν πίστιν τοῦ ἐστεμμένου μαχητοῦ, ὅτι τὸ Ἔθνος του δὲν θὰ συναποθάνῃ μετὰ τῶν προμάχων τῆς Βασιλίδος, ἀλλὰ θὰ ζῆσῃ καὶ θὰ ἀνακτήσῃ τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν ἀρχαίαν ἀκμὴν, διατηροῦν τὴν μνήμην τῶν ὑπὲρ αὐτοῦ θυσιῶν ὡς κίνητρον διηνεκές ἔργων γενναίων ὅτι ὁ καλὸς θάνατος τῶν μαχητῶν τῆς Πόλεως θὰ δώσῃ τὴν εὐγένειαν τῆς ζωῆς εἰς τοὺς φύλακας τῆς Ἑθνικῆς Παρακαταθήκης.

Καὶ τοὺς λόγους τοῦ Βασιλέως δὲν διέψευσαν ὅσα ἐπηκολούθησαν τὸν θάνατόν του φοβερὰ τοῦ Ἔθνους δεινὰ. Καὶ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δουλείας καὶ τῶν μαρτυριῶν, καὶ ἀφότου τὸ φῶς τῆς ἐλευθερίας ἐφώτιζε μικρὸν κατὰ μικρὸν τὰ τμήματα τοῦ Ἑλληνικοῦ, τὴν διάνοιαν τῶν Ἑλλήνων κατέχει—ὑπὲρ πᾶσαν λαμπρὰν μνήμην τῆς μακρᾶς ἀλύσεως τῶν θριάμβων τῆς ἐθνικῆς ιστορίας—ἡ μνήμη τοῦ τελευταίου Ἑλληνας αὐτοκράτορος καὶ τῆς δουλωθείσης Πόλεως. Ἡ μνήμη τοῦ Μυσταγωγοῦ τῆς ὑπάτης θυσίας ἐρρίπιζε τὸ φρόνημα τῶν ἀγωνιστῶν τῆς ἐλευθερίας. Ἡ μνήμη τοῦ Αὐτοκράτορος ἐνεθύμιζε τὸν ἐλεύθερον Ἑλληνας τὸ μέγεθος τοῦ χρέους πρὸς τὴν πατρίδα. Τὸ μνημόσυνον τοῦ Κωνσταντῖνου ἐτελεῖτο εἰς τὴν ψυχὴν παντὸς Ἑλληνας, ἀναπολοῦντος μὲ πένθος τὴν ἐθνικὴν συμφορὰν. Καὶ τὸ παράδειγμα τοῦ τελευταίου βασιλέως παρηγόρει εἰς τὰς δυστυχίας, ἐνε-

(1) Ὁμιλία γενομένη εἰς τὸ Λαϊκὸν Πανεπιστήμιον τῆς Ἐταιρείας τῶν Φίλων τοῦ Λαοῦ τὴν 29ην Μαΐου 1953 ἐπὶ τῇ πεντακοσιετηρίδι τῆς Ἀλώσεως.

θάρρουνεν εἰς τοὺς ἀγῶνας, ἔφερε τὴν προσδοκίαν κατὰ τὸν ἀναλογισμὸν τῶν ἐθνικῶν πόθων.

★

Ἐγνώριζε σαφῶς ὁ Βασιλεὺς ποῦ ὠδήγει αὐτὸν ἡ ἐκπλήρωσις τῶν βασιλικῶν καθηκόντων. Δὲν ἐβανκάλιζον τὸν βασιλέα κεναὶ ἐλπίδες. Δὲν τὸν παρῴθει ἀφελῆς υπερτίμησις τῶν ἰδίων δυνάμεων. Ἐναλαμβάνων τὴν βασιλείαν ἐγνώριζεν ὅτι ἐβάδιζεν ὁδὸν μαρτυρίου, ὅτι ἡ λαΐλαψ τοῦ στρατιωτικωτέρου κλάδου τοῦ Ἰσλάμ θὰ ἀνέτρεπε πιθανώτατα τὸν θρόνον του. Αὐτὸς ἔλεγε ὅτι ἡ ἄλλοτε περίφημος Βασιλεία ἦτο τώρα ταπεινωμένη καὶ ἀνίσχυρος. Καὶ ἀληθινά: Τὸ περίλαμπρον οἰκοδόμημα τῆς Ἑλληνικῆς μεσαιωνικῆς βασιλείας *πυλῶν καὶ ἀστεράων* ἔχθρων.

Καὶ ὁ φόβος τῶν μελλόντων κακῶν συνεῖχε καὶ τὰς ψυχὰς τῶν ὑπηκόων. Τὸ πολὺ πλῆθος καὶ ὄχι ὀλίγοι ἐκ τῶν ἐν τέλει ἐπίστευον καί, ἐπικαλούμενοι τὸ κύρος χρησμῶν καὶ προφητειῶν, ἐπανελάμβανον, ὅτι ὁ ἀμυρᾶς θὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν Πόλιν, θὰ καταστρέψῃ, θὰ φονεύσῃ καὶ θὰ αἰχμαλωτίσῃ, θὰ καταπατήσῃ τὰ ἅγια, θὰ ἀφανίσῃ τοὺς ναοὺς.

Κατὰ τὴν κρίσιμον ὥραν ὅταν τὸ κράτος τοῦ Βασιλέως δὲν ἐξετείνεται πέρα τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὅταν πᾶσα ἐλπίς ἐξωτερικῆς βοηθείας εἶχεν ἐκλείψει, ὅταν τὰ ἄπειρα στίφη περιεκύκλωνον τὴν Πόλιν, ὅταν τὰ πάντα ἦσαν ἀπεγνωσμένα, ὁ ἐλληνικώτατος Κωνσταντίνος ἀπορρίπτει ὑπερηφάνως τὰς προτάσεις τοῦ Σουλτάνου, αἱ ὁποῖαι ἐξησφάλιζον εἰς αὐτὸν ἔναντι τῆς παραδόσεως τὴν σωτηρίαν καὶ ἡγεμονικὸν ἦσυχον βίον. Δὲν ἤθελε τὸ σχεδὸν ἀναπόδραστον τέλος τῆς μεγάλης Ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας ἄδοξον καὶ οἰκτρὸν, ὅπως τὸ τέλος τοῦ Βουλγαρικοῦ κράτους, ἀλλ' ἤθελεν αὐτὸ ἄξιον τοῦ, ἀνευ ὁμοίου, παρελθόντος. Διότι διέβλεπε—προφήτης αὐτὸς ἀναγεννήσεως τῆς μελλοθανάτου φυλῆς—ὅτι ἡ ἀναξία τῆς μεγάλης Ἑλληνικῆς παραδόσεως πῶσις θὰ συνεπέφερον ὄχι μόνον κατασχύνην, ἀλλὰ καὶ τὴν λήθην καὶ τὴν ἐξαφάνισιν τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους—ἐνῶ ὁ ἄπελπις ἀλλὰ μέχρι τέ-

λους ἀγῶν καὶ μὲν δὲν θὰ ἔσφριε πιθανώτατα τὰ πράγματα, ὅμως θὰ παρεῖχε δόξαν καὶ ἐγγύησιν ἀναστάσεως καὶ ἐλευθερίας.

★

Ὅταν ἄκαμπτος ἀπέρριπτε πᾶσαν πρότασιν συνθηκολογίας ὁ ἀνίσχυρος καὶ ἐγκαταλελειμμένος Κωνσταντίνος δύο πίστεις εἶχε: Πίστιν εἰς τὸν ἀληθῆ, τὸν χριστιανικὸν Θεόν, τοῦ ὁποῖου, ὡς «ἰσαπόστολος», ἦτο ὁ ἐπὶ γῆς ἀντιπρόσωπος, πίστιν ἐπίσης εἰς τοῦ Ἑλληνικοῦ τὸ αἰώνιον. Χριστὸς καὶ Ἑλλάς ἦτο τὸ διπλοῦν—καὶ ἐνιαῖον—σύμβολον τῆς πιπτούσης ἐκείνης ἡγεμονίας. Καὶ ἡ αἴγλη ἐκ τῆς μεγάλης ἐκείνης ἐπιβολῆς ἐδυνάμωνε τὸν ὑλικῶς ἀνίσχυρον καὶ τὸν ὑψωνεν εἰς μάρτυρα—προσέδιδεν εἰς αὐτὸν τὸ θάμβος βασιλέως μεγάλου, γενάρχου λαοῦ, πατρὸς νέας γενεᾶς μαρτύρων καὶ ἡρώων. Καὶ ἡ ἐθνικὴ πίστις τοιαύτην ἀντελήφθη τὴν μορφήν τοῦ Φρουράρχου τῆς Πόλεως: Τοῦ Κωνσταντίνου ὁ θάνατος δὲν ἐπιστεύθη ποτέ—ἐνῶ ὁ θάνατος τοῦ Μακεδόνα Ἄετου ἐπιστεύθη. Καὶ μὲ τὸν Κωνσταντίνον ζῶντα—«κοιμώμενον»—ἐξηκολούθησε καθ' ὅλους τοὺς αἰῶνας ὁ δικέφαλος ἀετὸς τοῦ Βυζαντίου οἰοεὶ ἐκπροσωπῶν τὴν ἀθανάσιαν τῆς ἐθνικῆς βασιλείας καὶ εἰς τὰς στυγνὰς τῆς δουλείας ἡμέρας. Τοῦ θανάτου τὸ σάβανον οὐδέποτε περιέβαλε τοῦ τελευταίου βασιλέως τὸ λείψανον. Εἰς τὸ ὄνειρον τοῦτο στηρίζεται τὸ Γένος εἰς τὰς ἡμέρας τοῦ διωγμοῦ.

Ζητεῖ τὴν ἐπάνοδον εἰς τὴν ζωὴν ἀποβλέπον εἰς τὸν ζῶντα Νεκρόν. Ἐν τῷ θανάτῳ αὐτοῦ ἡ ζωὴ τοῦ Ἔθνους. Διὰ τοῦ μεταξὺ τῆς Πτώσεως καὶ τῆς Παλιγενεσίας κρύπτεται συμβολικῆ ἀλληλεγγύη, θεμελιουμένη εἰς τὴν αὐτοπεποίθῃσιν ποῦ γενεᾷ ἡ ἐθελουσία καὶ τρέφει ἡ ἀφοσίωσις εἰς τὴν Ἰδέαν. Ὁ σῶζων ἑαυτὸν σωθῆτω. Τὸ Ἔθνος διὰ τοῦ Ἔθνους. Ἴδου τὸ μέγα διδάγμα πρὸς τὸ Γένος τῆς θυσίας τοῦ Μυσταγωγοῦ τῆς Ἑλληνοχριστιανικῆς λατρείας, τοῦ ὁποῖου ἡ πορφύρα δὲν ἐσαβάνωσε τὴν ἐλευθερίαν, ἀλλ' ἐξειλίχθη εἰς νεφέλην αὐγῆς.

★

Καὶ ἐνῶ ὁ Κωνσταντίνος παράσκευα-

ζει τὴν μέχρι ἐσχάτων ἄμυναν τῆς Πόλεως, ὑπενθυμίζει τοὺς πολεμιστὰς τὰ καθήκοντα αὐτῶν διὰ λόγων ὑψηλῶν, τοὺς ὁποίους ὡς πολῦτιμα κειμήλια διέσωσεν ἡ ἱστορία. Ὑπὲρ *τεσσάρων*—ἔλεγεν ὁ Βασιλεὺς—ἔχει καθήκον ἕκαστος νὰ πολεμῇ: *Πρῶτον* ὑπὲρ πίστεως, διότι ἡ πίστις εἶναι τὸ κεφάλαιον πάντων. *Δεύτερον* ὑπὲρ πατρίδος, διότι ἡμεῖς οἱ Ἕλληνες, ἠττώμενοι, θὰ στερηθῶμεν περιφρημον καὶ ἐλευθέραν πατρίδα. Καὶ ἄς σημειωθῇ, ὅτι ἀπὸ τοῦ Κωνσταντίνου ἔχει τὴν καταγωγὴν ἡ ἱστορικὴ εἰς τοὺς ἐθνικοὺς ἀγῶνας τῶν Ἑλλήνων φράσις: «Ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος». *Τρίτον* ὑπὲρ τοῦ Κυρίου. Πόσῃ δὲ σημασίαν ἔχει τὸ πολεμεῖν ὑπὲρ τοῦ βασιλέως ὡς «χριστοῦ» τοῦ Κυρίου δεικνύει τὸ γεγονός, ὅτι εἰς τὸ Ἑλληνικὸν χριστιανικὸν κράτος τῆς Ἀνατολῆς ἡ Ρωμαϊκὴ στρατιωτικὴ μοναρχία τοῦ αὐτοκράτορος (ἡ ἔχουσα εἰς τὴν Ρώμῃ ἀρχὴν ἱστορικὴν ἀπὸ τῆς Ρωμαϊκῆς δημοκρατίας), ὀλοκληρωθεῖσα ἐκ τῆς ἐπιδράσεως τῆς Ἑλληνιστικῆς Ἀνατολῆς, συνεδέθη μετὰ τοῦ ἱεροῦ βασιλικοῦ ἀξιώματος καὶ τῶν σεπτῶν μοναρχικῶν παραδόσεων τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, αἱ ὁποῖαι ἔγιναν τώρα ἀρχαὶ καὶ παραδόσεις τοῦ Χριστιανικοῦ Ἑλληνισμοῦ: Διότι ἀπὸ τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου καὶ τῶν Διαδόχων αἱ Ἑλληνικαὶ καὶ ἐξελληνισθεῖσαι περιοχαί, ὅπου ἰδρύεται τὸ Βυζάντιον, ἔχουν καταστῆ οἰκείαι εἰς τὰς μοναρχικὰς παραδόσεις καὶ τὰς βασιλικὰς προσωνυμίας. *Καὶ τέταρτον* ὑπὲρ συζύγων καὶ φιλιτάτων τέκνων καὶ συγγενῶν καὶ φίλων. Ὑπὲρ τῶν τεσσάρων τούτων ὀφειλομεν—ἔλεγεν ὁ Βασιλεὺς—νὰ ἀγωνισθῶμεν ἕως θανάτου. «Καὶ ὁ στέφανος ὁ ἀδαμάντινος ἐν οὐρανοῖς ἐναπόκειται ἡμῖν, καὶ μνήμη αἰώνιος καὶ ἀξία ἐν τῷ κόσμῳ ἔσεται».

Καὶ κυρῶνει μὲ ἔργα τοὺς λόγους: Μετέχει πρῶτος ἐν πρῶτοις τοῦ ἀγῶνος, μάχεται ὡς ἄπλους στρατιώτης, ρυθμίζει τὰ πάντα, περιέρχεται ἐφιπῶτα τὰ τεῖχη, διατάσσει τὴν ἐπισκευὴν τῶν ρηγμάτων, τὴν στήριξιν τῶν πύργων, τὴν κατασκευὴν τάφρων καὶ ἀνθυπονόμων. Ἐμψυχώνει τοὺς φύλακας εἰς ἄγρυπνον φρούρησιν, παρη-

γορεῖ καὶ βοηθεῖ τοὺς τραυματίας, διανέμει ἰδιοχείρως εἰς τοὺς πολεμοῦντας τροφάς, ἐμψυχώνει τοὺς πάντας—προπάντων μὲ τὸ παράδειγμά του. Καὶ ὅταν ἦλθεν ἡ στιγμή, καθ' ἣν τὰ πολέμια πλήθη εἰσήλασαν εἰς τὴν Πόλιν, καὶ ἐξηφανίσθη καὶ ἡ ὑστάτη ἐλπίς, ὁ Αὐτοκράτωρ ὄρμῃ πρὸς τὴν πύλιν τοῦ Ἁγίου Ρωμανοῦ καὶ προσπαθεῖ νὰ ἀνακόψῃ τὸ ἀκατάσχετον ρεῦμα. Οἱ περὶ αὐτὸν ὀλίγοι εὐγενεῖς ἀνδρεῖοι πίπτουν πάντες ἐπὶ σωροῦ Ἑλληνικῶν καὶ ἐχθρικῶν πτωμάτων: Πίπτει τέλος ὡς νέος Λεωνίδας ὁ Κωνσταντίνος, ὁ ὀπίσθος καὶ κατὰ τὴν ἄμυναν τῆς Πόλεως καὶ κατὰ τὸν θάνατον οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν ἐλησμόνησεν, ὅτι, πρὶν γίνῃ βασιλεὺς καὶ αὐτοκράτωρ, ὑπῆρξε δεσπότης τοῦ Μυστραῖ, —τῆς μεσαιωνικῆς Σπάρτης. Καὶ τὰς παραδόσεις τῆς Σπάρτης ταύτης καὶ τὰς παραδόσεις τῶν Ἀθηνῶν, τῶν Ἀθηνῶν τοῦ Κόδρου καὶ τοῦ Σόλωνος, τοῦ μεγάλου τούτου ἱδρυτοῦ τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ, τὰς παραδόσεις αὐτὰς ἀκηράτους παραδίδει εἰς τὸ Ἔθνος ὁ Κωνσταντίνος. Καὶ γίνεται ὁ πίπτων Βασιλεὺς ὁ ἰσχυρότερος κρῖκος τῆς ἱστορικῆς συνεχείας τοῦ Ἔθνους.

Ἀπὸ τὸ τίμιον αἷμα τοῦ ἥρωος καὶ μαρτυροῦ, ἀπὸ τὴν μυστηριώδη ταύτην δύναμιν τῆς αἱματηρᾶς θυσίας ἀναθάλλουν αἱ γλυκεραὶ τῆς ἀναστάσεως ἐλπίδες. Τοὺς θρήνους τῆς ἀλώσεως ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς μετατρέπει εἰς εὐαγγέλια νέας ζωῆς καὶ νέας δόξης, πλέκει αὐτοστιγμεί, ἀμέσως μετὰ τὴν συμφορὰν του, «τὴν πένθιμον κυπάρισσον μὲ τὸν χλωρὸν κισσὸν τῆς ἐλπίδος» καὶ φυτεύει τὰ πρῶτα ἄνθη τοῦ θάρρους παρὰ τὸ χεῖλος τοῦ κατὰ παράδοσιν τάφου τοῦ Βασιλέως, ὁ ὁποῖος ἔσωσε τὴν ψυχὴν τοῦ Γένους. Τὸ δούλον Γένος σπείρει εἰς τὸν τάφον τοῦ Ἡρώος—ὡς ἄλλα νεκρολούουδα—τοὺς ποιητικωτάτους τῶν θρύλων, τὰ θλιβερώτατα τῶν ἁσμάτων. Ἀλλ' ἀπὸ τὸν θρύλον καὶ τὸν θρήνον δὲν ἀντηχεῖ μόνον τὸ πένθος τῶν δούλων,—ἀποπνέει ἡ αἰσία πίστις εἰς τὸ μέλλον.

Καὶ οἱ κοπετοὶ τῆς θεηλάτου—κατὰ τὰς προρρήσεις—πτώσεως ὑποχωροῦν εἰς τὴν ἐλπίδα. Πέρα τοῦ χάους καὶ πέρα τῶν

αϊμάτων, φεγγοβολεῖ τὸ παλάτιον τῆς ἐλευθερίας, πρὸς τὸ ὁποῖον κυλῖει τὸν λίθον, βαρυστένακτος ἀλλὰ καὶ πάντοτε ἐλπιδοφόρος, ὁ Σίσιφος Ἑλληνισμός. Καὶ ὅταν αἱ ἀκτῖνες τῆς ἐλευθερίας φωτίσουν μικρὰν τῆς Ἑλλάδος γωνίαν, δὲν θὰ παύσῃ ἡ ἐλπίς αἰσιωτέρων ἡμερῶν, ἀλλ' αἱ παραδόσεις ἐκεῖναι θὰ ἐξακολουθοῦν νὰ συμβολίζουσι τὴν μεγάλην λεγομένην Ἰδέαν, τὸ ἔθνικόν τοῦτο ιδεῶδες τῶν Ἑλλήνων, τὸν πολικὸν τῶν ἀστέρα, τὴν συγκεκριαλαίωσιν τῶν ἔθνικῶν τῶν ἐλπίδων καὶ πόθων.

★

Ὅπως τὰ ἔνδεκα μεγάλα ἀπελευθερωτικὰ ἐπὶ Τουρκοκρατίας κινήματα, ὅπως τὸ Εἰκοσιένα ὀφείλονται εἰς τὴν Μεγάλην Ἰδέαν—τῆς ὁποίας ἀφετηρία εἶναι ἡ «Ἑλληνικὴ ἐλευθερία» τῶν Μηδικῶν καὶ ὕστατον σύμβολον ὁ ὕστατος βασιλεὺς καὶ αὐτοκράτωρ τοῦ Βυζαντίου—τοιουτοτρόπως εἰς τὴν Μεγάλην Ἰδέαν ὀφείλονται καὶ οἱ μετὰ τὸ Εἰκοσιένα ἀπελευθερωτικοὶ πόλεμοι μέχρι τοῦ Σαγγαρίου. Ἐκεῖ ἡ ἐμφύλιος ἔρις κάμπει τὴν δύναμιν τοῦ Ἔθνους, δύναμιν ἄλλωστε κατάκοπον ἐκ συνεχοῦς ἀγῶνος δολοκλήρου ἑκατονταετίας. Καὶ ἐπέρχεται ἡ Συμφορὰ. Πρώτην φορὰν εἰς τὴν ἀβρὰν γῆν τῆς Ἰωνίας καὶ εἰς τὴν παλαιὰν ἀποικίαν τῶν Μεγαρέων καὶ εἰς τοῦ Ὀρφέως τὴν κοιτίδα, ὁ Φοῖβος οὐκέτι ἔχει καλύβαν. Καὶ συμπληρώνει τὴν Συμφορὰν ἡ φοβερὰ ἀλλ' ἀναγκαῖα πλέον ἀνταλλαγὴ τῶν πληθυσμῶν. Ἡδὴ ἡ Μεγάλη Ἰδέα—χωρὶς νὰ παύσῃ νὰ εἶναι γαλθανίζουσα δύναμις, δύναμις κινουσα τοὺς Ἑλληνας πρὸς σωτηρίαν τῶν κεκτημένων καὶ ἀπελευθερώσιν τῶν δούλων ἀδελφῶν—ἀλλάσσει κατεύθυνσιν.

Ἐνῶ συνεζητεῖτο εἰς τὴν Λωζάννην ἡ σύναψις εἰρήνης καὶ ὠρθοῦντο τεράστια πρὸς λύσιν ζητήματα, εἰσέρχεται ἡμέραν τινὰ ὁ Ἑλευθέριος Βενιζέλος εἰς τὸ διαμέρισμα τοῦ Ἰσμέτ καὶ προτείνει ἀπ' εὐθείας λύσιν τῶν ζητημάτων δι' Ἑλληνοτουρκικῆς συμμαχίας. Κατάπληκτος καὶ συγκεκριμένης ὁ Ἰσμέτ ψελλίζει: Δὲν εἶναι ἀκόμη καιρὸς. Μετὰ ἕξ ἔτη, τῷ 1929, ἐντολοδόχος ὁ Βενιζέλος τῆς μεγίστης πλειοψηφίας τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, ἐπι-

τυγχάνει ὅτι ἀπὸ τοῦ 1923 εἰσηγήθη. Ἀπὸ τῆς στιγμῆς ἐκείνης Ἑλλάς καὶ Τουρκία, κοινούς ἀντιμετωπίζουσαι κινδύνους, βαδίζουσι στενῶς ἠνωμένοι, καὶ εἰς τὸ μέλλον θὰ βαδίσουσι ἀκόμη στενωτέρων.

Παύει λοιπὸν τώρα ἡ Μεγάλη Ἰδέα νὰ στρέφεται ἐναντίον τῶν Τούρκων. Ἀλλ' ἂν ἔπαυσε στρεφόμενη ἐναντίον τῶν Τούρκων, ὅμως δὲν ἐσδέσθη. Καὶ ἐμφανίζεται, νέα πάντοτε καὶ ἀγήρατος, μόλις κινδυνεύσῃ τὸ Ἔθνος, ὅταν ἀπὸ τοῦ 1940 μέχρι τοῦ 1949 τρεῖς αὐτοκρατορίαι ἐπιπέσουσι. Ὁ Γεώργιος ὁ Β', ὁ ὑπὸ ἠθικὴν ἔποψιν κατ' εὐθείαν συνεχιστὴς τῆς γραμμῆς Κωνσταντίνου τοῦ Παλαιολόγου, κατευθύνει τὸ Ἔθνος πρὸς διακηρύξεις τὰς αὐτὰς μετὰ τὸ «μολὼν λαβέ» τοῦ Λεωνίδου καὶ τὴν ρήτραν τοῦ Κωνσταντίνου: «Τὸ τὴν πόλιν σοι δοῦναι οὐτ' ἐμὸν ἔστιν οὐτ' ἄλλου τῶν κατοικούντων ἐν ταύτῃ. Κοινῇ γὰρ γνώμῃ πάντες αὐτοπροαιρέτως ἀποθανοῦμεν καὶ οὐ φεισόμεθα τῆς ζωῆς ἡμῶν».

★

Ἰδοὺ εἰς γενικωτάτας γραμμάς ἡ νεωσύνη καὶ σύγχρονος ἔννοια τῆς Μεγάλης Ἰδέας, εἰς τὴν ὁποίαν κατ' ἐξοχὴν ἀποτυπῶνται ὁ χαρακτήρ τῆς Ἑλληνικῆς ἐθνότητος. Διότι εἰς τοὺς πόθους τοῦ λαοῦ περὶ τοῦ μέλλοντος συγκεντρῶνται αἱ ἀναμνήσεις τοῦ παρελθόντος, τὸ ὁποῖον ἀναπλάσσειται τελειότερον διὰ τῆς διορθώσεως τῶν σφαλμάτων καὶ διὰ τῆς παρηγορίας τῶν συμφορῶν. Οἱ ἔθνικοι πόθοι ἐμφαίνουσι, ὅτι ὁ λαὸς ἔχει συνείδησιν ἑαυτοῦ, ὅτι γνωρίζει τὸ παρελθόν του, ὅτι ἔχει σαφῆ ἀντίληψιν τῶν καθήκοντων τοῦ παρόντος πρὸς παρασκευὴν καλυτέρου μέλλοντος. Ὁ δὲ λαὸς ὁ στεροῦμενος αὐτὰ ὄχι μόνον δὲν διακρίνεται ἀπὸ τοὺς ἄλλους λαοὺς ἀλλὰ στερεῖται καὶ τὴν ἀναγκαίαν συνοχήν, διότι μόνοι οἱ ἔθνικοι πόθοι εἶναι ἱκανοὶ νὰ συσφίξουσιν τοὺς δεσμούς οἱ ὁποῖοι συνέχουν ὄσους ἀνήκουσι εἰς τὸ αὐτὸ ἔθνος. Καὶ ἡ κοινότης τῶν ἰδεῶν καὶ τῶν ἐλπίδων ἐμπνέει τὴν ἀμοιβαίαν ἀγάπην καὶ τὴν πεποιθῆσιν καὶ ἐπισχύνει τὴν ἀλληλεγγύην.

Τοὺς ἔθνικους τούτους πόθους καὶ τὰς ἔθνικὰς ἐλπίδας ἐνέπνευσεν εἰς τοὺς Ἑλ-

ληνας ὁ ἥρωισμὸς τοῦ μεγάλου βασιλέως, τοῦ ὁποίου ἐκάστην 29ην Μαΐου τελοῦμεν τὸ μνημόσυνον. Ζῶν ὁ βασιλεὺς εἰς τὴν συνείδησιν τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, προσδοκῶντος τὴν ἐπάνοδον τῆς ἀρχαίας εὐκλείας, ἔγινεν ὁ σωτήρ, ὅπως ὑπῆρξεν ὁ ἥρωας καὶ μάρτυς.

★

Μνημόσυνον ἐθνικῆς συμφορᾶς εἶναι ἡ περιφανεστάτη μαρτυρία τῆς συνειδήσεως τῆς ἐθνικῆς ἀλληλεγγύης, ἀφοῦ οὔτε ἡ μακρὰ παρέλευσις τοῦ χρόνου, οὔτε τῆς τύχης αἱ μεταστροφαι ἴσχυσαν νὰ ἀμβλύνουν τὴν ὀδύνην καὶ νὰ ἐπουλώσουν τὴν πληγὴν. Ἄλλὰ τοῦ θανάτου τοῦ Κωνσταντίνου τὸ πεντακοσιέτηρον μνημόσυνον δὲν εἶναι μόνον ἐκδήλωσις πένθους καὶ συμπαθείας πρὸς τὴν τύχην αὐτοῦ καὶ τοῦ Γένους. Τοιαῦτα συναισθήματα προκαλοῦν μόνον ὅσοι παθητικῶς καὶ ἀδρανῶς ὑφίστανται τὰ πλήγματα τῆς εἰμαρμένης. Ἡ ἀναπόλησις τῆς συμφορᾶς τοῦ 1453 ἐμβάλλει προσέτι εἰς τὴν ἐθνικὴν ψυχὴν ὑπερηφάνειαν καὶ θάρρος, ἡ δὲ μνήμη τῶν πεσόντων πρὸς ἐκπλήρωσιν τοῦ καθήκοντος φέρει εἰς πληρεστέραν ἐπίγνωσιν τῶν ἰδικῶν μας καθηκόντων, τὰ ὁποῖα συνίστανται εἰς τὴν ὀργάνωσιν κράτους, κράτους δικαιοσύνης καὶ νομιμότητος, κράτους φιλανθρωπίου, κράτους πιστεύοντος εἰς τὰς ἀξίας τοῦ Ἑλληνοχριστιανικοῦ πολιτισμοῦ, κράτους μακρὰν πάσης ἀγυρτείας καὶ κακοηθείας καὶ τυφώσεως τοῦ δημοσίου βίου,—ὅποτε καὶ μόνον θὰ δυνηθῶμεν νὰ ἀντιμετωπίσωμεν μέχρι τέλους ἐπιτυχῶς τοὺς βορείους γείτονας καὶ τοὺς ἐντὸς τῶν πυλῶν ἐχθροὺς τοῦ Ἑλληνοχριστιανικοῦ πολιτισμοῦ μας. Ὅταν πραγματοποιήσωμεν τοῦτο, τότε θὰ τελέσωμεν τὸ μνημόσυνον τὸ ἀντάξιον τοῦ τελευταίου Παλαιολόγου.

★

Ῥμιλήσαμεν ἀνωτέρω περὶ τῆς μυστηριώδους δυνάμεως τῆς αἱματηρᾶς θυσίας, θυσίας γνωστῆς καὶ εἰς τὴν πολιτικὴν ἱστορίαν καὶ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς θρησκείας καὶ εἰς τὴν ἱστορίαν ἐν γένει τῶν ἰδεῶν. Ποία ἡ ἔννοια καὶ ἡ δύναμις τῆς θυσίας ταύτης εἰς τὴν πολιτικὴν ἱστορίαν καὶ

δὴ καὶ ἐν συναρτήσει πρὸς τὸν τελευταῖον βασιλέα;

Οἱ ἀγῶνες οἱ ἐθνικοί, ἔχοντες πηγὴν καὶ ἀρχὴν γενέσεως τὴν ἐθνικὴν ἰδέαν καὶ τὴν ἐθνικὴν συνείδησιν, καταστέλλονται μόνον διὰ τῆς καταστροφῆς τῆς τοιαύτης ἰδέας καὶ συνειδήσεως. Ἐάν τοῦτο δὲν καταστῇ δυνατόν, πᾶσα προσβολὴ ἐναντίον τοῦ ἐκπροσωποῦντος τὴν ἰδέαν ἀρχηγοῦ καὶ—ἀκόμη περισσότερον—ὁ ὄλεθρός του ἔξεγειροῦν καὶ τὴν ἐθνικὴν συνείδησιν καὶ τὸ ἐθνικὸν φρόνημα καὶ παρορμοῦν εἰς ἐκδίκησιν καὶ εἰς ἄμυναν τελεσφόρον. Ἀφανιζόμενος ὁ ἀρχηγός, ὁ ἐκπροσωπῶν ἰδέαν ἀπορρέουσαν ἀπὸ τὸν ἱστορικὸν βίον τοῦ ἔθνους, θυσιάζεται ὑπὲρ τῆς ἰδέας, καὶ διὰ τῆς τοιαύτης θυσίας ὄχι μόνον ἐξαιρεῖ εἰς τὸ μὴ περαιτέρω τὴν ἰδέαν αὐτὴν, ἀλλὰ καθιστᾷ ἀπτήν, καθιστᾷ ψηλαφητὴν τὴν ἔννοιαν καὶ τὴν δύναμιν τῆς ἰδέας, ὑπὲρ τῆς ὁποίας γίνεται ἡ θυσία.

Ἰψοῦμενος δὲ ὁ ἀρχηγός διὰ τῆς ἰδέας, ὑπὲρ τῆς ὁποίας ἔπεσε θῦμα, καὶ καθαγιαζόμενος ἀκόμη περισσότερον εἰς τὴν συνείδησιν τῶν θιασωτῶν αὐτῆς, ἔτι μᾶλλον ἀνυψώνει καὶ ἐξαιρεῖ εἰς τὴν συνείδησιν τοῦ λαοῦ τὸ ἠθικὸν μεγαλεῖον τῆς ἰδέας χάριν τῆς ὁποίας αὐτὸς ὡς ἄτομον ἐθυσιάσθη. Καὶ ὁ θάνατος καὶ ὁ τάφος του γίνονται ἰσχυρὰ ἠθικὰ ἐλατήρια ἀγάπης μὲν πρὸς τὸν ἄνδρα, λατρείας δὲ καὶ εὐλαβοῦς ἀφοσιώσεως καὶ πρὸς αὐτὸν καὶ πρὸς τὴν ἐν αὐτῷ ἐνσαρκουμένην ἰδέαν. Καὶ ὅσον μεγαλυτέρα ἡ προσβολὴ καὶ ὁ διωγμός, τόσον ἰσχυρότερον ἔξεγείρεται τὸ συναίσθημα τῆς τιμῆς καὶ τῆς ἐκδικήσεως.

Ἡ αὐταπαρνησία καθιστᾷ τὸν θέσει ἡγήτορα, φύσει ἡγήτορα, καὶ ἀπὸ τοῦ τόπου τῆς θυσίας τοῦ ἡγήτορος ἀπορρέουν ὅλα τὰ ὑψηλὰ παραδείγματα καὶ ὑψηλὰ συναισθήματα ὅσα ἡ ἱστορικὴ ἐμπειρία διεπίστωσεν. Ἡ ἰδέα τοῦ ὑψίστου τῶν ἡγεμονικῶν καὶ ἐν γένει ἡγετικῶν καθηκόντων ἐξεικονίσθη ἀνέκαθεν ὑπὸ τῶν λαῶν εἰς τὴν θυσίαν τοῦ ἡγήτορος ἐν μέσῳ τῆς κινδυνευούσης πατρίδος. Ἡ τοιαύτη θυσία καὶ ἡ μεγάλη ἠθικὴ σημασία καὶ σπουδαιότης καὶ δύναμις τόσον πρωίμως καὶ ἰσχυρῶς ἐρριζώθη εἰς τὴν συνείδησιν τῶν λα-

ων, γενομένη οὕτως εἰπεῖν θεμελιώδεις δόγμα καὶ ἀρχὴ πολιτικῆς ἠθικῆς, ὥστε καὶ αὐτοὶ οἱ μῦθοι καὶ αἱ μυθικαὶ παραδόσεις παρέστησαν τὸν ὑπὲρ τοῦ λαοῦ θάνατον τοῦ ἡγεμόνος ὄχι μόνον ὡς ὑψίστην ἀρετὴν ἡγεμονικὴν, ἀλλὰ καὶ ὡς μυστηριώδη θαυματουργὸν δύναμιν ἠθικὴν σφύζουσαν τοὺς λαοὺς ἀπὸ τοὺς ἐσχάτους τῶν κινδύνων καὶ ὀδηγοῦσαν αὐτοὺς εἰς νίκας καὶ ἐπιτυχίας ἢ εἰς ἔνδοξον καταστροφὴν, ἀπὸ τὴν ὁποίαν θὰ βλαστήσῃ ἢ ἐπιτυχία εἰς τὸν ἔπειτα χρόνον. Πολλὰ τοιαῦτα παραδείγματα παρέχει ἡ ἀρχαία Ἑλληνικὴ παράδοσις καὶ ἡ καθόλου Ἑλληνικὴ ἱστορία. Ἡ δὲ Ῥωμαϊκὴ ἱστορία διδάσκει τὴν σωτηριάν ἐπίδρασιν ἐπὶ τὸ ἠθικὸν τῶν ἀγωνιζομένων τῆς ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης καὶ κατὰ τὸν θρασυμὸν αὐτῆς—κατὰ τὴν ὥραν τοῦ ὑπερτάτου κινδύνου—τελουμένης εἰς τοὺς θεοὺς καθοσιώσεως, τῆς devotio, τῆς θυσίας δηλαδὴ τοῦ στρατηλάτου. Ἄς ἐνθυμηθῶμεν τὸν Δέκιον Μῦν, καθοσιώσαντα ἑαυτὸν εἰς τοὺς χθονίους θεοὺς, καλύπτοντα μὲ τὸ ἱμάτιον τὸ πρόσωπον, εἰσπηδῶντα εἰς τὴν συμπαγεστέραν μᾶζαν τῶν ἐχθρῶν καὶ εὐρίσκοντα τὸν θάνατον.

Εἰς ὅλας τὰς ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τῶν στρατῶν καὶ τῶν λαῶν γινομένης θυσίας τοῦ ἀρχηγοῦ, ὅταν ἀφαιρεθῇ ἀπὸ τοὺς μύθους τῶν ἀρχαίων λαῶν ὁ μυστικὸς πέπλος τῆς θρησκευτικῆς δεισιδαιμονίας, τὸ κατ' ἐξοχὴν ὑπὸ πραγματικὴν ἠθικὴν καὶ ἱστορικὴν ἔποψιν ἀληθὲς καὶ μέγα εἶναι τὸ ὑψιστὸν ιδεώδες τοῦ καθήκοντος τὸ ἐκδηλούμενον εἰς τὴν αὐταπαρνησίαν. Ἡ μεγάλη ἠθικὴ δύναμις ἢ συγκρατοῦσα τὰ ἔθνη καὶ τὰς πολιτικὰς κοινωνίας καὶ παρέχουσα εἰς αὐτὰς ζωὴν καὶ ζωτικότητα ἠθικὴν εἶναι ἢ συνείδησις τοῦ καθήκοντος, ἢ παράγουσα τὴν ὑψίστην πολιτικὴν ἀρετὴν καὶ πραγματοποιουμένη εἰς τὴν ὑπὲρ πατρίδος αὐταπαρνησίαν.

Ἄλλ' ὅτι εἰς τοὺς ἀρχαίους λαοὺς ἐτελεῖτο ὑπὸ τὴν σκέπην τῆς δεισιδαιμονίας καὶ ὑπὸ τὸν πέπλον τοῦ μυστηριώδους καὶ διὰ τῆς καθιερωσεως τῶν μυθικῶν παραδόσεων,—τοῦτο εἰς τὸν Κωνσταντῖνον τὸν Παλαιολόγον ἐτελεῖτο ὑπὸ τὸ φῶς τῆς Ἑλ-

ληνικῆς ἱστορίας καὶ τῆς ζώσης χριστιανικῆς πίστεως. Καὶ ἔστερεῖτο μὲν τῆς μυστικῆς γοητείας τῶν ἀρχαίων καθοσιώσεων, ἀλλ' ὑπερεῖχε τούτων κατὰ τὸ μεγαλεῖον τῆς ἠθικῆς δυνάμεως, ἢ ὅποια ἀπέρρεεν ἀπὸ τὴν καθαρότητα τῆς πεφωτισμένης συνειδήσεως καὶ τῆς ἐπιγνώσεως τοῦ ἀληθοῦς καὶ τοῦ δικαίου κατὰ τὴν μετ' αὐταπαρνησίας τέλεσιν τοῦ καθήκοντος.

Ἴδου ἡ ἔρμηνεία τοῦ μεγαλείου τοῦ τελευταίου βασιλέως καὶ αυτοκράτορος. Ἴδου διατὶ οὐδέποτε ἡ ἔθνικὴ ψυχὴ ἔθεώρησεν αὐτὸν νεκροθάπτην, ἀλλ' ἐξάγγελον καὶ ἀναστηλωτὴν νέου ἔθνικοῦ βίου. Ἴδου διατὶ, ὅπως καὶ εἰς τὸ πεντακοσιέτηρον παρελθόν, καὶ εἰς τὸ ἄπειρον μέλλον θὰ εἶναι ὁ ἔνσαρκωτὴς τῆς μεγάλης Ἰδέας τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους—τῆς προσηλωσεως εἰς τὸ ἔθνικὸν χρέος ὁ ἐπόπτης καὶ ὁ ἱεροφάντης. Διότι κατὰ τὸν Πίνδαρον «ἀνδρῶν δικαίων χρόνος σωτῆρ ἄριστος». Τοῦ ἡρώος τούτου τοῦ ἑλληνοχριστιανικοῦ πολιτισμοῦ, τὸν ὁποῖον ἀφηρώϊσεν ὁ λαὸς εὐθὺς μετὰ τὴν συμφορὰν, «εὐκλείης ὑπῆρξεν ἡ τύχη του», ὅπως ἔφαλλεν ὁ ἀρχαῖος ὑμνητὴς τῶν νεκρῶν τῶν Θερμοπυλῶν «καὶ ὠραῖος ὁ θάνατός του. Καὶ ὁ τάφος του εἶναι βωμὸς καὶ ἀντὶ θρήνων ζῆ ἡ ἀνάμνησις του. Τὸ πένθος μας εἶναι ἐγκώμιον. Καὶ τὸ σάβανον τοῦ γενναίου ἀνδρὸς δὲν θὰ τὸ ἀφανίσῃ ὁ χρόνος. Τὸ μνημῆμά του ἐξέλεξε κάτοικον—τῆς Ἑλλάδος τὴν δόξαν».

[Σημείωμα. Περί τῆς Ἀλώσεως καὶ τοῦ ἡρώϊκου θανάτου τοῦ Κωνσταντίνου βασικὸν ἔργον παραμένει τὸ βιβλίον τοῦ Γουσταύου Schlumberger, ὅπερ ὑπερβάλλει ἢ ὑπὸ τοῦ Σπ. Λάμπρου μετάφρασις (Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος καὶ ἡ πολιορκία καὶ ἄλωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων. Ἐν Ἀθῆναις 1914) διὰ τὸ πλῆθος τῶν διορθώσεων καὶ συμπληρώσεων. Σπουδαῖον ἐπίσης βιβλίον, φωτίζον ἀπλέτως καὶ τιμητικῶς τὸν ἡρώα Κωνσταντῖνον ἀπὸ τῆς πλευρᾶς τῶν περὶ τοῦ ἀντιπάλου ἐρευνῶν, εἶναι τὸ τελευταίως ἐκδοθὲν ὑπὸ τοῦ ὀνομαστοῦ Τουρκολόγου F. Babinger (Mehmed der Eroberer und seine Zeit 1953), ἐπὶ τῇ βάσει Ἑλληνικῶν, Τουρκικῶν, Ἰταλικῶν καὶ ἄλλων πηγῶν].

ΣΟΛΩΜΟΣ ΚΑΙ ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗΣ

Β'.

Ἄλλὰ οἱ δύο κορυφαῖοι συγγραφεῖς μας, πού συναντῶνται καὶ συνδέονται τόσο στενά στὸν ἔθνικὸ χαρακτήρα τῆς ποιητικῆς ψυχῆς τους καὶ τοῦ ἔργου τους, ἔχουν καὶ ἓνα ἄλλο κοινὸ γνώρισμα, τὸ ἴδιο βασικὸ καὶ οὐσιαστικὸ, ὅπως τὸ πρῶτο: τὸ βαθὺ καὶ γνήσιο θρησκευτικὸ αἶσθημα.

Στὸν Παπαδιαμάντη τὸ αἶσθημα αὐτὸ εἶναι πιὸ ἔκδηλο, πιὸ ζωντανὸ καὶ πιὸ γραφικόν. Καὶ διαποτίζει ὀλόκληρο σχεδὸν τὸ ἔργο του.

Στὸν Σολωμὸ εἶναι μιὰ λεπτότερη καὶ ἀπαλώτερη αὖρα, πού μπορεῖ νὰ μὴν ἀναταράξη καὶ νὰ μὴ δονῆ συγκλονιστικὰ ὀλόκληρη τὴν ποίησή του, ἀλλὰ διαπερνᾷ, ζεστό καὶ ἥροεμο, κάτω ἀπὸ τὴν ἐπιφάνεια, καὶ ἀναπνέει καὶ κορυφώνεται σὲ ὠρισμένα ποιήματά του.

Ἐνα τέτοιο ποίημα εἶναι ἡ περίφημη ὠδή του «Εἰς μοναχὴν», γραμμένη γιὰ μιὰ Κερκυραία κόρη πού ἐκέντηθηκε τὸ ἀγγελικὸ σχῆμα—ὅπως σημειώνει ὁ ἴδιος ὁ ποιητής. Εἶναι ἓνα ὑψηλόπνοο θρησκευτικὸ ποίημα, πού ἀναδίνει θεῖους ἀληθινὰ μουσικοὺς τόνους. Οἱ Ἄγγελοι, πού κατεβαίνουν ἀπὸ τὸν οὐρανόν, γιὰ νὰ ὑποδεχθοῦν τὴ νεαρὴ μοναχή, νοιώθεις πὼς εἶναι πραγματικὰ σταλμένοι ἀπὸ τὸν Κύριο, γιὰ νὰ «εὐαγγελισθοῦν» τὴ νέαν εὐτυχισμένη ζωὴ της, τὸν γαλήνιο θάνατό της καὶ τὴ θριαμβευτικὴ ἀνάστασή της.

Νά, μερικὰ ἀπὸ τὰ μηνύματα πού τῆς φέρνουν οἱ Ἄγγελοι ἀπὸ τὸν οὐρανόν:

«Πικρὴ ἔναι ἡ φοβερῶτατη
τοῦ κόσμου ἀνεμοζάλη·
μόν' ἐδῶ φθάνει ὁ ἀντίλαλος,
δὲ φθάνει ἡ τρικυμία.
«Ἐδῶ ὁ Χριστὸς στὰ ὄνειρα
σὲ σένα κατεβαίνει».
«Ἐκεῖ ταράζουν ἄρματα
καὶ θρόνοι αἱματομένοι.
Ἐδῶ εὐτυχία καὶ θρίαμβος».

Ἔστερα τῆς μιλοῦν γιὰ τὴ φοριχτὴν ὥρα τοῦ θανάτου:

«Φοριχτὴ ἔναι ἡ ὥρα πού ἄνθρωπος
βαριά ψυχομαχᾷ.
«Μὴ φοβηθῆς νὰ ἔσαι ἔρημη
τότε ἀπὸ κάθε μάτι·
ἴδου ὁ Χριστὸς πού γέροντας
στοῦ πόνου τὸ κρεβάτι
σοῦ σιάζει τὸ προσκέφαλο
καὶ σὲ παρηγορᾷ».

Καὶ νὰ στὸ τέλος πὼς τῆς προλέγουν τὴν ἀνάστασή της:

«Τὰ κόκκαλα ἐβαρέθησαν
στὸ μνήμα καρτερώντας
καὶ τρίζουν ἀκατάπαυστα
τὴν κρίση ἀναζητώντας.
«Ἐύπνα ἀδελφὴ! τὴ σάλπιγγα
τὴν ὕστερη ἀγροικῶ».

Καὶ ἡ ἀνάστασις πραγματοποιεῖται:

Τὰ μάτια της ἀστράψανε
τοῦ τάφου ἀπὸ τὴν κλίνη.
Κοίτα! Πειτέται ὀλόχαρη
καὶ μέσ' στὸ λάκκο ἀφήνει
τοὺς μύσους τοῦ Μαγιαπίριλου
πού δὲν ὑπάρχει πλιό.

Τὸ ἴδιο βαθὺ καὶ γνήσιο θρησκευτικὸ αἶσθημα ἀναδίνει καὶ ἓνα ἄλλο ποίημα τοῦ Σολωμοῦ, «Ἡ Ἡμέρα τῆς Λαμπρῆς», πού ἀξίζει νὰ τὸ ξαναθυμηθοῦμε.

Καθαρώτατον ἥλιο ἐπρομηνοῦσε
τῆς αὐγῆς τὸ δροσάτο ὕστερο ἀστέρι·
σύγνεφο, καταχνιά, δὲν ἀπερνοῦσε
τ' οὐρανοῦ σὲ κανένα ἀπὸ τὰ μέρη
καὶ ἀπὸ κεῖ κινημένο ἀργοφουσοῦσε
τόσο γλυκὸ στὸ πρόσωπο τ' ἀγέρι,
πού λὲς καὶ λέει μες στῆς καρδιάς
τὰ φύλλα:

Γλυκειά ἡ ζωὴ καὶ ὁ θάνατος μαυ-
 ρίλα.
 Χριστὸς ἀνέστη! Νέοι, γέροι καὶ κό-
 ρες,
 ὄλοι, μικροὶ μεγάλοι, ἐτοιμαστῆτε:
 Μέσα στὲς ἐκκλησίες τὲς δαφνοφόρες
 μὲ τὸ φῶς τῆς χαρᾶς συμμαζωχτῆτε.
 Ἄνοιξετε ἀγκαλιὰς εἰρηνοφόρες
 ὀμπροστὰ τοὺς ἀγίους καὶ φιληθῆτε.
 Φιληθῆτε γλυκὰ χεῖλη μὲ χεῖλη,
 πέστε Χριστὸς ἀνέστη ἐχθροὶ καὶ φί-
 λοι.

★

Σχετικὰ μὲ τὸ θρησκευτικὸ αἰσθημα τοῦ
 Παπαδιαμάντη, χαρακτηριστικώτατος εἶ-
 ναι ὁ τίτλος πού τοῦ δόθηκε καὶ τοῦ ἀνα-
 γνωρίζεται γενικά: ὁ τίτλος τοῦ «Ἁγίου
 τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων». Ἀληθινὸς
 καὶ δίκαιος χαρακτηρισμὸς, πού ἀνταποκρί-
 νεται ἀπόλυτα στὴν πραγματικότητα. Ὁ
 Παπαδιαμάντης ὑπῆρξε πράγματι ἅγιος,
 στὴ μεταφορικὴ βέβαια σημασία τῆς λέ-
 ξεως, ὄχι μόνον ὡς συγγραφεὺς, ἀλλὰ καὶ
 ὡς ἄνθρωπος. Καὶ εἶναι τόσο σπάνιο αὐ-
 τό, καὶ τόσο ὠραῖο καὶ πολύτιμο!

Εἶτε στὴ μικρὴ γενέτειρά του ζοῦσε, στὴ
 Σκιάθου, εἶτε μέσα στὴν καρδιά τῶν Ἀ-
 θηνῶν, ἔμεινε πάντα ἀπόμερος κι' ἀπόμα-
 κρος ἀπὸ τὴν κίνηση καὶ τὸν θόρυβο τῆς
 κοσμικῆς ζωῆς, ἕνας ἀληθινὸς «ἐρημίτης»,
 ἄγνος καὶ καθαρὸς, πού ζοῦσε θεληματικά
 μιὰν ἀπλῆ, ἥσυχη καὶ ταπεινὴ ζωὴ. Ἡ
 πιδ ἀγαπημένη συντροφιά του ἦσαν οἱ ἄν-
 θρωποὶ τοῦ λαοῦ—ψαράδες, χωρικοὶ, ἐρ-
 γάτες—καὶ ἡ πιδ βασικὴ ἀπασχόλησή του
 τὸ διάβασμα, μὲ ἀχώριστο πάντα βιβλίον
 τὴν Ἁγία Γραφή.

Ἔτσι καὶ ἡ ζωὴ του κυλοῦσε ἀνάμεσα
 στὴν Ἐκκλησία—ὅπου ἔκανε ἐρασιτεχνι-
 κά τὸν ψάλτη καὶ βοηθοῦσε στὶς ἱερὲς ἀ-
 κολουθίες—καὶ στὴ δημοσιογραφικὴ καὶ
 λογοτεχνικὴ του ἐργασία.

Ἀπόλυτα ταιριαστὴ μὲ τὴ ζωὴ του εἶ-
 ναι καὶ ἡ τέχνη του. Ἡ ἴδια ἀγάπη στοὺς
 λαϊκοὺς ἀνθρώπους—στὸν λαὸ γενικώτε-
 ρα—ἡ ἴδια ἀφοσίωση στὴν Ἐκκλησία, στὴ
 θρησκεία, στὴ χριστιανικὴ πίστη, πού χα-
 ρακτηρίζουν τὴ ζωὴ του, προεκτείνονται
 καὶ στὸ δημιουργικὸ του ἔργο καὶ τὸ δια-
 ποτιζοῦν καὶ τὸ γονιμοποιοῦν ὀλόκληρο.

Μέσα στὰ ἑκατὸν περίπου διηγήματά
 του ζῆ γνήσια καὶ αὐτούσια ἡ Ἑλληνικὴ
 ζωὴ καὶ σφύζει μὲ τοὺς πιδ ἀληθινούς καὶ
 ζωντανούς παλμούς της ἡ χριστιανικὴ καρ-
 διά.

«Ἠθογραφία»! θὰ ποῦν ἴσως μερικοὶ,
 ἀποδίδοντας μειωτικὴν ἔννοια σ' αὐτὸν τὸν
 ὄρο. Ἠθογραφία ναί, ἀλλὰ μὲ τὴν πιδ
 πλατεῖα καὶ πιδ ὑψηλὴ σημασία της, πού
 εἶναι ἡ μοναδικὴ σημασία καὶ οὐσία τῆς
 τέχνης: ἡ μετουσίωση τῆς ζωῆς σὲ γνή-
 σια μορφή τέχνης, ἡ ἀποκαλυπτικὴ ἔκφρα-
 ση τοῦ βάθους τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς.

Δὲν ὑπάρχουν ἀνώτερα καὶ κατώτερα εἶ-
 δη τέχνης. Ὑπάρχουν μόνον ἀνώτεροι καὶ
 κατώτεροι τεχνίτες. Στὰ χέρια ἑνὸς κα-
 τώτερου, ἡ ἠθογραφία εἶναι μιὰ ἀπλῆ φω-
 τογραφία. Στὰ χέρια ἑνὸς ἀνώτερου τε-
 χνίτη, γίνεται καὶ αὐτὴ μιὰ ἀνώτερη μορ-
 φὴ τέχνης. Καὶ ὁ Παπαδιαμάντης εἶναι,
 χωρὶς ἀμφιβολία, ἕνας ἀνώτερος τεχνίτης.

★

Ἀπαντώντας ὁ ἴδιος σὲ κείνους, πού ἔ-
 δειχναν τὴ δυσφορία τους ἢ καὶ εἰρωνεύ-
 ονταν καὶ καταδίκαζαν τὴ θρησκευτικότη-
 τὰ τῶν διηγημάτων του, ἔγραφε: «Τὸ ἐπ'
 ἐμοί, ἐνόσω ζῶ καὶ ἀναπνέω καὶ σωφρο-
 νῶ, δὲν θὰ παύσω νὰ ὑμῶ μετὰ λατρείας
 τὸν Χριστόν μου, νὰ περιγράψω μετ' ἔ-
 ρωτος τὴν φύσιν καὶ νὰ ζωγραφῶ μετὰ
 στοργῆς τὰ γνήσια Ἑλληνικὰ ἦθη».

Πόση τρυφερότητα καὶ δύναμη θρη-
 σκευτικοῦ αἰσθήματος ἀναδίνει ἡ ἔκφραση
 αὐτὴ! «Δὲν θὰ παύσω νὰ ὑμῶ μετὰ λα-
 τρείας τὸν Χριστόν μου! Νομίζει κανεὶς
 ὅτι ἀκούει τὴν θαρραλέα διακήρυξη πίστε-
 ως, πού ἔκαμαν ἐνάπιον τῶν διωκτῶν καὶ
 βασανιστῶν τοὺς οἱ πρῶτοι ἄγνοι καὶ με-
 γάλιοι χριστιανοί, πού ἀψηφοῦσαν τὸν θά-
 νατο, γιὰ νὰ ἐκμνήσουν τὸν Χριστόν τους»!

Ἄλλὰ ὁ Παπαδιαμάντης προεκτείνει καὶ
 ὀλοκληρώνει τὴν ἔκφρασή του: «Καὶ νὰ
 ζωγραφῶ μετὰ στοργῆς τὰ γνήσια Ἑλλη-
 νικὰ ἦθη». Κοντὰ στὸν Χριστιανὸ ὁ Ἑλ-
 λην. Μιὰ ἐνότητα ἀδιάσπαστη, πού ἀπο-
 τελεῖ τὴν βαθύτερη οὐσία μιᾶς ἀληθινῆς
 μεταχριστιανικῆς Ἑλληνικῆς Τέχνης.

Μέσα στὶς δύο αὐτὲς φράσεις ὁ Πα-
 παδιαμάντης ἔδωσε ὄχι μόνον τὸν ἀκριβέ-
 στερο καὶ οὐσιαστικώτερο χαρακτηρισμὸ

του δικού του έργου, αλλά και τον τελειότερο όρισμό κάθε γνήσιου έργου τέχνης, που παίρνει τη μορφή και την υπόστασή του από το πνεῦμα και την ψυχή του τόπου αυτού.

“Υμνος πρὸς τὸν Χριστό—στὴν πιὸ πλατεῖα βέβαια σημασία, πού συνταντίζεται μὲ τὸ βαθύτερο νόημα τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ζωγράφισμα τῶν Ἑλληνικῶν ἡθῶν—τῆς ἀληθινῆς δηλαδὴ Ἑλληνικῆς ζωῆς καὶ ψυχῆς. Καὶ σὰν συνεκτικὸς ἄξονας ἀνάμεσα στοὺς δύο αὐτοὺς πόλους, ἡ Φύση—«νὰ περιγράψω μετ’ ἔρωτος τὴν Φύσιν»—ὄχι μόνον ὡς ἔργον τοῦ Μεγάλου Δημιουργοῦ, ἀλλὰ καὶ ὡς ἔκφραση τῆς ὁμορφιάς καὶ τῆς ἁρμονίας τῆς ἱερῆς αὐτῆς γῆς μας. Ἴδου οἱ τρεῖς πηγές, ἀπὸ τίς ὁποῖες ὁ Ἕλληνας λογοτέχνης πρέπει νὰ ἀντλή τίς ἐμπνεύσεις του, οἱ τρεῖς ἡθικὲς καὶ πνευματικὲς ἀξίες, ἐπάνω στίς ὁποῖες πρέπει νὰ θεμελιώσῃ τὸ λογοτεχνικὸ του ἔργο, γιὰ νὰ εἶναι ἀληθινὸ καὶ ν’ ἀνταποκρίνεται στὸ νόημα καὶ στὴν ἀποστολὴ τῆς Τέχνης.

Καὶ ἐδῶ ἀκριβῶς, σ’ αὐτὸ τὸ τόσο βασικὸ καὶ οὐσιαστικὸ σημεῖο, συναντᾶται καὶ πάλιν ὁ Ἀλέξανδρος Παπαδιαμάντης μὲ τὸν Διονύσιο Σολωμό.

Πιστεύουν καὶ οἱ δύο ὅτι ἡ Τέχνη δὲν εἶναι ἓνα ἀπλὸ παιγνίδι ἀπὸ ὠραῖες λέξεις, ἀραδιασμένες ρυθμικά, γιὰ νὰ προκαλοῦν εὐχάριστη ἐντύπωση. Μπορεῖ, στὴν πιὸ καλύτερη περίπτωσιν, νὰ εἶναι καὶ ἀυτό, ἀλλὰ πάντως δὲν εἶναι μόνον αὐτό. Εἶναι καὶ κάτι ἄλλο, πιὸ πλατὺ καὶ πιὸ μεγάλο, πού δὲν ἀποβλέπει μόνο στὴν πρόχειρη, τὴν προσωρινὴ καὶ ἐπιφανειακὴ εὐχαρίστηση, ἀλλὰ στὴν πνευματικὴ καὶ ψυχικὴ ἀνάταση, στὴν πνευματικὴ καὶ ψυχικὴ καλλιέργεια.

Γιὰ νὰ μπορῆ ὁμως ἡ Τέχνη νὰ προ-

καλῆ αὐτὴ τὴν ἀνάταση, πρέπει νὰ εἶναι πρῶτα-πρῶτα αὐτὴ ἡ ἴδια πνευματικὴ καὶ ψυχικὴ ἀνάταση. Καὶ γιὰ νὰ μπορῆ νὰ προσφέρῃ τὴν πνευματικὴ καὶ ψυχικὴ καλλιέργεια, πρέπει νὰ στηρίζεται ἡ ἴδια σ’ αὐτὴ τὴν γερὴ καὶ σταθερὴ βάση.

Καὶ γιὰ μιὰ τέτοια βάση δὲν ὑπάρχουν ἄλλα ὑλικά παρὰ οἱ ὑγιεῖς ἀρχές καὶ τὰ ἀνώτερα ἰδανικά. Χωρὶς αὐτά, ὁ τεχνίτης δὲν εἶναι παρὰ ἓνας ἐπιδέξιος τυμπανοκρούστης ὠραίων καὶ ἄδειων λέξεων, ἓνας ἐπιτήδειος ταχυδακτυλουργός, πού μπορεῖ νὰ προκαλέσῃ τὴν κατάπληξη, ἀλλὰ δὲν μπορεῖ νὰ κινήσῃ δημιουργικά τὴ σκέψη, νὰ δονήσῃ ἐξαγνιστικά τὴν ψυχὴ.

Καὶ ἡ Τέχνη, χωρὶς ἀρχές καὶ ἰδανικά, εἶναι ἀπλῶς ἓνα «κύμβαλον ἀλαλάζον», δὲν εἶναι—ὅπως πρέπει νὰ εἶναι—μιὰ ἀνώτερη πνευματικὴ καὶ ψυχικὴ κατάρκτηση, μιὰ ἀπὸ τίς πολυτιμότερες καὶ οὐσιαστικότερες πολιτιστικὲς ἀξίες, πού συντελοῦν στὴ διανοητικὴ καὶ ἠθικὴ τελειοποίηση τοῦ ἀνθρώπου καὶ συνθέτουν τίς ἀνώτερες μορφές τοῦ πνευματικοῦ πολιτισμοῦ.

Ἔτσι ἀντιλαμβάνονταν καὶ ἔνοιωθαν τὴν Τέχνη καὶ οἱ δύο κορυφαῖοι συγγραφεῖς μας. Ἔτσι ἐμπνευσμένοι ἦσαν καὶ οἱ δύο ἀπὸ τὰ ἀνώτερα πνευματικὰ ἰδανικά, τὰ ἰδανικά τοῦ Ἑλληνοχριστιανικοῦ πολιτισμοῦ. Ἔτσι εἶχαν καὶ οἱ δύο βαθύτατη συνείδηση τῆς πνευματικῆς καὶ πολιτιστικῆς ἀποστολῆς τους.

Γι’ αὐτὸ καὶ ὑπῆρξαν μεγάλοι συγγραφεῖς. Γι’ αὐτὸ ἔδωσαν καὶ οἱ δύο ἀληθινὰ θαυμαστὸ λογοτεχνικὸ ἔργο, πού ὑψώθηκε στίς ἀνώτερες κορυφές τῆς Τέχνης καὶ θὰ μείνῃ ἐκεῖ γιὰ πάντα, ὀλόλαμπρος διδυμὸς ἀστερισμὸς μιᾶς ἀνώτερης πνευματικῆς δημιουργίας.

ΜΕΛΗΣ ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ

Η ΠΕΝΤΗΚΟΣΤΗ

ΔΙΗΓΗΜΑ

‘Η Καλλιρόη Δημάκου φαινόταν αναστατωμένη, όταν πήρε στο τηλέφωνο τὸν ἀριθμὸ τῆς στενῆς τῆς φιλενάδας Χαριτίνης Κυριακοῦ. Μὰ ὅταν, ἀπ’ τὴν ἄλλη ἄκρη τοῦ σύρματος, ἤρθε ὡς τ’ αὐτιά τῆς Καλλιρόης ἡ γνωστή, ἀγαπημένη φωνή, μὰ βαθεῖα ἀνακούφισι ζωγραφίστηκε ἀμέσως στὴν ὄψι τῆς αναστατωμένης γυναικάς.

— Ἀχ, χρυσή μου Χαριτίνη, εἶπε συγκινημένη, γύρισες! Πότε ἤρθατε;

—....

— Γιατί δὲν τηλεφώνησες;

—....

— Καλά, καλὰ συχωρεμένη!

—....

— Ἀπὸ ὑγεία, ὅλοι μας εἶμαστε καλά.

Χαμήλωσε τὴ φωνή τῆς καὶ γρήγορα, ταγαμμένα πρόσθεσε:

— Περάσαμε ὅμως πολλὲς στενοχώριες αὐτοὺς τοὺς τρεῖς μῆνες τῆς ἀπουσίας σου. Ἔγιναν πράματα πού δὲν τὰ περιμέναμε... Ὁ Δῆμος...

— Ἔνας βαθὺς λυγμὸς τὴν ἔκοψε.

—....

‘Η Καλλιρόη, ὑπερνηκόντας τὴν ταραχὴ τῆς, ἐμπιστεύτηκε σιγά σιγὰ Χαριτίνη.

— Τί ἔκανε ὁ Δῆμος... Μᾶς ἔχε ἀναστατώσει ὅλους, Χαριτίνη μου, τὸν πατέρα μου, τ’ ἀδελφία καὶ τὶς ἀδελφές του καί, πάνω ἀπ’ ὅλους, ἐμένα, τὴ μάνα του.

Μὲ βαθεῖα πίκρα ἐξακολούθησε.

— Δὲ σκέπτεται κανέναν... Πάει νὰ καταστρέψῃ τὴ ζωὴ του καὶ τὸ μέλλον του κι’ οὔτε κἀν δείχνει νὰ λογαριάξῃ τί φαρμάκι μᾶς ποτίζει ὅλους μας... Δηλαδή, ἐκεῖνος ἐπιμένει πὼς τρέφει πάντα γιὰ μᾶς ὅλο τὸ σεβασμὸ καὶ τὴν ἀγάπη του—ἀλλὰ τί σεβασμὸς καὶ τί ἀγάπη εἶν’ αὐτή, ὅταν, ἀπ’ τᾶλλο μέρος, ἐπιμένῃ τόσο ποῦ νὰ κἀνὴ σώνει καὶ καλὰ τὸ δικό του τὸ κέφι;

—....

— Σὲ παρακαλῶ, Χαριτίνη, μὴ ἀρχίσῃς νὰ τὸν δικαιολογῆς πρὶν ἀκούσης πρῶτα τί ἔχει βάλεν στὸ μυαλό του ὁ Δῆμος.

—....

— Νᾶρθες τώρα κίλας νὰ μὲ δῆς; Ὅχι, ὄχι! Εἶναι καλύτερα νᾶρθω ἐγὼ στὸ σπίτι σου, Χαριτίνη μου, νὰ μπορέσουμε νὰ τὰ ποῦμε μὲ τὴν ἡσυχία μας. Εἶσαι μόνη σου στὸ σπίτι;

—....

— Εἶμαι τόσο ἄνω κάτω πού ξέχασα νὰ σ’ εὐχαριστήσω καὶ γιὰ ὅλες τὶς ὥραιες κάρτες πού μᾶς ἔστειλες ἀπ’ τὸ ταξίδι σου.

—....

— Naί, ναί, θὰ μοῦ τὰ πῆς ὅλα ἀπὸ κοντά. Τὸ πολὺ, σὲ μισὴ ὥρα θὰ βρισκῶμαι στὸ σπίτι σου.

Καί, σὲ λιγώτερο ἀπὸ μισὴ ὥρα, ἡ Καλλιρόη βρισκόταν κίλας στὸ ἀπόμερα χτισμένο κι’ ἤσχο σπίτι τῆς Χαριτίνης, τέρμα Πατήσια.

Οἱ δύο φιλενάδες ἦταν συνομήλικες, γύρω στὰ σαρανταπέντε κι’ οἱ δύο. Ἡ φίλια τους εἶχε ἀρχίσει ἀπὸ τότε πού ἦταν κι’ οἱ δύο τοὺς ἐσωτερικὲς στὸ ἴδιο «Πρότυπον Παρθεναγωγείον» κι’ ἡ φίλια τους εἶχε κρατηθῆ ὅλα τὰ χρόνια, τὸ ἴδιο ζεστὴ καὶ πιστὴ, ὅπως τὴν ἐποχὴ πού ἦταν κι’ οἱ δύο τοὺς ρομαντικὰ κοριτσόπουλα δεκατεσσάρων-δεκαπέντε χρόνων.

Γι’ αὐτὸ καὶ τώρα, μόλις ἄνοιξε τὴν πόρτα ἡ Χαριτίνη, ἡ Καλλιρόη ὤρμησε καὶ τὴν ἀγκάλιασε καὶ φιλήθηκαν πολλὲς φορὲς, σὰ νὰ εἶχαν νὰ ἰδωθοῦνε χρόνια.

Ἦταν ἀρχὲς τοῦ καλοκαιριοῦ καὶ τὸ σπίτι, μὲ τὰ κλειστά του πατζούρια, ἦταν εὐχάριστα δροσερό. Μόνον ἓνα παράθυρο ἦταν ἀνοιχτὸ στὸ λῆβιγκ ροῦμ κι’ ἀπὸ κεῖ ἔβλεπες τὸ περιβόλι καὶ τὴ μεγάλη γιασεμὰ πού εἶχε πάρει κι’ ἄνθιζε.

Κάθησαν κοντά-κοντά στὸν καναπέ καί, κρατώντας σφιχτὰ ἡ μὰ τὰ χέρια τῆς ἄλλης, κοιτάχτηκαν γιὰ λίγο στὰ μάτια χωρὶς νὰ μιλάνε. Τὰ μάτια τῆς Καλλιρόης ὅλο καὶ βούρκωναν. Στὸ τέλος, δὲν ἄντεξε: ἔγειρε τὸ κεφάλι τῆς στὸν ὄμο τῆς φιλενάδας τῆς κι’ ἄρχισε νὰ σιγοκλαίῃ. Ἡ Χαριτίνη, τῆς χάιδευε ἀπαλὰ τὰ μαλλιά σὰ νὰ εἶχε στὴν ἀγκαλιά τῆς ἓνα μικρὸ κι’ ἀδύναμο κορίτσι κι’ ὄχι τὴν Καλλιρόη Δημάκου, μὰ δυνατὴ, μεστωμένη γυναικα, μῆτέρα πέντε παιδιῶν καὶ πού οἱ δύο μεγάλοι γιοί τῆς, δίδυμοι, ὁ Πέτρος κι’ ὁ Δῆμος, ἦταν κίλας εἰκοσιπέντε χρόνων.

— Δὲ σὲ ρώτησα γιὰ τὸ ταξίδι σου... μουρμούρισε κάποια στιγμή, μέσα στὰ δάκρυά τῆς, ἡ Καλλιρόη.

Τραβήχτηκε λίγο μακρύτερα, σκούπισε τὰ μάτια τῆς, ἔβγαλε τὸ καθρεφτάκι ἀπ’ τὴν τσάντα τῆς καὶ διώρθωσε τὰ μαλλιά τῆς, πουντραρίστηκε ἐλαφρὰ καί, κλείνοντας τὴν τσάντα τῆς, χαμογέλασε στὴ Χαριτίνη.

— Θάταν κάτι μοναδικὸ αὐτὸ τὸ μακρινὸ τα-

Ξίδι σου, Ξ; Τῆ ρώτησε.

Ἡ Χαριτίνη κούνησε καταφατικά τὸ κεφάλι.

— Ἄς μιλήσουμε ὁμως πρῶτα γιὰ τὸ Δῆμο, εἶπε.

Στ' ὄνομα τοῦ γιου της, ἡ Καλλιρόη, ἔχασε μὲ μιάς τὸ μαλακωμένο ὕψος της.

— Εἶναι ἀπίστευτο—εἶπε—εἶναι... εἶναι, δὲν ξέρω κ' ἐγὼ πῶς νὰ τὸ χαρακτηρίσω. Τοῦ ἤρθε, λέει, ἡ ιδέα νὰ γίνη παπᾶς. Τώρα, ἀφοῦ τέλειωσε τὰ Νομικά καὶ τέλειωσε καὶ μὲ τις στρατιωτικὲς του ὑποχρεώσεις κ' ὁ πατέρας του ετοίμαζόταν... τώρα, παιδί μου Χαριτίνη, τοῦ ἤρθε ἡ ιδέα, λέει, νὰ γίνη παπᾶς! Τὴν εἶχε τὴν ιδέα, λέει, πολὺν καιρὸ—ἀλλὰ τώρα μόνον δεβιάθηκε... κ' ἔτσι...

Ἄρχισε πάλι νὰ κλαίη ἀπελπισμένα, μέσα στὰ δύο της χέρια.

Ἡ Χαριτίνη τὴν ἀγκάλιασε τρυφερά.

— Σῶπα, χρυσή μου, ἤσυχασε, κυρά μου, μὴ κἀνης ἔτσι, ἀκόμα δὲν ἔγινε τίποτα, μπορεῖ ν' ἀλλάξῃ γνώμη...

— Ποιὸς ν' ἀλλάξῃ γνώμη, ρώτησε μέσα στ' ἀναφυλητὰ της ἡ Χαριτίνη. Ὁ Δῆμος ν' ἀλλάξῃ γνώμη;

Σήκωσε τὸ κεφάλι της, σκούπισε τὰ μάτια της μὲ δύναμι μὲ τὸ μαντήλι πού της ἔδωσε ἡ Χαριτίνη καὶ εἶπε πάλι.

— Ὁ Δῆμος ν' ἀλλάξῃ γνώμη! Ὁ πῶ κακοτράχαλος Μανιάτης ἀπ' ὅλους τοὺς Μανιάτες μέσα στὸ σπίτι μας! Ἐκτός...

Μὲ θέρημ, μ' ἀπελπισία παρακάλεσε τὴ Χαριτίνη:

— Βόθηα μας κ' ἐσὺ, Χαριτίνη, νὰ τὸν πείσουμε! Ἐσένα, σὲ σέβεται καὶ σ' ἀγαπᾶ μπορῶ νὰ πῶ πῶ πολὺ κ' ἀπὸ μᾶς τοὺς γονεῖς του. Προσπάθησε νὰ τὸν πείσης, γλυκειά μου, ν' ἀναβάλῃ γιὰ ἓνα χρόνον τὴν ἐγγραφή του στὴ Θεολογικὴ Σχολή, γιὰ ἓνα χρόνο τουλάχιστον, νὰ μπῆ στὴ δουλειὰ πού ετοίμασε μὲ τόση χαρὰ ὁ πατέρας του γιὰ κεῖνον καὶ γιὰ τὸν ἀδελφὸ του τὸν Πέτρο. Κι' ὅλοι μαζί, νὰ κοιτάξουμε νὰ τοῦ βροῦμε μιά καλὴ κοπέλλα, νὰ τὸν σπρώξουμε γρήγορα στὸ γάμο καί... Κόπρη ἀπότομα. Μ' ἀπορία ρώτησε τὴ Χαριτίνη.

— Τί ἔχεις; Δὲ συμφωνεῖς μαζί μου; Μήπως τῶξερές κιάλας γιὰ τὸ Δῆμο;

— Ὁχι, εἶπε ἡ Χαριτίνη, δὲν ἔξερρα τίποτα, Καλλιρόη μου. Δὲ σοῦ τὸ κρύβω πῶς δὲ θὰ τὸ περίμενα ποτὲ ν' ἀκούσω ἓνα τέτοιο νέο γιὰ τὸ Δῆμο. Ἀπ' τ' ἄλλο μέρος ὁμως καί...

— Συμφωνεῖς μαζί του; Ρώτησε κρῦα ἡ Καλλιρόη.

Ἡ Χαριτίνη δὲν ἀπάντησε ἀμέσως. Σκέφτηκε πρῶτα λίγο κ' ὕστερα εἶπε σοβαρά:

— Παραπονιόμαστε πάντα γιὰ τὸν κλῆρο, Καλλιρόη μου. Γιὰ ὅλα καὶ γιὰ τὸ κάθε τι πού ἀφορᾶ τὸ Χριστιανισμὸ καὶ πού δὲν εἶναι ὅπως νομίζουμε πῶς πρέπει νὰ εἶναι, φταίει πάντα ὁ κλῆρος! Ἐμεῖς οἱ ὑποτιθέμενοι πιστοί, δὲ φταίμε ποτέ. Ποῦ νὰ φταίξομε ἔμεῖς!

— Μά...

— Ἀφσέ με νὰ πῶ δλόκληρη τὴ σκέψη μου, καλὴ μου. Τὸ τραγοῦδι μας πάντα εἶναι: φταῖνε οἱ παπάδες. Ὅταν ὁμως ἓνα παλληκάρι ἔξυπνο, πλούσιο, μὲ μέλλον θελήσῃ νὰ γίνη κληρικός, τότε ἡ ὄλοι μας τὸν κοροϊδεύουμε ἡ ὄλοι μας τὸν μοιρολογᾶμε. Γιατί;

— Γιατί;

— Ναί, γιατί; Κι' εἴμαστε κ' ἔμεῖς, ἡ τρίτη μερίδα, ἡ μερίδα τῶν... «προσγειωμένων χριστιανῶν» νὰ τὸ πῶ; Πάντως ἔμεῖς πού λέμε: «Παῖδί μου, δὲν ἀγαπᾶς μόνον ἐσὺ τὸ Χριστὸ καὶ τοὺς ἀνθρώπους—τοὺς ἀγαπᾶμε κ' ἔμεῖς. Μήπως αὐτὴ ἡ σκέψη σου νὰ θέλῃς ν' ἀνεβῆς τόσο ψηλά, μήπως εἶναι μοναδικὰ ἓνας πειρασμός, μιά ὑπεροφία; Κοίτα κ' ἐμᾶς: μὲ τὸν ἴδιο τρόπο θὰ μπορέσης κ' ἐσὺ σὰ λαϊκός, σὰν οἰκογενειάρχης, σὰν καλὸς ἐπιχειρηματίας ἡ ἐπιστήμων νὰ ὑπηρετήσης καὶ τὸ Χριστὸ καὶ τοὺς ἀνθρώπους καλύτερα ἴσως παρὰ ἂν ἔβαζες τὸ ράσο. Τὸ ράσο... Τὸ ράσο χωρίζει, ἀπομακρύνει, τὸ ράσο...»—Καλὰ κ' ἄγια ὅλα αὐτὰ, δὲν ἀντιλέγω. Μὰ τότε, ποιοὶ καὶ πόσοι θ' ἀπομείνουν γιὰ νὰ γίνουνε παπάδες, ἀφοῦ θέλουμε ὅλους νὰ τοὺς πείσουμε πῶς... τὸ ράσο, τί χρειάζεται στ' ἀλήθεια; Πιστεύουμε ἡ δὲν πιστεύουμε ἀκόμα στὴν Ἐκκλησία, στό...

Ἀπότομα, εἰρωνικά, ἡ Καλλιρόη τὴν ἔκοψε:

— Χαριτίνη, εἶπε μὲ ψεύτικο θουασμό, ἀπὸ ποτε μοῦγινε τόσο θρησκα, ἔ, ἀπὸ ποτε;

Ἡ Χαριτίνη χαμήλωσε τὰ μάτια, τὰ μάγουλά της κοκκίνισαν ζοηρά.

— Ἐχεις δίκιο, Καλλιρόη, εἶπε, δὲ στάθηκα ποτέ ὡς τώρα φωτεινὸ παράδειγμα καλῆς χριστιανῆς, μπορῶ νὰ πῶ ὅτι ἐσὺ...

— Ἐγὼ κοντεύω νὰ τὴν χάσω τὴν πίστι μου! Μουρμούρισε ἡ Καλλιρόη καὶ δὲν ἤξερες τ' ἦταν στὴ φωνὴ της, νᾶταν θυμὸς ἡ μόνον ἀπελπισία; Ναί, αὐτὸν τὸν καιρὸ, μὲ τὰ καμώματα τοῦ γιου μου, κοντεύω στ' ἀλήθεια νὰ μὴν ξέρω τί πιστεύω.

Σῶπασαν γιὰ λίγο. Πρῶτη ἡ Χαριτίνη ἔκοψε πάλι τὴ σιωπὴ.

— Ἐχω μεγάλη ὄρεξι, εἶπε, νὰ σοῦ διαβάσω κάτι ἀπ' τὸ ἡμερολόγιό μου.

Ἄθελά της ἡ Καλλιρόη χαμογέλασε.

— Τὸ αἰώνιο ἡμερολόγιο! Εἶπε. Ἀπ' τὰ μαθητικά κιάλας θρανία ἡ Χαριτίνη καὶ τὸ ἡμερολόγιό της ἦταν ἀχώριστοι. Κι' ἦταν ἐκεῖ καὶ κάποια μικρὴ Καλλιρόη...

— ...πρόθυμη πάντα ν' ἀκούῃ ὅσα ἐμπιστευόταν ἡ κουτο-Χαριτίνη στὸ ἡμερολόγιο.

— Τί θέλεις νὰ μοῦ διαβάσης;

— Κάτι ἀπ' τὸ ταξίδι μου, μερικὲς περικοπέες πού ἴσως νὰ μπορέσης νὰ τις συνδιάσης μ' ὅτι σὲ βασανίζει τόσο πολὺ σήμερα. Θὰ σοῦ δῶσω τὸ ἡμερολόγιο νὰ τὸ πάρης σπίτι σου καὶ νὰ διαβάσης μὲ τὴν ἡσυχία σου δλόκληρο τὸ ταξίδι μας. Τώρα ὁμως, θὰ τῶθελα νὰ σοῦ διάβαζα μόνον μου ὠρισμένα κομμάτια, κάτι πού στάθηκε γιὰ μένα σὰν ἓνα εἶδος... θρησκευτικοῦ ξυπνήματος. Δὲν ξέρω πῶς νὰ τὸ πῶ. Ἦταν ὁμως πολὺ εὐεργετικὸ γιὰ μένα.

Καὶ πρὶν προφτάσῃ ἡ Καλλιρόη νὰ διαμαρτυρηθῆ, ἡ Χαριτίνη βρισκόταν κιάλας στὴν πόρτα τοῦ λήβιγγ ροῦμ.

— Τὸν καιρὸ σου χάνεις! Τῆς φώναξε κάποιος ἀργοπορημένα ἡ Καλλιρόη.

Μὰ ὅταν γύρισε, μ' ἓνα χοντρὸ, δεμένο τετραδίο στὴ χέρι, ἡ Καλλιρόη καθόταν ἀναπαυτικὰ σὲ μιὰ γωνιά τοῦ καναπέ καὶ φαινόταν ἡσυχασμένη.

Ἡ Χαριτίνη ἔρριξε ἓνα μαξιλάρι στὸ πάτωμα, μπροστὰ στὰ πόδια τῆς φίλης της καὶ κάθησε χάμω μὲ τὸ κεφάλι της ἀκουμπισμένο στὰ γόνατα τῆς Καλλιρόης. Μ' ἀργή, χαμηλὴ φωνὴ ἄρχισε νὰ διαβάξῃ περικοπὲς ἀπ' τὸ χοντρὸ τετραδίο.

.....

15 Μαρτίου 1953.... Σ' αὐτὴν ἐδῶ τῆ μικροπολιτεία τῆς Νότιας Ἰαπωνίας, ποὺ εἶναι τὰ Ναυπηγεῖα καὶ ποὺ μόλις τέλειωσε νὰ χτίζεται τὸ καινούργιο καράβι τοῦ πεθεροῦ μου, μάθαμε πὼς ἔχει κ' ἱεραποστολή. Κι' ἔτσι σήμερα τ' ἀπόγευμα, ἀφίνοντας γιὰ λίγο τὶς βιαστικὲς καὶ πολλὰς δουλειές του στὰ Ναυπηγεῖα ὁ Λάμπης, μὲ πήρε καὶ πήγαμε νὰ ἐπισκεφθοῦμε τοὺς ἱεραποστόλους. Τὸ θεωρήσαμε ἓνα εἶδος καθήκοντος νὰ κάνουμε αὐτὴ τὴν ἐπίσκεψι στὸν μακρινὸ ἐτοῦτο τόπο, ποὺ οἱ χριστιανοὶ εἶναι τόσο λίγοι κ' οἱ Γιαπωνέζοι δὲ μοιάζουν νὰ τοὺς δίνουν καμμιά σημασία. Τὴν ὥρα ποὺ φτάσαμε στὴν ἱεραποστολὴ ἔβραχε δυνατὰ. Δὲν μπορῶ νὰ τὸ κρῖνω ὅτι ἔνοιωσα μιὰ μεγάλῃ καὶ παράξενη ταραχὴ, ὅταν, ἀνάμεσα στὰ γκριζωπά κ' ἄβαφα ξύλινα καλυβάκια τῆς μικροπολιτείας (καὶ ποὺ τὰ λένε «σπίτια» στὴν Ἰαπωνία!) εἶδα νὰ ξεπετιέται μπροστὰ μας ἄσπρο, καλοχτισμένο, μὲ τὸ μεγάλο καφετὶ σταυρὸ του κατὰ κορφα στήτὸ στὸ χαμηλὸ καμπαναριὸ τῆς ἐκκλησίας, τὸ χτίριο τῆς ἱεραποστολῆς. Μιὰ Γιαπωνεζούλα χριστιανή, ἡ Νόρικὸ, ποὺ δουλεύει δακτυλογράφος στὰ Ναυπηγεῖα καὶ μιὰ λίγα ἑγγλέζικα, μᾶς ἔκανε τὸν ὁδηγὸ. Στὸ δρόμο κιάλας, εἶχε προφτάσει νὰ μᾶς πῆ ὅτι ἀνάμεσα στὶς τριάντα χιλιάδες κατοίκους τῆς πόλεώς τους, ἦταν δὲν ἦταν διακόσιοι χριστιανοί καὶ ὅτι στὰ ἐνενηντα ἑκατομμύρια τῶν Γιαπωνέζων, τρακόσιες μόνον χιλιάδες εἶναι χριστιανοί. Κι' ἐγὼ, ἀκούγοντάς την, ἔνοιωθα νὰ κοκινίξω ἀπ' τὴ ντροπὴ μου, μιὰ ντροπὴ ποὺ μοῦ τὴν ἔφερονε τὸ γλυκὸ, ὑπομονητικὸ πόσωπο τῆς Νόρικὸ, ἡ γαλήνη κ' ἡ πεποίθησί της καθὼς ἔλεγε τοὺς φανταστικὸς αὐτοὺς ἀριθμούς. Κι' ἡ Νόρικὸ εἶπε:

— Ὁ κόκκος σινάπτερος ἦταν μικρότερος κ' ἀπ' αὐτό, δὲν ἦταν μικρότερος; Τοῦλάχιστον ἐδῶ στὴν πόλι μας, ὅσο λίγοι κ' ἂν ἦμαστε, οἱ χριστιανοί, ὅμως ἦρθε ὡς ἐμᾶς ἡ μαρτυρία!

Σήκωσε λίγο τὸ χέρι της γιὰ νὰ μᾶς δείξῃ τὸ μεγάλο σταυρὸ τῆς ἱεραποστολῆς ποὺ, ἐκεῖνη τὴ στιγμῇ, εἶχε μόλις φανῆ στὴ γωνιά

τοῦ λασπωμένου χωματόδρομου. Κι' ἡ Νόρικὸ πρόσθεσε:

— Μπορεῖτε τάχα νὰ φανταστῆτε σὲ πόσες ἄλλες πολιτείες—ἀμέτρητες!—σὲ πόσα χωριά, σ' ἐπαρχίες ἠλόκληρες τῆς πατρίδας μου, δὲν ἔχει φτάσει ἀκόμα οὐτ' αὐτό!

Καὶ σήκωσε ξανά τὸ ντελικάτο χέρι της γιὰ νὰ μᾶς δείξῃ ἀκόμα μιὰ φορὰ τὸ σταυρὸ τῆς ἱεραποστολῆς.

Ἐνοιωσα ἀπὸ τὴ ντροπὴ ν' ἀνάβῃ τὰ μάγουλά μου. Δὲν ξέρω γιατί, μὰ ἔνοιωθα μιὰ ἀνάγκη σὰ νάπερε νὰ ζητήσω συγχώρησι ἀπ' τὴ μικρὴ Γιαπωνέζα, ποὺ περπατοῦσε δίπλα μου μὲ τὰ μικρά, κομψὰ τῆς βήματα.

Ὅταν φτάσαμε, ἡ Νόρικὸ χτύπησε τὸ κουδούνι κ' εἶπε σιγὰ κ' ἦταν θαυμασμός ζωγραφισμένος στὸ χαμόγελό της καὶ μέσα στὰ στρογγυλά, κουνκίσιμα μάτια της!

— ὦ, τί ἄνθρωποι εἶναι οἱ ἄνθρωποι τῆς Δύσεως! Τί μεγάλοι χριστιανοί! Πὼς τ' ἀφίνονουν ὅλα κ' ἔρχονται τόσο μακριὰ κ' ἔρχονται ἀνάμεσά μας καλύτεροι κ' ἀπ' ἀδέρφια μας, γιὰ νὰ μᾶς κηρύξουν τὸ Εὐαγγέλιο! Τ' ἀπαρνιοῦνται ὅλα γιὰ μᾶς! Πόσο σὰς ζηλεύω ποὺ ζῆτε κ' ἐσεῖς στὴ Δύσι κ' ἔχετε γύρω σας τέτοιους χριστιανούς!

Εἶχα μείνει σὰν ἀποσοβωμένη κ' ἔβλεπα κατάπληκτῃ τὸ κορτίσι τῆς ὑπομονῆς καὶ τῆς καλωσύνης, τὴ Νόρικὸ, ποὺ θαύμαζε μὲ τέτοια ἀπροσποίητῃ εὐκρινεία ἐμᾶς, τοὺς χριστιανούς τῆς Δύσεως!

Ἐνοιωσα τὸ Λάμπη νὰ μὲ πιάνη σφιχτὰ ἀπ' τὸ μπρόστο.

— Τί ἔπαθες παιδί μου; Μὲ ρώτησε ἀήσυχα.

Τότε μόνο συνῆλθα ἀπ' τὴν ἐκπληξί μου κ' εἶδα μπροστὰ μου τὸν ἱεραπόστολο, ποὺ μοῦ χαμογελοῦσε μὲ τ' ἀνοιχτὰ γαλανὰ του μάτια. Τοῦ ἀνταπόδωσα τὸ πλατὺ του χαμόγελο καί, μπαίνοντας στὴν ἱεραποστολὴ πίσω ἀπ' τὸν ἄντρα μου, ἔνοιωθα ν' ἀντηχοῦν ἀκόμα στ' αἰτία μου τὰ λόγια τῆς μικρῆς Γιαπωνέζας: ὦ, τί μεγάλοι χριστιανοί, οἱ χριστιανοὶ τῆς Δύσεως!

Οἱ ἱεραπόστολοι εἶναι μόνο δύο: ὁ πατὴρ Γουσταῖος κ' ὁ πατὴρ Κάρολος. Δυὸ ξανθὰ παλληκάρια κ' οἱ δυὸ, τριανταπέντε καὶ τριάντα χρονῶν, εἶναι κ' οἱ δυὸ ἀπὸ τὴ Φλάντρα.

Μᾶς δέχτηκαν μ' ἰδιαίτερη χαρὰ γιατί εἶναι πολὺ σπάνιο νὰ φτάσουν Ἑθιοπιοὶ ὡς αὐτὴν ἐδῶ τὴ μικρὴ πολιτεία τῆς Νότιας Ἰαπωνίας.

Ἀφοῦ μᾶς ἔδειξαν πρῶτα τὴν ἐκκλησία, φτιαγμένη μὲ λιτὸ κ' ἄμφογο γούστο ποὺ θὰ μπορούσαν νὰ τὸ ζηλέψουν πολλές ἐκκλησίες στὴν περίφημη «Δύσι» τῆς Νόρικὸ, μᾶς ἀνέβασαν ὕστερα στὸ ἀπάνω πάτωμα τοῦ μικροῦ χτιρίου ποὺ ἦταν τὸ γραφεῖο τῆς ἱεραποστολῆς.

Ἡ Νόρικὸ, στὸ μεταξὺ, δὲν εἶχε χάσει τὸν καιρὸ της. Ἀθόρυβα εἶχε χωθῆ στὴν κουζίνα καί, σὲ λίγο, μᾶς παρουσιάστηκε μ' ἓνα δίσκο

φορτωμένο φλυτζάνια, πατάκια, ένα μεγάλο καρόμπριχο κ' ένα πάτο μπισκότα.

“Έξω έβρεχε δυνατά. “Όλα έμοιαζαν τόσο μακρινά κ' έρημα στους λασπωμένους δρόμους πού μορούσες να δής, απ' τ'α παράθυρα τής ιεραποστολής, τις στριφτές κ' άχαρες κορδέλλες τους. Στο γραφείο πού ήμαστε μαζεμένοι και πού ήταν ξεχείλο από βιβλία και φωτογραφίες, ό καφές τής Νόρικό έφερε άκόμα πού μεγάλη Φαλωρή.

‘Η κουβέντα ζώηρευε, γινόταν άνετη, άνοιχτόκαρδη. Οί ιεραπόστολοι έβγαλαν να μ'α δείξουν τ'α πολύτιμα άλμπουμ με τις καλά φυλαγμένες φωτογραφίες: να όί γονείς, τ' άδέφια, τ' άνήψια, όί φίλοι, όί παλιοί συμμαθητές, όλοι τους εκεί κάτω, στην μακρινή πατρίδα, τή Φλάντρα.

‘Ο πατήρ Κάρολος, πού φιλοδοξούσε, φάινεται, να γίνη κάποια μέρα μεγάλος φωτογράφος, άπλωσε περήφανα κάτω απ' τ'α μάτια μας σειρές μ' έξαιρετικές φωτογραφίες τής ‘Ιαπωνίας. Μ'α έδειξε τ'α παράξένα, ντελικάτα γιαπωνέζικα περιβόλια, πού τ'ο καθένα τους πρέπει να είναι και μ'α δλόκληρη ιστορία τής φύσεως, μ'α μικροσκοπική άναπαράστασις τού δάσους και τής θάλασσας, τού βουνού και τής κοιλάδας και τών μεγάλων ποταμών, τού άγέρον και τού ήλιου και τών τεσσάρων έποχών τού χρόνου! Και μ'α έδειξε περιφημούς βουδδιστικούς ναούς τής παλιάς, καλλιτεχνικής πρωτεύουσας τού Κυότο και σιντοϊκούς βωμούς με τ'α πορτοκαλλία τους τ'α προπύλαια, αυτοκρατορικά άνάκτορα και μικροσκοπικά, κοικλίστικα ιδιωτικά σπίτια, όλα αυτά φτιαγμένα από ξύλο, φτιαγμένα απ' τ'α πανύψηλα, στήθα κέδρα τής ‘Ιαπωνίας! Μ'α έδειξε άκόμα παλιές φορεσιές και πανοπλίες τών Σαμουράι, Γιαπωνέζες με τ'α πολύχρωμα, χτυπητά κιμονό τους και τις ψηλές τους χτενισιές, με λουλούδια και στολίδια μέσα στα μαύρα τους μαλλιά—και παζάρια άνατολίτικα, πού ήταν όλο μπαντιέρες και χρώματα και ψεύτικα λουλούδια και χάρτινα φαναράκια...

“Έχουν τόσο γέλιο και τέτοιο κέφι στη φωνή και στην όψη αυτά τ'α δυό παλληκάρια τής Εύρώπης! Και δέν τ'άβελαν να μ'α κρύψουν ούτε την άγάπη ούτε και τ'ο θαυμασμό τους για όσα όμορφα και καλά έχει ή ‘Ιαπωνία. Τόσο, πού κάποια στιγμή, όταν ή Νόρικό βρισκόταν ξανά στην κουζίνα κ' έπλενε τ'α φλυτζάνια, δέ μπόρεσα να μ'ην τούς ρωτήσω:

—Δέ νοσταλγείτε διόλου την πατρίδα σας; “Όλα είναι τόσο διαφορετικά εδώ!

Κι' ό Λάμπης πρόσθεσε κατόπι μου:

—Είναι τόσο φανταστικά άλλιώτικα όλα σ' έτούτον εδώ τόν τόπο! Σ'α βεβαιώ πώς έχω μ'α έντύπωσι σ'α νάχω πέσει σ' άγνωστον πλανήτη!

Οί δυό παπάδες, έπαψαν μεμιάς να γελάν. Μ'α κοίταξαν συλλογισμένοι. Τ'α φρέσκα, βορινά τους πρόσωπα, δέν έδειχναν ούτ' αυτά τ'α

σχετικά λίγα τους χρόνια' τόσο φάινονταν νέοι κ' όί δυό.

—Γι' αυτό τάχα να κινήσαμε νάρθουμε ώς εδώ; Ρώτησε ήσυχα ό πατήρ Γουσταύος. Για να νοσταλγούμε την πατρίδα μας ήθαμε;

Κι' ήταν σι' άλήθεια μ'α άνακούφισι να σέ κοιτάζουν τ'α φωτεινά, γαλανά του μάτια πού έλεγαν τόσα πολλά εκείνη τή στιγμή—σαν θυμώσουν όλα τ'α μαύρα, σιбуλλικά, γιαπωνέζικα μάτια τής άτέλειωτης καρτερικής μοιρολατρείας...

—“Όχι, δέν πιστεύω νάρθατε γι' αυτό—μοιρομούσια—κι' όμως...

‘Ο Λάμπης μ' έσπρωξε με τρόπο και δέν είπα τίποτ' άλλο.

‘Ανέμελα τάχα, ό πατήρ Κάρολος άρχισε να μ'α έξηγη:

—Βρέχει τόσο πολύ στην Φλάντρα! Τί να τής νοσταλγήσουμε;

Κι' άθελά μας, θάλεγε, σωπάσαμε μεμιάς όλοι κ' άφρονγκραστήκαμε τή βροχή πού άλύπητα χτυπούσε τ'α τ'άμα τής ιεραποστολής.

Κι' ό πατήρ Κάρολος δικαιολογήθηκε, άδέξια.

—Δέ λέω, βρέχει κ' εδώ! Μ'α εδώ τούλάχιστον ή βροχή δέν είναι όλοχρόνιο σύστημα! “Έτσι δέν είναι, πάτερ Γουσταύε;

—Ναί.

—‘Εγώ, για λογαριασμό μου, έξακολούθησε ό πατήρ Κάρολος, δέ θάφευγα ποτέ μου με δικιά μου θέλησι από δώ, τώρα πού γνώρισα την ‘Ιαπωνία.

Με κάποια άπορία στη φωνή του μίλησε τώρα κ' ό πατήρ Γουσταύος.

—Τ' άναρωτιέμαι πολλές φορές: σέ δυό χρόνια πρέπει να γυρίσω για λίγο στην Εύρώπη—πώς θά μου φανή τάχα;

Μ'α έξηγησε πρόθυμα.

—Κάθε δέκα χρόνια, είναι ύποχρεωτικό να γυρίζουμε για μ'α μακριά έπίσκεψι στο κεντρικό μας μοναστήρι, στο Βέλγιο. ‘Η σειρά μου έρχεται σέ δυό χρόνια. Θά'χω έναν όλόκληρο χρόνο άδεια, γιατί πρέπει ν' άνανεωθώ κοντά στους χριστιανούς τής Δύσεως!

Μ'α κοίταξε προσεκτικά, τ'ο Λάμπη κ' έμένα.

—Βλέπω ότι σ'α φαίνεται περίεργη ή έκφρασις μου: ν' άνανεωθώ κοντά στους χριστιανούς τής Δύσεως! Κι' όμως αυτή είναι μ'α βαθειά πραγματικότητα. Δέ μπορείς σι' άλήθεια να ξέρης τ' είναι ή Δύσις παρ'ά μόνον όταν ζήσης για δέκα δλόκληρα χρόνια άνάμεσα στους εύγενεστάτους άλλά και πολύ άδιάφορους αυτούς άνθρώπους πού είναι όί Γιαπωνέζοι. ‘Ισως μόνο τότε να είναι δυνατό να εκτιμήσης σ' όλη του την αξία τ'ο πανάκριβο διαμάντι πού είναι ή χριστιανική μας Δύσις κ' άς τής ψέλνουμε όσα προφταίνουμε! “Α, είν' εύκολο για κείνον πού είναι πάμπλουτος να βρίζη τάχα τ'α πλούτη του' μ'α... για ρωτήστε κ' έμ'ας...

Χαμήλωσε τή φωνή του—πολύ σιγά πρόσθεσε:

—Εύτυχώς πού ό Θεός δέ μετρά μ' αριθμούς,

οὔτε μὲ χρόνια μετῶ οὔτε μ' αἰῶνες οὔτε ἀνὴρ μὲ χιλιετηρίδες! Τὸ πᾶν ἦταν νύκθη ὁ Χριστὸς στὴ γῆ, καὶ συντελεστὴ ἡ Ἀύρωσις. Ἄπο δῶ καὶ πέρα ἡ Ἀύρωσις εἶναι—εἶναι γιὰ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους πού ἔχουν καλὴ θέλησι, πού ζητᾶνε τὸ Θεό, ξέρον ἢ ξέρον τ' ὄνομά Του!

Ἔγινε μὰ μικρὴ σιωπὴ. Κανείς μας δὲ μίλησε. Ὁ πατὴρ Γουσταῦς, χαμήλωσε τὰ μάτια καί, βλέποντας ἐπίμονα τὰ δεμένα χέρια του, ἄρχισε πάλι νὰ μᾶς λέη, σὰ νὰ μᾶς ἐμπιστευόταν κάτι πολὺ δικό του:

—Πόσο δύσκολα εἶν' ὅλα αὐτὰ γιὰ τοὺς Γαλακτοφύλους... ἡ πίστις μας θέλω νὰ πῶ. Αὐτοὶ οἱ ἄνθρωποι δὲ φαίνονται νάχουνε βαθιὲς μεταφυσικὲς ἀνησυχίες, τοῦλάχιστον μὲ τὸν ὀλοζώντανον τρόπο πού τις εἶχε πάντα ἡ Δύσις. Κι' ἀπ' τ' ἄλλο μέρος πάλι... Ἐνῶ σοῦ δειχνονται τόσο ἀπλοῖ, ἀπ' τ' ἄλλο μέρος, εἶναι ποτισμένοι μὲ σκεπτικισμό... Πῶς θὰ τοὺς κερδίσουμε;

Σήκωσε τὰ μάτια καὶ μᾶς κοίταξε κ' εἶπε μὲ θέριμη, μὲ βαθιὰ πεποίθησι:

—Δὲ θὰ τοὺς κερδίσουμε ἡμεῖς τόσο—ὅσο θὰ τοὺς κερδίσετε ἑσεῖς γιὰ μᾶς, ἑσεῖς ὅλοι ἐκεῖ κάτω στὴ μακρινὴ μας Δύσι! Ἐμεῖς, θὰ κάνουμε τὸ λίγο πού μπορούμε, μὰ ἐκεῖ στὴ Δύσι πού ἡ προσευχὴ εἶναι παράδοσι καὶ ζωντανὴ πείρα αἰῶνων (κι' ἡ προσευχὴ δὲν εἶναι ἡ βαθύτερη καὶ πῶ ἀποτελεσματικὴ ζωὴ τῆς πίστεως;) ἐκεῖ μόνο μορεῖ νὰ κερδηθῆ μὰ τέτοια γιγάντια μάχη. Γι' αὐτὸ ἑσεῖς πού τόσο σύντομα γυρίζετε πίσω στὴ Δύσι, πῆτε σ' ὅλους νὰ μὴ μᾶς ξεχνᾶν! Πῆτε τους νὰ προσεύχονται γιὰ τὴν Ἰαπωνία, νὰ στέλνουν ὡς ἡμᾶς ὅ,τι κ' ὅσα μπορούν ἀπ' τὴ βαθύτερη ζωὴ τῆς πίστεως: τὴν προσευχὴ. Ἄς προσεύχονται γιὰ μᾶς μὲ τὰ λόγια τους, μὲ τὰ ἔργα τους μὰ πάνω ἀπ' ὅλα, ἄς προσεύχονται γιὰ μᾶς μὲ τὴν ἀκοίμητη λαχτάρα τους. Ἄς «γρηγοροῦν» λίγο καὶ γιὰ μᾶς...

...18 Ματίου 1953: Σήμερα, Κυριακή, ξαναπήγαμε στὴν ἱεραποστολὴ μὲ τὸ Λάμπη, γιὰ νὰ παρασταθοῦμε στὴ δευτέρη λειτουργία. Σφίχτηκε ἡ καρδιά μας, ὅταν περνούσαμε μέσα ἀπ' τοὺς δρόμους τῆς μικροπολιτείας: ὅλα ἦταν ὅπως τις καθημερινὲς καὶ τίποτα ιδιαίτερο δὲν ἔδειχνε πὼς μπορούσε νὰ εἶχε φτάσει κ' ὡς ἐδῶ ἡ χριστιανικὴ μας Κυριακή. Ὅλοι φοροῦσαν τὰ ἴδια καθημερινὰ τους γκριζωπά κιμονὸ κ' ἔσερναν τὰ ψηλά, ξυλινὰ τους τσόκαρα στὸ λασπωμένο κεντρικὸ δρόμο τῆς μικρῆς πολιτείας, ψωνίζοντας στὰ διάφορα μαγαζιά, πού ἦταν ὅλα ἀραδιασμένα σὲ δυὸ μακρόστενες σειρὲς κ' ἦταν ὅλα ἀνοιχτά. Τὰ παιδιὰ, ντυμένα κ' ἐκείνα μὲ τὰ παλιά τους ρούχα, τριγύριζαν ἄσκοπα, χαζεύοντας. Οἱ μπουγάδες στέγγωναν ἀπλωμένες σ' ἀνοιχτοὺς χώρους πίσω ἀπ' τὰ σπῖτια ἢ στὰ μικροσκοπικὰ καλοβαλμένα περιβολάκια. Οἱ νοικοκυρὲς, ἀτημέλητες, σιγοκουβέντιαζαν μπροστὰ στὶς πόρτες ἢ σκούπιζαν τὸ δρόμο μπροστὰ στὰ σπῖ-

τια τους. Κι' ὅταν, κάποια στιγμή, ἀκούστηκε δυνατό καὶ γρήγορο στοὺς χαρούμενους ἤχους του τὸ καμπάνι τῆς ἐκκλησίας, κανεὶς δὲ φάνηκε νὰ τ' ἄκουσε, κανεὶς δὲ σήκωσε ἀσυνάσθητα τὸ κεφάλι, κανένα χεῖρι δὲν κινήθηκε σὲ βιαστικὸ σταυροκόπημα. Ἡ ἴδια ἡ ἐκκλησία, ὅταν μῆλαμι, δὲν ἔδειχνε Κυριακάτικη. Χωριστὰ ἀπ' τὸ λιγοστό τῆς ἐκκλησίασμα, ἦταν κ' ὁ τρόπος πού εἶχαν οἱ ἐνοριεῖς νὰ βρισκονται ὅλοι μαζεμένοι κάτω—κάτω, κοντὰ στὴν πόρτα, σὰ νὰ βιάζονταν κιάλας νὰ φύγουν. Ὅσο προχωροῦσε ἡ λειτουργία, μὰ λύπη ὅλο καὶ μεγάλωνε μέσα μου, μὰ συμπόνια γιὰ τὰ δυὸ παλληκάρια τῆς Φλάντρας, πού ἦταν τόσο ἀποκομμένα κ' ὀλομόναχα στὸν ξωτικὸ καὶ μακρινὸ τόπο. Καὶ θὰ τῆλεγε πὼς ὁ πατὴρ Γουσταῦς διάβαζε μὲ κάποιο τρόπο τί γινόταν μέσα μου! Ὅταν τέλειωσε ἡ λειτουργία, τὸν ἤψαμε νὰ μᾶς περιμένῃ κιάλας στὸ διάδρομο! καὶ νὰ ποῖα ἦταν τὰ πρῶτα του λόγια:

—Ἐνοίωσα λιγώτερο μόνοι μου σήμερα, ἔξαιτίας σας. Κάθε φορά πού γύριζα πρὸς τὸ ἐκκλησίασμα καὶ σᾶς ἔπαρνε τὸ μάτι μου, τὸν ἕνα κοντὰ στὸν ἄλλο, θυμύμονα πολλά, πολλὰ πού εἶχα χρόνια νὰ τὰ θυμηθῶ...

Ἔγινε λίγο ὄνειροπόλος, μακρινός.

—Θυμήθηκα τόσο ζωηρὰ τὰ παιδικὰ μου χρόνια, σήμερα! Ξεκινούσαμε πάντα ὅλοι μαζί τὴν Κυριακὴ τὸ πρωτὶ γιὰ τὴ λειτουργία, ὁ πατέρας, ἡ μητέρα κ' ἡμεῖς, τὰ ἔξῃ τους παιδιά, τρία ἀγόρια, τρία κορίτσια... Ἐδῶ, ἡ ἐκκλησία δὲ γεμίζει ποτὲ τις Κυριακὲς, τὸ βρισκουν τόσο δύσκολο οἱ ἐνοριεῖς μου νάχωνται κάθε Κυριακὴ, κάθε Κυριακὴ, κάθε Κυριακὴ! Μὰ ἐκεῖ κάτω στὴν πατρίδα μου! Ἐκεῖ κάτω, ἡ ἐκκλησία τῆς ἐνορίας μας ἦταν πάντα μεστὴ ἀπὸ κόσμο, ἔξελιξη, σ' ὅλες τις λειτουργίες τῆς Κυριακῆς. Ἐμεῖς πηγαίναμε συνήθως στὴ λειτουργία τῶν ἐννέα. Κοινονοίσαμε ὅλοι μαζί στὴ σειρά, κάθε Κυριακὴ, οἱ δεκτὸ στὴ σειρά: ὁ πατέρας, ἡ μητέρα κ' ἡμεῖς, τὰ ἔξῃ τους παιδιά. Κι' οἱ δρόμοι τῆς πόλεως μας, οἱ δρόμοι! Τὰ πρωῖνα τῆς Κυριακῆς, οἱ δρόμοι ἦταν πάντα γεμάτοι ἀπὸ κόσμο κ' ὅλοι φοροῦσαν τὰ «καλά» τους—κ' ὅλοι, εἶτε πήγαιναν στὴ λειτουργία, εἶτε γύριζαν ἀπ' τὴ λειτουργία, κρατώντας τὰ βιβλιαράκια τους στὰ χέρια... Ὅταν τέλειωσε ἡ λειτουργία καὶ γυρίζαμε σπίτι, μᾶς περιμένε κιάλας στρωμένο τὸ τραπέζι καὶ τὸ μεγάλο κέικ, πού ἔφτιαχνε ἡ μητέρα ἀπ' τὸ Σάββατο, φάνταζε γαργαλιστικὰ ἔξελιγτοῦ καταμεῖς τοῦ τραπέζιου. Τὸ μεγάλο καφέ-μπρικο (καὶ πίνουμε πολὺ καφέ στὴ Φλάντρα!) πού εἶχε βάλει ἡ μητέρα σὲ σιγανὴ φωτιά πρὶν κινήσουμε γιὰ τὴν ἐκκλησία, κόχλαζε μὲ δύναμη, τὸ σπῖτι μοσκομύριζε κέικ καὶ φρέσκο καφέ, κ' αὐτὴ ἦταν πάντα ἡ μυρωδιά τοῦ σπιτιοῦ τὰ πρωῖνα τῆς Κυριακῆς...

Κι' ἀπότομα, ἔχασε τ' ὄνειροπόλο, μακρινὸ του ὕφος, ἔγινε εὐθυμος, γέλασε κ' εἶπε:

—Μιά καὶ μιλήσαμε γιὰ τὸ περίφημο καφέ-

μπρικο τῆς μητέρας μου, ξέρετε, ἔχουμε κι' ἐδῶ καφέ!

—Τὸν μυρίζω! Εἶπε ὁ Λάμπης κι' ὠσφράνθηκε βαθεῖά, μ' ἀγαλλίασι.

—Πάμε λοιπὸν στὴν τραπέζαρία! Εἶπε ὁ πατὴρ Γουσταῦς. Θὰ μᾶς περιμένουν οἱ ἄλλοι.

Μᾶς ἐξήγησε ἀμέσως:

—Θὰ πούμε τὸν καφέ μας συντροφιά με κάποιους ἐνορίτες μου, δὲν σὰς πειράζει αὐτό;

—Ἀπεναντίας, θὰ μᾶς εὐχαριστήση πολὺ!

Μᾶς ὠδήγησε σ' ἕνα εὐρύχωρο δωμάτιο ποῦ ἦταν κίλας στρωμένο στὴ μέση γιὰ καφέ ἕνα μεγάλο μακρὺ τραπέζι. Καμμιά δεκαριά Γιαπωνέζοι, ἄντρες καὶ γυναῖκες, ἦταν μαζεμένοι στὸ δωμάτιο καὶ μὲ τὴν ἀρχίσαν ἄρχισαν ὅλοι μαζὺ τὰ χαμόγελα καὶ τὶς ἰποκλίσεις.

Καθόσαμε ὅλοι γύρω στὸ τραπέζι, πού στὴ μέση του φάνταζε ἕνα μεγάλο κι' ὁμορφοφτιαγμένο κέϊκ.

Ὁ Λάμπης δὲν κρατήθηκε καὶ χαμογελώντας μουρούθηκε στὸν πατέρα Γουσταῦ.

—Μεταφέρατε κι' ἐδῶ λίγη Φλάντρα, ἂν δὲν κάνω λάθος...

Μὲ τὴν ἀκροχὴ τοῦ ματιοῦ τὸν ζεῖξε τὸ κέϊκ.

Ὁ πατὴρ Γουσταῦς γέλασε.

—Τί νὰ κάνουμε; Εἶπε. Πρέπει νὰ φροντίσουμε λίγο καὶ γιὰ τὴν ψυχαγωγία! Ὅλοι μας ἐδῶ, δὲν ἔχουμε κι' ἄλλη ψυχαγωγία ἐκτὸς ἀπὸ λίγη καλὴ συντροφιά... Καὶ χαίρονται τόσο πολὺ οἱ ἐνορίτες μας, ὅταν τοὺς καλοῦμε κι' εμεῖς γιὰ νὰ τοὺς ἀνταποδώσουμε τὶς περιποιήσεις τους. Ξέρετε, ἐδῶ στὴν Ἰαπωνία ἡ εὐγένεια θεωρεῖται ἡ πρώτη καὶ μεγαλύτερη ἀρετὴ, εἶναι τέτοιος ὁ λαός—κι' ἡ γιαπωνέζικη εὐγένεια εἶναι ψιλή-ψιλή βελονιά, λαβύρινθος!

Ἐν τῷ μεταξύ, δὲ σταματοῦσε κι' ἐκεῖνος ὁ ἴδιος νὰ κἀνὴ ἰποκλίσεις δεξιὰ κι' ἀριστερά καὶ νὰ σκορπᾷ ἀμέτρητα χαμόγελα στοὺς ἐνορίτες του.

—Τὸ μόνο πού δὲν τοὺς ἀρέσει ὅταν ἔρχονται στὴν ἱεραποστολή, μᾶς εἶπε, εἶναι οἱ καρέκλες! Τοὺς ἀρέσουν οἱ καρέκλες, νὰ τὶς βλέπουν σ' ἕνα σπίτι γιατί τὶς θεωροῦν μεγάλη πολυτέλεια ἀλλά... μόνο νὰ τὶς βλέπουν!

Γύρισε σ' ἐμένα.

—Ἄν θέλετε, μὲ παρακάλεσε, μᾶς κάνετε τὴ χάρι νὰ κόψετε τὸ κέϊκ; Εἶναι φτιαγμένο μὲ συνταγὴ τῆς μητέρας μου καὶ ὄντως ἀπὸ τὴ Φλάντρα. Ἐλπίζω νὰ σὰς ἀρέση. Καί, νὰ συγχωρήσετε τὸν πατέρα Κάρολο πού δὲν εἶναι μαζὺ μας στὸ τραπέζι, ἔχει κατηχομένους αὐτὴν τὴν ὥρα, δὲν ἦταν δυνατὸ νὰ τοὺς ἀφήση.

Πρόθυμα, ἄρχισα νὰ κόβω ἀφροῦτα κομμάτια ἀπ' τὸ μεγάλο, καλοφτιαγμένο κέϊκ καὶ νὰ τὰ μοιράζω γύρω στὴν παρέα. Ὁ καφές, δώρο κι' αὐτὸς τῆς μητέρας ἀπ' τὴ Φλάντρα, ἄχνιζε καὶ μοσχοβολοῦσε μέσα στὰ φλυτζάνια κι' ἡ κουβέντα εἶχε ἀρχίσει στρωτὴ ἀνάμεσα στοὺς Γιαπωνέζους καὶ σ' ἐμᾶς, μὲ τὸν πατέ-

ρα Γουσταῦ μοναδικὸ διερμηνέα καὶ στὶς δυὸ γλώσσες. Οἱ Γιαπωνέζοι, ἔκαναν ὅλο ἐρωτήσεις. Ὁ πατὴρ Γουσταῦς, μὲ φανερό καμάρι, μετάφραζε στὰ γιαπωνέζικα τὰ νέα ἀπ' τὴ μακρυνή, μυστηριώδη Δύσι.

—Στὴ Δύσι, ἔλεγε ὁ πατὴρ Γουσταῦς, ἄντρες καὶ γυναῖκες εἶναι τὸ ἴδιο, ὅχι ὅπως ἐδῶ! Βλέπετε τὸν κύριο καὶ τὴν κυρία; Ὁ ἕνας θεωρεῖ τὸν ἄλλο ἴσο του, τὸν ἀγαπᾷ, τὸν σέβεται, μαζὺ μοιράζονται τὰ βάρη καὶ τὶς εὐθύνες—ἀλλὰ καὶ μαζὺ χαίρονται, διασκεδάζουν, ταξιδεύουν.

Οἱ ἄντρες σιγογέλασαν. Κάρφωσαν τὰ στυλικά τους μάτια στὸ Λάμπη. Οἱ γυναῖκες ἔκαναν διακριτικά:

—Ὡ, ὦ, τί καλά!

Διακριτικά, μού κούνησαν τὸ κεφάλι, μού χαμογέλασαν μελαγχολικά ἦταν ἀκόμη πολὺ μακριὰ ἀπὸ ἕνα τέτοιο παραμῦθι, νὰ σὲ βλέπη ὁ ἄντρας σου σὰν ἴσο του! Ἡ βαθιὰ ταπεινοφροσύνη, ἡ καρτερικὴ ἀξιοπρέπεια, πού ἦταν ζωγραφισμένη στὰ ὑπομονητικά, γλυκὰ τους πρόσωπα, μ' ἔκανε, γιὰ μὰ στιγμὴ, νὰ νοιώσω ἀνυπόφορη καὶ γεμάτη τραχὺν ἐγωϊσμό τὴν ἰδιότητά μου σὰ «γυναῖκα τῆς Δύσης».

Μιά Γιαπωνέζα εἶπε γλυκὰ.

—Θᾶρθη κι' αὐτὸ ὡς ἐδῶ, κάποια μακρινὴ μέρα...

Καὶ μ' ἄλλη πρόσθεσε.

—Μιά πολὺ μακρινὴ μέρα, ἴσως...

Ἐνας Γιαπωνέζος βεβαίωσε:

—Δὲν τὴν χρειάζονται τὴν πολλὴ ἐλευθερία οἱ γυναῖκες, δὲ θὰ ξέρουν κίλας τί νὰ τὴν κάνουν!

Ὁ πατὴρ Γουσταῦς τὸν ἀγριοκοίταξε κι' οἱ ἄλλοι γύρω στὸ τραπέζι σιγογέλασαν.

Μιά Γιαπωνέζα ρωτοῦσε τώρα:

—Πηγαίνετε λοιπὸν κάθε Κυριακὴ στὴ λειτουργία, στὴ Δύσι, ἔ;

Καὶ μ' ἄλλη ῥώτησε:

—Στὴ Δύσι, λέει, ἔχουμε ψηλὰ τραπέζια καὶ καρέκλες σ' ὅλα τὰ σπίτια, ὅπως ἐδῶ, στὴν ἱεραποστολή; Ἐμεῖς, ὅπως θὰ ξέρετε, καθόμαστε χάμο, σὲ μαξιλάρια καὶ τὰ τραπέζια μας εἶναι ἀνάλογα χαμηλά.

—Στὴ Δύσι, λέει, ῥώτησε ἕνας ἄνδρας—ὅλοι τους φορᾶν δερμάτινα παπούτσια, ὅχι ξύλινα τσόκαρα σὰν ἐμᾶς; Καὶ μπαίνετε, λέει, στὰ σπίτια σας μὲ τὰ παπούτσια, δὲν κάνετε σὰν ἐμᾶς πού ἀφίνομε τσόκαρα ἢ παπούτσια στὴν πόρτα καὶ περπατᾶμε μέσα στὸ σπίτι μὲ τὶς κάλτσες, γιὰ νὰ κρατᾶμε πάντα τὸ σπίτι μας πεντακάθαρο, ἔ;

—Ἐκεῖ στὴ Δύσι σας, λέει, εἶναι πολλοί, πολλοὶ οἱ χριστιανοὶ—ὅχι σὰν ἐμᾶς ἐδῶ πού μᾶς μετρᾶς στὰ πέντε σου δάχτυλα! Τί θαῦμα! Ὅλος ὁ κόσμος, λέει, στὴ Δύσι εἶναι χριστιανό!

—Στὴν Ἀμερικὴ, λέει...

—Κι' ἐκεῖ κάτω, λέει, στὴ Φλάντρα...

Διακριτικά, ἦσχα, συστηματικά, θὰ τῷλε-γες πὼς οἱ Γιαπωνέζοι εἶχαν βαλθῆ νὰ κάνουν

τῆ λογοκρισία τους σ' ὅσα εἶχαν ἀκούσει ἀπὸ τοὺς δύο ἱεραποστόλους γιὰ τὴν πλούσια, χριστιανική, μυστηριώδη Δύσι.

Ὁ πατὴρ Γουσταῦος γελοῦσε ἀκούγοντάς τους.

—Τόσον καιρὸ λοιπόν, εἶπε, δὲ μᾶς πολυπτεύσατε, τὸν πατέρα Κάρολο κ' ἐμένα!

—Σὰς πιστεύαμε, πατέρα, σὰς πιστεύαμε! Διαμαρτυρήθηκαν μὲ μεγάλη εὐγένεια οἱ ἐνοριῖτες του. Πειράζει πὺ ρωτᾶμε καὶ τοὺς κυρίους ἀπὸ δῶ;

—Δὲν πειράζει καθόλου! Εἶπε ὁ πατὴρ Γουσταῦος. Ρωτᾶτε ὅσο θέλετε.

Ὅταν σηκωθήκαμε ἀπ' τὸ τραπέζι, οἱ γυναῖκες μαζεύτηκαν γύρω μου. Μὲ διακριτικές, εὐγενεῖς κινήσεις, ἄγγιξαν τὸ φρέμα μου: τί ὄραιο! τί μαλακὸ μαλλί! Θαύμασαν τὸ ξανθὸ κεφάλι μου: τί ὄραιο χρώμα τὰ μαλλιά σας! Ἔπιασαν τὴν τσάντα μου: τί ἐξαιρετική! Ἄρχισαν νὰ μὲ ρωτᾶν πάλι μὲ νοήματα, γελοῦσαν ἀθόρυβα κ' ἦταν τόσο λεπτές καὶ μικροκαμωμένες, τόσο προσεχτικές, κομψές κ' αἰθέριες στὶς πολὺ συγκρατημένες καὶ λιγοστὲς κινήσεις τους, πὺ μ' ἔκαναν νὰ νοιώθω μ' ἓνα δυσάρεστο τρόπο σὰ νὰ μὴν ἦμουνα ἐγὼ ἡ ἴδια τίποτα παραπάνω ἀπὸ μιὰ ἄξεστη, χοντροκομμένη, μεγαλοφτιαγμένη, ἀδέξια κ' ἀχαρῆ γυναῖκα. Πόσο βαθιὰ καλλιεργημένη καὶ πόσο λεπτὴ εἶναι ἡ γοητεία αὐτοῦ τοῦ λαοῦ!...

30 Ματίου 1953. ...Ἀἴθιο φεύγουμε γιὰ τὴν Ἀμερική ἢ Νέα Ἰόρκη θὰ εἶναι ὁ τελευταῖος μας σταθμὸς πρὶν γυρίσουμε στὴν Ἑλλάδα. Ἀπόψε, τελευταῖο βράδυ στὴν Ἰαπωνία, αἰσθάνομαι μιὰ βαθιὰ μελαγχολία. Ἐπίμονα, ἐφιαλτικά τριγυρνᾶν στὴ σκέψι μου, μὲ πρωτόγνωρη γιὰ μένα ζωντάνια κ' ὑπόστασι, οἱ φανταστικοὶ ἀριθμοί: τριάντα χιλιάδες κάτοικοι, διακόσιοι χριστιανοί—ἐνενηντα ἑκατομμύρια Γιαπωνέζοι, τρακόσες χιλιάδες χριστιανοί—πάνω ἀπὸ ἓνα δισεκατομμύριο ἄνθρωποι στὴ γῆ πὺ δὲν ἔχουν ἀκόμα ἀκούσει καὶ δεχτὴ τὸ Εὐαγγέλιο! Πόσο ἦσυχά καὶ προφυλαγμένα ζοῦμε ἐμεῖς στὴ «Δύσι» μας, ὅπως λένε οἱ Γιαπωνέζοι. Ζοῦμε ἀνόποπτα καὶ μακάρια—κ' ἀμαρτωλά—μέσα σὸ μετὰξينو κουκούλι πὺχουν ὑφάνει γύρω μας εἴκοσι αἰῶνες Χριστιανισμοῦ. Κι' οἱ ἄλλοι λοιπόν, ὅλοι ἐκεῖνοι πὺ προσμένουν ἔξω ἀπ' τὸ δικὸ μας τὸ κουκούλι, ποῖος τοὺς σκέφτεται; Ὅχι ἐγὼ βέβαια! Τοῦλάχιστον ὡς σήμερα, ὡς αὐτὴ τὴ στιγμή πὺ γράφω αὐτὲς ἐδῶ τὶς γραμμές, δὲν τοὺς εἶχα ποτέ μου σκεφτῆ. Κι' αὐτὴ ἐδῶ τὴ στιγμή, γιὰ πρώτη φορὰ τ' ἀναρωτιέμαι μὲ ταραχὴ, μ' ἀγωνία: τί ἀπόγινε τάχα ἡ Πεντηκοστή; Δὲ μᾶς τὴν ἔδωκε μόνο γιὰ τὴ «Δύσι» μας τὴν Πεντηκοστή, ὁ Θεός; Πῶς στάχτωσε λοιπόν ἔτσι ἡ φωτιά της, γιὰτί μοιάζει σὰ νάχη γιὰ πάντα σωπάσει τὸ μεγάλον βουητὸ τοῦ ἀνέμου της—κ' ὅλα, γιὰτί μοιάζουν νάχουν γίνει ἓνα ἀπέραντο κενὸ ὀλόγυρά μας, μιὰ μεγάλη καὶ βουθὴ μοναξιά ὀλόγυρά μας, ἐνὸ θάπρετε...

Κυριακὴ τοῦ Πάσχα στὴ Νέα Ἰόρκη.

Θάταν δυόμισθ τὸ πρωτὸ, ὅταν γυρίσαμε ἀπ' τὴ λειτουργία τῆς Ἀναστάσεως. Ἡ νύχτα ἦταν ἦσυχη, ζεστὴ καὶ γεμάτη ἀστέρια. Ὅταν εἶδα, σὸ τέλος τῆς λειτουργίας, τοὺς Ἑλληνοαμερικανούς νὰ ξεχύνονται ἀπ' τὸν Καθεδρικὸ ναὸ σὸ δρόμο, μ' ἀναμμένες τὶς λαμπάδες τους, κρατῶντας ἔτσι, ὡς αὐτὴν ἐδῶ τὴ μακρινὴ χώρα, τὰ ἔθιμα τῆς μικρῆς μας Πατρίδας—κ' ὁ δρόμος γέμισε φλογίτσες, τσουγκρίσματα κόκκινων αὐγῶν καὶ φωνές πὺ μιλοῦσαν ἑλληνικά—πόσο συγκινήθηκα κ' ἀλήθεια ἐνοιώσα κάποια παρηγορία πὺ βρήθηκα κ' ἐγὼ ἔξω ἀπ' τὴν Ἑλλάδα γιὰ τὸ φρεῖνὸ Πάσχα. Φέραμε κ' ἐμεῖς ὡς τὸ ξενοδοχεῖο ἀναμμένη τὴ λαμπάδα μας καὶ τσουγκρίσαμε μὲ τὸν ἄνδρα μου τὰ κόκκινα αὐγά, πὺ μᾶς εἶχε μοιράσει σ' ὀλόκληρο τὸ ἐκκλησίασμα ὁ Ἀρχιεπίσκοπος σὸ τέλος τῆς λειτουργίας.

—Πῶς σοῦ φάνηκε ὁ Βὰν Φλῆτ! Νὰ κάνη κ' αὐτὸς ἑλληνικὴ Ἀνάστασι, ἔ;

—Λεβεντιά! Μουρμούρισα καὶ θὰ μὲ πῆρε ἀμέσως ὁ ὕπνος, γιὰτί δὲ θυμάμαι τίποτ' ἄλλο ἀπὸ δῶ καὶ πέρα.

Ὅταν ξύπνησα, ἦταν κιόλας δέκα τὸ πρωτὸ. Ὁ Λάμπηξ μσοκοιμῶταν ἀκόμα. Σηκώθηκα καὶ τράβηξα τὶς κουρτίνες κ' ἡ κάμαρά μας γέμισε ἀπ' τὸ φῶς μᾶς ἠλιόλουστης μέρας πάνω στὴ Νέα Ἰόρκη.

Ντυθήκαμε τεμπέλικα μὲ τὸ Λάμπη καὶ πήραμε τὸ πρωῖνὸ μας. Καί, γύρω σὸ μεσημέρι, βγήκαμε νὰ κάνουμε τὴ βόλτα μας στὴν Πέμπτη Λεωφόρο, πὺ ἐκεῖνη τὴν ὥρα θὰ βρισκόταν σ' ὄλο της τὸ φῶρε τὴ πατροπαράδοτη «Πασχαλιάτικη Παρέλασι».

Φτάσαμε στὴν Πέμπτη Λεωφόρο κ' ὁ δρόμος μὲ τὶς ὁμορφότερες βιτρίνες τοῦ κόσμου ἦταν κιόλας πηγμένος σὸ ἀνθρόπινο πληθός. Ἄντρες, γυναῖκες, παιδιὰ, ὅλοι τους φάνταζαν μὲ τὰ καινούργια πασχαλιάτικα κοστούμια τους, φρέσκοι κ' ἀτσιλάκωτοι, σὰ νὰ εἶχαν μόλις βγεῖ ἀπ' τὶς ἰδιεῖς τὶς καταστόλιστες βιτρίνες τῆς περίφημης Λεωφόρου.

Μπήκαμε κ' ἐμεῖς μέσα σὸ πηχτὸ αὐτὸ ἀνθρώπινο ρεῦμα καί, γι' ἀρκετὴ ὥρα, πηγαίνοντας βῆμα σημειωτῶν, χαζεύαμε μ' ὄλη μας τὴν ἠσυχία τὸ πληθός. Ξαφνικά ὁμως, ἡ ἀνθρωποπλημύρα σταμάτησε νὰ κινιέται. Βρεθήκαμε, χωρὶς νὰ τὸ θέλουμε, σπρωγμένοι ἀνάμεσα σ' ἀγνώστους. Ἦταν ἀδύνατο νὰ κάνουμε ἔστω κ' ἓνα βῆμα, εἴτε μπρός, εἴτε πίσω.

—Τί συμβαίνει; Ρώτησα δυνατὰ.

Ἐνας ψηλὸς Ἀμερικανὸς πὺ βρισκόταν δίπλα μου, πρόθυμα μοῦ ἀπάντησε.

—Θὰ μιλῆσῃ ὁ Καροβινάλιος ἀπ' τὴ Μητρόπολι τοῦ Σὲν Πάτριον.

Τὴν ἴδια στιγμή, ὅλες οἱ φωνές ἔσβυσαν, ὁ ψίθυρος πλανήθηκε λίγο πάνω ἀπ' τὸ πληθός. Κι' ἀμέσως κατὰ ἀκούστηκε τὸ βουητὸ ἀπ' τὰ μεγάφωνα. Μέσα ἀπ' τὰ μεγάφωνα, ἀκούστηκε ἡ ἀντίκρια φωνή:

—... «...Ἰσχυροὶ ἀνακαίμενοι αὐτοῖς τοῖς ἔνδεκα ἐφανερώθη, καὶ ὠνείδισε τὴν ἀπιστίαν

αὐτῶν καὶ σκληροκαρδίαν, ὅτι τοῖς θεασαμένοις αὐτὸν ἐγγηγεμένον οὐκ ἐπίστευσαν καὶ εἶπεν αὐτοῖς πορευθέντες εἰς τὸν κόσμον ἅπαντα κηρύξαι τὸ εὐαγγέλιον πάσῃ τῇ κτίσει...».

Σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο, ὁ ψηλὸς Ἀμερικανὸς πού ἦταν πάντα δίπλα μου ἔσκυψε καὶ μοῦ ψιθυροῖσε:

—Δὲν εἶχα ποτέ μου προσέξει αὐτὴ τὴ λέξι τοῦ Κυρίου: «σκληροκαρδία!» Βαρεῖα λέξι, πέτρα!

Τοῦ χαμογέλασα, κουνώντας τὸ κεφάλι μου μὲ κάποια ἀπορία, δὲν ἤξερα τί νὰ τοῦ ἀπαντήσω. Μὰ ἡ λέξις πού μοῦ εἶχε ψιθυροῖσε: «σκληροκαρδία», σφηνώθηκε ἐπίμονα στὴ σκέψι μου, τόσο πού μὲ τῶνα αὐτὴ πάσχιζα ἀκόμα νὰ παρακολουθῶσιν τὸ λόγο τοῦ Καρδινάλιου ἀλλὰ στὴν πραγματικότητα ὅλη μου ἡ προσοχὴ βρισκόταν τώρα ἀδιάσπαστη γύρω ἀπ' τὴ λέξι «σκληροκαρδία». Κι' ἄλλα λόγια, πολλά, φτιάνονταν στὴ σκέψι μου γύρω ἀπ' αὐτὴ τὴ λέξι. Κι' ἦταν σὰ ν' ἀκούγα μὲσα στὴ σκέψι μου λόγια πού δὲν τάχα ποτέ μου ξανακούσει μὰ πού μοῦ ἄξιζε τόσο πολὺ νὰ τ' ἀκούσω, ἐπιτέλους! Κι' ἦταν λόγια ἀπάνω κάτω τέτοια: «Ἐσὺ, ἐσὺ, Χαριτίνη Κυριακοῦ, ἐσὺ πού ἀναρωτιέσαι, τί τάχα νῆγινε ἡ Πεντηκοστή, ἐσὺ λοιπόν, γιατί δὲν ἀναρωτιέσαι καὶ τ' ἄλλο: τί τάχα νάχω μὲς' στὰ στήθη μου; Καρδιά ἔχω μὲς' στὰ στήθη μου ἡ πέτρα, ἐγώ, ἡ Χαριτίνη Κυριακοῦ, πού ἔχω ἀγωνία, τάχα, γιατί μοιάζει νὰ χάθηκε ἡ Πεντηκοστή ἀνάμεσά μας; Καὶ γιατί δὲν ἀναρωτιέμαι καλύτερα: τί νὰ τὴν κάνη μιὰ πέτρα σὰν τὴν καρδιά μου τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ πού εἶναι ἡ ζωὴ καὶ ἡ κίνησις, τὸ φῶς καὶ ἡ ζέστη, ἐνῶ ἡ καρδιά μου εἶναι μιὰ πέτρα καί... ..»

Ἡ Χαριτίνη ἐκλείσε τὸ χοντρό της τετραδίον.

—Κουράστηκα, εἶπε, θὰ σὲ κούρασα καὶ σέ-να, Καλή μου.

Σηκώθηκε, ἄφησε τὸ τετραδίον πάνω στὸν καναπὲ καί, ἀποφεύγοντας νὰ δῆ τὴν Καλλιρὴ κατὰματα, εἶπε:

—Πάω νὰ πῆσω καφέ, στέγνωσε ἡ γλῶσσα μου.

Γρήγορα, βγήκε ἀπ' τὸ ληθιγκ ρούμι.

Ὅταν γύρισε μὲ τοὺς καφέδες, ἡ Καλλιρὴ κρατοῦσε ἀνοιχτὸ πάνω στὰ γόνατά της τὸ τετραδίον καὶ φαινόταν ἀπορροφημένη στὸ διάβασμα.

Ἀμίλητες οἱ δύο τους, ἄρχισαν νὰ πίνουν τὸν καφέ τους. Ἡ Καλλιρὴ κρατοῦσε πάντα ἀνοιχτὸ πάνω στὰ γόνατά της τὸ τετραδίον, φαινόταν ἀπορροφημένη ἀπ' τὴν ἴδια πάντα σελίδα, γιατί δὲ γύριζε τὰ φύλλα. Ἡ Χαριτίνη ἀφοῦ πρῶτα περίμενε λίγο καὶ ἀναρωτήθηκε κρυφὰ ποιά νῆταν τάχα ἡ σελίδα τοῦ τετραδίου της πού τόσο ἔμοιαζε ν' ἀπασχολῆ τὴν Καλλιρὴ, στὸ τέλος ρώτησε σιγὰ.

—Θυμᾶσαι, Καλλιρὴ, τὸν καιρὸ πού διαβάσαμε τὴ «Φαβιόλα» καὶ τὴν «Ἐκκλησία τῶν Κατακομβῶν» καὶ ἐκεῖνο τὸ ἀξέχαστο «Οἱ Χρι-

στιανοὶ στοὺς λέοντες»; Θυμᾶσαι πού τὸ εἶχαμε ἀνεβάσει καὶ στὸ θεατράκι τοῦ Παρθεναγωγείου αὐτὸ τὸ τελευταῖο «Οἱ Χριστιανοὶ στοὺς λέοντες» καὶ ἐσὺ εἶχες τὸ ρόλο...

Ἀπότομα, ἡ Καλλιρὴ τὴν ἔκοψε.

—Ναί, εἶπε, θυμᾶμαι. Καὶ τί μ' αὐτό;

Δὲ σήκωσε ὁμως τὰ μάτια νὰ δῆ τὴ Χαριτίνη.

—Τίποτα, εἶπε μαλακὰ ἡ Χαριτίνη, τίποτα. Ἀναρωτιέμαι μόνο: πῶς ἀλλάξαμε ἔτσι καὶ οἱ δύο μας; Τότε! Φτάνει νὰ μᾶς ἔλεγεσ τότε νὰ πάμε ὡς τὰ πέρατα τῆς γῆς γὰ τὴν ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ—καὶ θὰ πηγαίναμε! Κι' ὅταν διαβάσαμε κείνο τὸ μεγάλο ποίημα γὰ τὸν Ἀθανάσιο Διακὸ, ὦ, πῶς λαχταρούσαμε νῆταν δυνατό νὰ μᾶς σούβλιζαν καὶ ἐμᾶς ὀλοζώντανες «γὰ τοῦ Χριστοῦ τὴν πίστι τὴν ἁγία»! Κάπως ἔτσι δὲν τῶλεγε τὸ ποίημα, θυμᾶσαι;

—Ὅχι, δὲ θυμᾶμαι! Ποιήματα τώρα, πφ! Χαμηλόφωνα, μὲ λίκρα ἡ Χαριτίνη ἀναρωτήθηκε.

—Πῶς γίναμε ἔτσι τώρα, καὶ γιατί;

Χωρὶς νὰ περμῆνη ἀπάντησι αὐτὴ τὴ φορὰ, ἐξακολούθησε ἔντονα, ζεστά.

—Καὶ δὲ μᾶς φτάνει πού γίναμε ἐμεῖς ἔτσι, Καλλιρὴ: θέλουμε τώρα νὰ φτιάξουμε ὁμοια καὶ τὰ παιδιά μας. Θέλουμε νὰ τὰ κουλουριάσουμε τὰ ψηλά μας κυπαρίσια, γὰ νὰ κοιτᾶνε μόνο τὴ γῆ. Θέλουμε, τὰ ἐλεύθερα πουλιά μας, νὰ τὰ κάνουμε νὰ πάθουν ἀσφυξία μὲσα στὸ πνεῦμα τῆς καλοζωίας πού μᾶς κατέχει ὅλους!

Σώπασε. Μὰ ἡ Καλλιρὴ οὔτε μίλησε, οὔτε τὰ μάτια της σήκωσε ἀπ' τὴ μοναδικὴ ἐκείνη σελίδα τοῦ τετραδίου, πού ἔμοιαζε πάντα τόσο πολὺ νὰ τὴν ἀπορροφᾷ.

Κι' ἡ Χαριτίνη μὲ θέρημη, μὲ πάθος, ἄρχισε ξανά νὰ λέη:

—Μὴ νομίσης, Καλλιρὴ, πῶς σκέφτομαι ἀπὸ τὴ στιγμή τοὺς ἀδάφτιστους, εἴτε τοὺς βαφτισμένους! Οὔτε τί περμῆνον ἢ δὲν περιμένουν ἀπὸ μᾶς, τοὺς χριστιανούς τῆς Δύσεως, οἱ ἱεραπόστολοί μου, οἱ Γιαπωνέζοι μου, καὶ ὅποιος ἄλλος εἶν' αὐτὸς πού περιμένει... Οὔτ' αὐτὸ τὸ σκέφτομαι! Δὲ σκέφτομαι κἂν ἂν ἔχη ὁ τόπος μας ἀνάγκη ἀπὸ ἱερωμένους ἢ ὄχι. Αὐτὴ τὴ στιγμή—καὶ σοῦ λέω ὅλη τὴν ἀλήθεια, Καλλιρὴ—ἐνὰ μόνο μ' ἐνδιαφέρει: τὸ παιδί σου! Τίποτ' ἄλλο δὲ σκέφτομαι, τώρα, μόνο τὸ παιδί σου. Κι' ἀναρωτιέμαι: ἂν δὲν πορευτῆ τὸ δρόμο πού διαλέγει σήμερα τὸ παιδί σου, ἂν τὸ παρασῶμε ἐμεῖς οἱ μεγάλοι πού μᾶς σέβεται καὶ μᾶς ἀγαπᾷ σ' ἕναν ἄλλο δρόμο, ἔστω καὶ παρόλληλο, μὰ πού δὲ θὰ εἶναι ὁ «δικός» του ὁ δρόμος, πῶς θάνα τάχα, ἀναρωτιέμαι, ἅμα θὰ φτάσῃ στὰ χρόνια μας, ὁ ἀστραφτερός ὁ Δῆμος σου; Θὰ εἶναι τάχα ἡ ψυχὴ του θαμπὴ σὰν τὴ δικιά μας, θὰ εἶναι ἡ καρδιά του σὰν τὴν πέτρα μὲσα στὰ στήθια του—καὶ ἡ βαρεῖα λέξι «σκληροκαρδία» θὰ...

ΑΡΡΩΣΤΕΙΑ ΚΑΙ ΨΥΧΗ

Παλhoί γνoρίμοι, συναντηθήκαμε ένα πρώτο έπειτα από χρόνια, στο ίδιο κάθισμα του λεωφορείου, ταξιδεύοντας κι' οί δυο για την Κόρινθο.

Το λεωφορείο έτρεχε τώρα με τρελλή ταχύτητα πλάι στη λίμνη του Σκαρामαγκακά. Απολαμβάναμε άμεριμνοι το άρωμα του θρμου της Έλευσινας, όταν ο σωφέρ άφηνε ξαφνικά το βολάν για να δαγκώσει με κυνηγετικό μένος τα δάκτυλά του:

—'Αάχ! 'Αγριοπατιες!... Να ειχα εδω κοντά το δίκανo!

Κυττάσαμε οί επιβάτες με αγωνία, μια τα κριζοπράσινα βαρεία πουλιά που σηκώθηκαν από τις καλαμιές της λίμνης, μια τον «μερακλή» σωφέρ μας. 'Ο Θεός να μάς φυλάη!

Δυό-τρία πελώρια φορτηγά φορτωμένα ως τον ούρανο με καφάσια, διεσταύρωσαν εκείνη την ώρα το λεωφορείο μας, τρέχοντας κι' εκείνα σαν κυνηγημένα.

Φυσικό ήταν έπειτα άπ' αυτό να έλθη ή κουβέντα στα δυστυχήματα, τους τραυματισμούς και τα νοσοκομεία.

—Μπαίνεις στο νοσοκομείο—κι' αυτό δεν είναι εύκολο—άλλά δεν ξέρεις πότε και πώς θα βγής!...

—Κάτι ξέρω κι' έγώ...

Είπε κουνώντας το κεφάλι του ο φίλος μου.

Και ως την Κινέττα μου ιστορούσε—με το χιούμορ που ήταν χαρακτηριστικό του—την παρακάτω ιστορία με τα πάθη του:

★

«'Εδω και μερικά χρόνια», άρχισε, αισθάνθηκα να με πονούν λίγο-λίγο τα πόδια μου. Μου μπήκαν «ψύλλοι στ' αυτιά». Άρχισα κατόπιν να νομίζω ότι τα έβλεπα να πρίσκωνται κι' όλας. 'Εκείνο τον καιρο ήμουνα άπίστευτά στενοχωρημένος και γεμάτος άπαισιοδοξία, γιατί ο προϊστάμενός μου στη δουλειά μου γινότανε εμπόδιο στη σταδιοδρομία μου. Μ' αυτή τη διάθεση έβαλα στο μυαλό μου τις χειρότερες σκέψεις για τουτό που με βρήκε με τα πόδια μου.

'Η γυναίκα μου επέμενε να με εξετάση ένας συγγενής της, φημισμένος γιατρός και άνθρωπος του σπιτιού μας. Πήγαμε πρώτα σ' αυτόν (μια που δεν θα τον πληρώναμε κι' όλας).

Με εξήτασε με πολλή προσοχή μια ώρα που δεν ειχε άλλους πελάτες. Δεν μου βρήκε τίποτα σαφές με την πρώτη εξέταση. «Για να είμαστε άσφαλείς όμως» ειπε «ας κάνωμε μια

συστηματικώτερη έρευνα. Θα πρέπει να σε δη και ένας ειδικός συνάδελφος».

Έπειτα μάς κράτησε και μιλήσαμε τα δικά μας. Είπα εγώ και για τα άλλα βάσανά μου. 'Ο γιατρός ήταν ένας θαυμάσιος άνθρωπος γεμάτος αγάπη και ένδιαφέρον. Άκουγε με προσοχή το μεγάλο παράπονο μου. Από χρόνια, ήμουνο ο άδικημένος, ο παραγκωνισμένος στην ύπηρεσία μου χάρις στην προκατάληψη και την εχθρότητα του προϊσταμένου μου. Τόσο, που κάποτε κάποτε μου έρχότανε ή ιδέα ή ν' αυτοκτονήσω ή να εγκληματήσω! Μιλήσαμε πολύ γι' αυτή την ιστορία που μέσα μου μ' έτρωγε. Στο τέλος, ο γιατρός, όταν μάς άποχαλαρετούσε, με χάιδεψε στην πλάτη με αγάπη και μου ειπε:

—Να ιδούμε πρώτα και τις άλλες εξετάσεις, να ιδούμε τί θα πούν και οί συνάδελφοι και θα ξαναμιλήσωμε... Γιατί, δεν σου το κρύβω, δεν άποκλείεται, παιδί μου, οί άλλες στενοχώριες σου, το ψυχικό στραπατσάρισμα που σε βασανίζει να έπιτεινή ή άκόμη και να είναι ή αίτία—δεν το ξέρομε—και τών σωματικών σου ένοχλημάτων.

Τον εκύτταξα με δυσπιστία παρ' όλο τον σεβασμό που του ειχα και την ευγνωμοσύνη μου για την προσπάθειά του να μου δώση θάρρος. Νόμισα πολύ παράξενο, οί πόνοι μου στα κόκκαλα να όφειλωνται στην ψυχική μου επανάσταση, στην πίκρα μου.

'Ο γιατρός ειπε στα μάτια μου την άπορία και μου ειπε τότε με ένα φιλικό χαμόγελο: «Μη παραξενεύεσαι. Τα μέλη του σώματός μας δεν είναι σαν τα εξαρτήματα μιας μηχανής που παθαίνουν μια τοπική βλάβη άσχετη με το σύνολο του μηχανήματος και ή τα άντικαθιστάς ή τα έπισκευάζεις. 'Ο άνθρωπος είναι ένας ένιαίος μηχανισμός, όλα τα μέλη, όλα τα όργανα, το σώμα και ή ψυχή».

'Ο φίλος μου σταμάτησε, άναψε ένα τσιγάρο κι' έπειτα συνέχισε: «Έφυγα τότε από το γιατρό και άρχισα μια σειρά από «εργαστηριακές εξετάσεις». Μια όλόκληρη έβδομάδα έτρεχα εδω κι' εκεί, να μου πάρουν αίμα, να τραβήξουν πλάκες, να με εξετάσουν άπ' όλες τις μεριές. Στο τέλος ειχα καταφέρει πια να χάσω την προσωπικότητά μου μέσα σε ένα σωρό πολύχρωμα χαρτιά με γραμμάρια, μικροσκοπικά «εύρήματα» και χημικά ποσοστά, και σε μια σειρά μαύρες άκτινογραφικές πλάκες με τις θαμπές άπεικονίσεις τών διαφόρων μερών του σκελετού και τών όργάνων μου. Το περίεργο ήταν ότι ενώ από τη μια μεριά έ-

τρεμα τὴν ἀρρώστεια—ποῖος δὲν τὴν τρέμει— ἀπὸ τὴν ἄλλη λὲς καὶ ἤθελα νὰ ἀνακαλύψω κάποια βραεῖα πάθησι, ἀκόμα καὶ νὰ πεθάνω, νὰ ἡσυχάσω ἀπ' αὐτὴ τὴν παληοζωὴ μὲ τὶς ἀδικίες τῆς... Δυστυχῶς ὅμως, παρ' ὅλες τὶς ἐξετάσεις κανεὶς δὲν μποροῦσε μὲ βεβαιότητα νὰ μοῦ βρῆ τί ἔχω. Καὶ ἐπειδὴ ἐπέμενα, ἀπεφασίσθη νὰ ξαπλωθῶ, προληπτικά, ἀκίνητος στὸ κρεβάτι, νὰ μοῦ βάλουν τὰ πόδια στὸν γύψο «καὶ θὰ βλέπαμε».

Ἀποχαίρετσα λοιπὸν συγγενεῖς καὶ φίλους καὶ ἐγκαταστάθηκα σὲ μιὰ μακρινὴ κλινικὴ. Ἐκεῖ μὲ ἐπιμέλεια καταμετροῦσα τὶς χειρότερες περιπτώσεις, συρίγγια, ἀκρωτηριασμούς, θανάτους καί... περίμενα τὴν σειρά μου. Ἔλα ὅμως πού δὲν ἐρχότανε. Οὔτε πρίξιμο, οὔτε συρίγγια, οὔτε ἀκρωτηριασμός. Φαίνεται πῶς ἡ ἀρρώστεια μοῦ ἔκανε... πόλεμο τῶν νεύρων. Καὶ ἐπειδὴ οἱ ἐνοχλήσεις δὲν ἔφευγαν τελείως καὶ ἐγὼ ἐπέμενα νὰ ἐξαντληθῆ κάθε ὄριο προληπτικῆς θεραπείας, πούλησα κάτι χτηματάκια μου στὴν πατρίδα μου καὶ στρώθηκα στὸ κρεβάτι, πεισιμωμένος μὲ ὄλα, τὶς ἀτυχίες μου, τὴν ἀρρώστεια καὶ μὲ τὸν ἴδιο τὸν ἑαυτὸ μου ἀκόμα!»

Σταμάτησε τὴ διηγησί του, νὰ καμαρώσω με μακρὰ στὴ θάλασσα ἕνα γρί-γρί, πού περνοῦσε στὸ στενὸ τῆς Σαλαμίνας σέρνοντας τὸν στολίσκο του μὲ τὶς βάρκες-λάμπες.

«Κάποτε, συνέχισε πάλι ὁ φίλος μου, ξετρελαμένη ἡ γυναικα μου ἀπὸ τὴν ἀνησυχία-μῆνης περνοῦσαν ἔτσι καὶ πῆγαινε νὰ διαλυθῆ τὸ σπῆτι μου-κατέφυγε πάλι στὸ γιατρό, τὸ συγγενὴ τῆς. Ἀνησύχησε κι' αὐτὸς καὶ ἐμάζεψε τοὺς καλύτερους εἰδικούς συναδέλφους του σὲ συμβούλιο.

—Πρέπει νὰ σηκωθῆς ἀμέσως! Ἦταν ἡ ὁμόφωνη γνώμη τους. Ἔτσι, κατέβασα σὲ λίγο τὰ ἀτροφικά πόδια μου ἀπὸ τὸ κρεβάτι καὶ προσπάθησα νὰ σηκωθῶ. Τὰ μέλη τοῦ συμβουλίου μὲ ἄρπαξαν, ἄλλος ἀπὸ τὶς μασχάλες, ἄλλος ἀπὸ τὴ μέση καὶ προσπάθησαν νὰ μὲ στήσουν ὄρθιο. Ἀδύνατο! Τὰ πόδια μου ἦσαν ἀχρηστα ἀπὸ τὴν ἀκίνησιά τῶσων μηνῶν. Εἶχαν πάθει, ὅπως πληροφορήθηκα, «ἀφαλάτωση» τῶν ὀστῶν τους!

Γινότανε σ' αὐτὲς τὶς περιπτώσεις μιὰ εἰδικὴ ἐγχείρησις, στὰ «παραθυροειδεῖς σωματίαια». Ἀλλὰ ἔμαθα μὲ φρίκη ὅτι ἔως τότε, ἔξη τέτοιες ἐγχειρήσεις εἶχαν γίνει καὶ οἱ ἔξη ἀσθενεῖς πού ἐχειρουρήθησαν... εἶχαν πεθάνει! Ὅσοι μὲ ἀγαποῦσαν μὲ συμβούλευσαν νὰ ἐκλέξω ἄλλο τρόπο αὐτοκτονίας!

Συμβιδιάσθηκα σὲ μιὰ ἐλαφρότερη θεραπεία. Μιὰ ἐπέμβασι στὸ συμπαθητικὸ, στοὺς μῆρους, γιὰ νὰ προκληθῆ πλουσιότερη κυκλοφορία στὰ ἀνάτα πόδια μου. Ἡ ἐγχείρησις αὐτὴ εἶχε τοὺς συνήθεις κινδύνους κάθε ἐγχειρήσεως ἕνα δύο ἢ τρία τοῖς ἑκατὸ, (ἀλλὰ γιατί νὰ πηγαίνῃ στὸ κακὸ ὁ νοῦς μου!)

Καὶ ἡ ἐγχείρησις ἐπέτυχε.

Ἀλλὰ ὅταν, γεμάτο αἰσιοδοξία, μὲ ἔφεραν

ἀπὸ τὸ χειρουργεῖο στὸ κρεβάτι μου, τὸ ἀριστερὸ μου πόδι εἶχε παγώσει ὀλότελα. Ἔνας «θρόμβος» στὸ χειρουργημένο μέρος μὲ ἔρριχνε ξαφνικά μέσα σὲ ἐκεῖνο τὸ καταραμένο τὸ δύο τρία τοῖς ἑκατὸ!

Τρομαγμένοι, γιατροὶ καὶ νοσοκόμοι, κόλλησαν στὴν παγωμένη γάμπια μου μιὰ θερμοφόρα μὲ βραστὸ νερὸ, μὲ ἄρπαξαν καὶ πρὶν καταλάβω καλὰ-καλὰ τὶ γίνεται βρέθηκα πάλι δεμένος στὸ χειρουργικὸ τραπέζι, σὲ νέα ἐπέμβασι, γιὰ νὰ θεραπευθῆ ἡ ἐπικίνδυνη ἀνωμαλία! Ὁ Θεὸς μὲ φύλαξε ἀπὸ νέο 3% καὶ ἔπειτα ἀπὸ μιὰ ὥρα μὲ ξανάφεραν ἐξουθενωμένο στὸ κρεβάτι μου.

—Ζεσταίνεται, ἔ; Ζεσταίνεται τὸ ἀριστερὸ;

Ῥώτησε ὁ καυμένος ὁ γιατρός τοῦ χειρουργεῖο, γιὰ νὰ ἐξακριβώσῃ τὰ καλὰ ἀποτελέσματα τῆς νέας ἐπεμβάσεως καὶ μοῦ χάιδεψε τὰ μαλλιά.

Ἀπάντησα μὲ ἕνα γαλῆνιο χαμόγελο ὅτι ὄχι μόνον ζεσταίνονταν ἀλλὰ ὅτι παρὰ-ζεσταίνονταν. Πρὶν ὅμως σβύσει τὸ χαμόγελό μου ἔμπηξα ἄγριες φωνές.

—Καίγομαι! Βοήθεια!

Καὶ ἀτηρήχθηκα στοὺς ἀγκῶνας μου, προσπαθώντας νὰ σηκωθῶ, τρελλὸς ἀπὸ τὸ κάψιμο πού ἐνοιωθα. Θὰ εἶχα ὀφι ξαλλη, γιὰ τὸν ἴδιο τρόπο, νομίζοντας πῶς εἶχα πάθει παράκρουσι, μὲ ἄρπαξε ἀπὸ τοὺς ὤμους καὶ μὲ ἐπίεσε νὰ μείνω ἀκίνητος. Δάκρυα ἔτρεχαν ἀπὸ τὰ μάτια μου, τραβοῦσα τὰ μαλλιά μου φωνάζοντας πάλι ὅτι καίγομαι, χωρὶς νὰ δίνω ἀπὸ τὴν ταραχὴ μου, περισσότερες ἐξηγήσεις. Εὐτυχῶς εἶχε τὴν ἔμμεσι μιὰ νοσοκόμος νὰ πετάξῃ τὶς κουβέρτες πού μὲ σκέπαζαν καὶ νὰ ξεκολλήσῃ κάποτε τὴ ζεματιστὴ θερμοφόρα ἀπὸ τὴ γάμπια μου.

Ἀνακουφίστηκαν ὄλοι πού δὲν ἦταν ἀπὸ παράκρουσι οἱ φωνές μου, μοῦ ἔπλυναν τὸ ἔγκαυμα μὲ ὀρρο καὶ ἔβαλαν τὸ πόδι μου κάτω ἀπὸ ἕνα κλουβὶ μὲ γάζες γιὰ νὰ ξεραθῆ (τὸ ἔγκαυμα).

Δὲν ἔπρεπε νὰ ἀνησυχῶ. Πολὺ γρήγορα θὰ σηκωνόμουνα τώρα. Οἱ πιθανότητες ἐπιπλοκῶν ἦσαν ἐλάχιστα. Δὲν ἐτόλμησα νὰ ρωτήσω πόσο τοῖς ἑκατὸ ἦσαν (θὲς νὰ ἔσπαζα πάλι τὸ γούρι τῆς στατιστικῆς;) Ἐγέλασε ὁ φίλος μου καλόκαρδα:

«Καὶ ὅμως, τὸ ἔσπασα τὸ γούρι. Γιατί τὸ ἔγκαυμα μολύνθηκε καὶ πέρασαν ἔξη μῆνες χωρὶς νὰ μπορῆ νὰ κλείσῃ. Μὲ τὸ ἔγκαυμα ἔχχασα τὴν «ἀφαλάτωση», μὲ τὴν «ἀφαλάτωση» πέρασαν οἱ πρώτοι πόννοι καὶ μὲ ὄλες αὐτὲς τὶς δοκιμασίες εἶχα πιὰ ἡσυχάσει ἀπὸ τὴν πίκρα μου γιὰ τὴν ἀδικία πού μοῦ εἶχαν κάνει στὴν ὑπηρεσία μου καὶ ἄρχισα νὰ συμφιλιώνωμαι μὲ τὴν ματαίωσι τῶν σχεδίων μου! Κακὰ τὰ ψέμματα, τοῦτο τὸ βάσανο πού τραβοῦσα ἦταν τὸ μεγαλύτερο. Ἀμάν! ἔλεγα νὰ δῶ τὴν υγεία μου καὶ τύφλα νάχουν ὄλα τ' ἄλλα. Σκεπτόμουνα

ἄκόμα ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ τερατώδης προϊστάμενός μου εἶχε καὶ αὐτὸς ἔλκος τοῦ στομάχου... Καὶ σχεδὸν τὸν συμπονοῦσα!

Ἦλθε φαίνεται τότε τὸ «πλήρωμα τοῦ χρόνου». Γιατί ἡ γυναῖκα μου, μὲ τὴν συνδρομὴ τοῦ συγγενοῦς τῆς τοῦ γιαιτροῦ ἦλθαν καὶ σχεδὸν μὲ τὴν βία μὲ πήραν ἀπὸ τὸν «τόπο ἐκεῖνο τῆς βασάνου». Ἐπεισθηκα, καὶ ἔφυγα ἡσυχος, ἔτοιμος νὰ πεθάνω τοῦλάχιστον μέσα στὴ θερμὴ οἰκογενειακὴ ἀτμόσφαιρα!

★

Τὸ λεωφορεῖο στάθηκε γιὰ λίγο κοντὰ σὲ ἓνα ἐξοχικὸ κέντρον, νὰ κατεβούμε νὰ ξεμουδιάσωμε λιγάκι. Πῆρα ἓνα ἀπαίσιο καφέ καὶ ὁ φίλος μου μιὰ ἀντίστοιχη γκαζόζα καὶ σὲ λίγο, ὅταν συνεχίσαμε πάλι τὸ ταξίδι, ἔμαθα τὸν ἐπίλογο τῆς περιπετειᾶς του!

«Βέβαια, θὰ μὲ πιστέψης ἂν σοῦ πῶ ὅτι δὲν πέθανα ἀφοῦ πηγαίνω τώρα στὴν Κόρινθο, μαζὺ σοῦ. Ὁ συγγενής μου ὁ γιαιτρὸς ἐρχότανε σχεδὸν κάθε μέρα στὸ σπίτι μου μὲ ἀδελφικὴ στοργή. Ἐπέμενε τώρα, νὰ ἀρχίσω νὰ κινούμαι σιγά-σιγά σὰν ζωντανὸς ἄνθρωπος καὶ συγχρόνως μοῦ ἐτόνωνε τὶς ἐλπίδες γιὰ τὴν ἐπιτυχία μου στὴ ζωὴ. Ἄρχισα ἔτσι νὰ αἰσθάνωμαι καλύτερα. Συνέπεσε καὶ ἓνα ἀπίστευτο γεγονός. Ὁ προϊστάμενός μου, ἐκεῖνος ὁ ἐχθρός μου, ἔδειξε ἰδιαίτερη φροντίδα γιὰ τὴν παράτασι τῆς ἀναρρωτικῆς ἀδείας μου!

Σ' αὐτὴ τὴν καλὴ ἀτμόσφαιρα ἐλπίδων ἀρχισα νὰ αἰσθάνωμαι μιὰ φανερὴ καλυτέρευσι. Μιὰ μέρα εἶχα ἀρχίσει νὰ βγαίνω λίγο, κούτσα-κούτσα, ἀκουμπώντας σ' ἓνα μπαστούνι ἔφτασα καὶ πιὸ μακριά, ὡς τὸ φαρμακεῖο ἐνὸς γνωστοῦ μου. Ὁ φαρμακοποιὸς ἄφησε τὰ γουδιὰ του καὶ τοὺς λιγοστοὺς πελάτες κι' ἔτρεξε νὰ μοῦ σφίξῃ τὰ δύο μου χέρια.

—Βρὲ τί ἔγινες; Χάθηκες; Μὲ πήρε μέσα στὸ φαρμακεῖο, μὲ κάθησε κοντὰ στὸ τζάμι μὲ τὰ φίδια τοῦ Ἀσκληπιοῦ—μὲ ἔφαγαν αὐτὰ

τὰ φίδια!—καὶ ἄκουσε τὰ πάθη μου, σὲ μιὰ περιλήψι τους βέβαια. Ἐπειτα μοῦ συνέστησε μιὰ συνειθισμένη καταπραῦντικὴ ἀλοιφή γιὰ τὸ ἔγκαυμα. «Θὰ σοῦ ἐτοιμάσω λίγη νὰ τὴν δοκιμάσης. Ἄθῶα εἶναι: βαζελίνη καὶ ριβανόλ. Πές το στὸν γιαιτρό σου γιὰ νὰ μὴν τὴ φοβηθῆς»...

Τὸν εὐχαρίστησα γιὰ τὸ ἐνδιαφέρον, τοῦ πλήρωσα τὴν ἀλοιφή—λίγες δραχμὲς—καὶ ἔφυγα κούτσα-κούτσα.

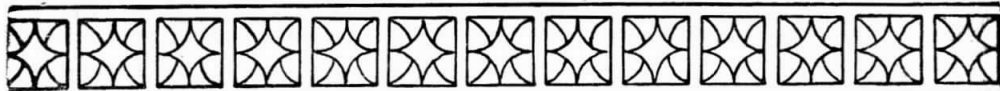
Ὅταν ἔφτασα σπῆτι ἀρχισα νὰ βάζω τὴν ἀλοιφή στὸ ἔγκαυμα καὶ πρὶν κλείσῃ μῆνας εἶχε γιάνει. Δὲν πρόκειται νὰ διαφημίσω τώρα αὐτὴ τὴν ἀλοιφή σὰν θαυματουργὸ φάρμακο. Κάτι ἄλλο εἶχε κάνει τὸ θαῦμα του. Καὶ ἔτσι, τὰ λόγια τοῦ σοφοῦ γιαιτροῦ, τοῦ συγγενῆ μου, ἀρχίζαν νὰ γίνονται πιστευτὰ μέσα μου. Ἦταν φανερό πιά. Ἡ ἀπόκτησις τῆς ψυχικῆς μου γαλήνης, ἡ ἀποδοχὴ τῆς ζωῆς ὅπως μοῦ παρουσιαζότανε, ὅλα αὐτὰ ποῦ τὰ κατάλαβα μέσα στὴ δοκιμασία τῆς ἀρρώστειας, μὲ ὠηγούσαν τώρα γρηγορώτερα στὴ θεραπεία.

★

Συνεχίσαμε ἔπειτα τὸ ταξίδι σιωπηλοί. Εἶχαμε φτάσει τώρα στὰ ὁμορφότερα κομμάτια τῆς διαδρομῆς. Ἀργότερα στὴ γέφυρα τοῦ Ἴσθμοῦ (τὶ θαυμάσιο θέαμα, καθὼς στὸ βάθος τοῦ ἀπότομου σκάμματος ἡ γαλάζια λουρίδα τοῦ νεροῦ ἐνώνει τὸν Κορινθιακὸ μὲ τὸν Σαρωνικὸ!) ξαναθύμισα στὸν φίλο μου τὴν ἱστορία ποῦ μοῦ εἶχε διηγηθῆ.

Καὶ τοῦ πήρα τὴν ἀδεια νὰ τὴν δημοσιεύσω ἐδῶ, σὰν ἀφιέρωμα στὸν συγγραφέα τοῦ πολῦτιμου βιβλίου—γιὰ γιαιτροὺς καὶ μὴ—«ψυχικαὶ ἐπιδράσεις ὡς νοσογόνος παράγων», στὸν πρόεδρο τῆς Ἐνώσεως ποῦ ἐκδίδει τὶς «Ἀκτίνες», τὸν σεβαστὸ καθηγητὴ καὶ ἀκαδημαϊκὸ Μαρῖνο Γεροῦλانو.

ΟΥΤΙΣ

ΑΠΟΨΕΙΣ

ΑΠΟΤΥΧΗΜΕΝΗ ΔΙΑΣΚΕΨΙΣ

Δὲν πρόκειται νὰ θρηνησωμεν διὰ τὴν — καμουφλαρισμένην ἢ μὴ — ἀποτυχίαν τῆς διασκέψεως τῆς Γενεῦσης. Ἀπλούστατα, οὔτε ἐπὶ μίαν στιγμὴν εἶχαμεν φαντασθῆ ὅτι ἦτο δυνατόν ἡ διάσκεψις αὐτὴ νὰ μᾶς δώσῃ τίποτε τὸ θετικὸν καὶ καθησυχαστικόν. Ἡ διάσκεψις τῆς Γενεῦσης ὑπετίθετο ὅτι σκοπὸν εἶχε τὴν ἀντιμετώπισιν καὶ ἐπίλυσιν εἰδικῶν μὲν προβλημάτων, ὅπως ἰδίᾳ τὸ ἰνδοκινεζικόν, ἀλλὰ ἐμμέσως καὶ τοῦ γενικωτέρου προβλήματος ποῦ εἶναι ἡ συνύπαρξις τῶν δύο κόσμων, τοῦ «δυτικοῦ» καὶ τοῦ «ἀνατολικοῦ». Τοιαῦτα προβλήματα λύονται καθ' ἓνα ἐκ τῶν δύο τρόπων : ἢ διὰ τῆς δυνάμεως τῶν ὄπλων (δυνάμεως ποῦ χρησιμοποιεῖται ἢ δυνάμεως ποῦ ἐπισείεται ὡς ἀποτελεσματικὸν φόβητρον) διὰ τῆς βίας τοῦτέστιν, ἢ διὰ τῆς εἰλικρινοῦς κοινῆς φιλικῆς, θὰ εἴπωμεν ἀδελφικῆς, ἀντιμετωπίσεως. Καὶ ὑπετίθετο ὅτι τὸ δεύτερον θὰ ἤρχετο νὰ καταστήσῃ περιττὸν τὸ πρῶτον. Ἀλλὰ διὰ νὰ ἐπιτευχθῆ τὸ δεύτερον πρέπει νὰ ὑπάρχῃ ἔστω καὶ ἐν πυρῇ αὐτὸ ποῦ λέγεται εἰλικρινεία καὶ εἰλικρινῆς πρόθεσις νὰ γίνῃ μία συνομιλία ὑπὸ μορφὴν συνεξηγήσεως ἀπὸ τὴν ὁποίαν θὰ προκύψῃ ἡ εἰρήνη. Ἡ εἰρήνη ὅχι μόνον ὡς «εὐσεβὴς πόθος», ἀλλ' ὡς πνευματικὸν οἰκοδόμημα ἱκανὸν νὰ ἀνθῆξῃ εἰς τοὺς σεισμοὺς τῆς ὕλικῆς βίας. Ἀπὸ μίαν συνάντησιν ὅμως, εἰς τὴν ὁποίαν ἐκ προτέρου ὡς βᾶσις τίθεται ἡ ὕλιστικὴ κοσμοθεωρία ἀπὸ τὴν μίαν πλευράν, καὶ ἡ ἔλλειψις οἰασδήποτε κοσμοθεωρίας ἀπὸ τὴν ἄλλην πλευράν, πὼς εἶναι δυνατόν νὰ προσέλθῃ ἓνα τέτοιο πνευματικὸν οἰκοδόμημα ;

Κατὰ ταῦτα, δὲν πρέπει νὰ περιμένωμεν οἰανδήποτε ἐπιτυχίαν οὔτε τῆς διασκέψεως τῆς Γενεῦσης οὔτε οἰασδήποτε ἄλλης, ἂν προηγουμένως δὲν ἀνασυγκροτηθῆ πνευματικῶς ὁ λεγόμενος «δυτικὸς κόσμος». Καὶ ἀντὶ ὡς μοναδικὸν του χαρα-

κτηριστικὸν νὰ προβάλλῃ τὰς «δυσμᾶς» ἀντὶ τῆς «ἀνατολῆς», νὰ ἔχῃ ὡς βᾶθρον τὸν Θεμέλιον, ἄλλον τοῦ ὁποίου «οὐδεὶς δύναται θεῖναι».

“ΣΥΝΕΔΡΙΟΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΗΓΗΣΙΑΣ”

Τὸ δεύτερον παγκόσμιον συνέδριον τῆς «Διεθνοῦς Χριστιανικῆς Ἡγεσίας» (International Christian Leadership) τὸ ὁποῖον συνῆλθε περὶ τὰ τέλη τοῦ παρελθόντος Μαΐου παρὰ τὴν Χάγην τῆς Ὀλλανδίας, εἶχεν, ὅπως ἀποδεικνύεται, θαυμαστὴν ἐπιτυχίαν. Ἀς μᾶς ἐπιτραπῆ νὰ ἀποκαλέσωμεν τὴν ἐπιτυχίαν αὐτὴν θρίαμβον.

Ὁ χαρακτηρισμὸς δὲν πρέπει, ἐννοεῖται, νὰ φέρῃ εἰς τὸν νοῦν μας καμμίαν ἀπὸ τὰς εἰκόνας τῆς ρωμαϊκῆς ἱστορίας μὲ τοὺς θριαμβευτὰς στρατηγούς. Μᾶλλον τὴν ἐκ τῆς Γραφῆς εἰκόνα τῆς «αὔρας λεπτῆς» θὰ ἔπρεπε νὰ χρησιμοποιήσωμεν. Ὅτι εἰς τὸ συνέδριον αὐτὸ ἐπετελέσθη διακριτικὴ πράγματι ἀπὸ τὴν λεπτὴν αὔραν τοῦ ὄντως χριστιανικοῦ πνεύματος, ποῦ ἀπεργάζεται ἓνα ἀληθινὸν πνευματικὸν συναγερόν. Ἀπὸ ὅλην τὴν οἰκουμένην εἶχαν προσέλθει εἰς τὴν χριστιανικὴν αὐτὴν σύναξιν πρόσωπα τὰ ὁποῖα συνεζήτησαν ἐπὶ διαφόρων θεμάτων ἀναγομένων εἰς τὴν χριστιανικὴν ἀντιμετώπισιν τῶν σημερινῶν παγκοσμίων προβλημάτων καὶ—ὅπερ πολὺ σπουδαιότερον—εἶχαν εὐκαιρίας χριστιανικῆς ἐπαφῆς, συζητήσεως μέσα εἰς ἓνα πλαίσιον ἀνυποκρίτου, ἀβιάστου, πηγαιῆς χριστιανικῆς ἀγάπης.

ΕΝ ΑΓΑΛΛΙΑΣΕΙ ΚΑΙ ΑΦΕΛΟΤΗΤΙ...

Τοῦ ἐν λόγῳ συνεδρίου μετέσχον περὶ τοὺς διακοσίους πενήντα ἀντιπρόσωποι καὶ ἐκ τῶν πέντε ἡπείρων, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον εἶναι κατὰ τοῦτο ἰδιαιτέρως ἐνδιαφέρον, ὅτι οἱ μετασχόντες τοῦ συνεδρίου μετέσχον δ' ἰδίων ἀποκλειστικῶς ἐξόδων καὶ μάλιστα

μὲ τὴν ὑποχρέωσιν νὰ καταβάλουν ἀκόμη καὶ διὰ τὴν κάλυψιν τῶν γενικῶν ἐξόδων τοῦ συνεδρίου. Εἰς τὸ συνέδριον αὐτὸ συνητήθησαν προσωπικότητες διεθνούς κύρους καὶ ἀπὸ τὸν κόσμον τῆς ἐπιστήμης καὶ ἀπὸ τὴν ἐν γένει κοινωνικὴν ζωὴν. Ἀκόμη μετέσχον καὶ πρόσωπα ἀνήκοντα εἰς τὴν πολιτικὴν, ἀλλὰ, ἐννοεῖται, ἀφοῦ προηγουμένως εἰς τὸν προθάλαμον τοῦ συνεδρίου ἀπέθεσαν ὅτι εἶχε σχέσιν μὲ πολιτικὰς διαφορὰς. Ἐξεπροσωπήθησαν ὅλοι αἱ χριστιανικαὶ ὁμολογίαι. Ἰδιαιτέρως ἐντύπωσιν ἔκαμαν δύο Γάλλοι γερουσιασταί, οἱ ὁποῖοι ὠμίλησαν κατὰ τρόπον πολὺ συγκινητικὸν καὶ ἐνεφάνισαν μίαν Γαλλίαν... διαφοροτικὴν ἀπὸ ἐκείνην πού βλέπει κανεὶς εἰς τὸ προσκῆνιον τοῦ συγχρόνου πολιτικοῦ δράματος. Ἐπίσης ὁ Γερμανὸς ὑπουργὸς τῶν ἐσωτερικῶν Dr. Schröder ὠμίλησε μὲ χριστιανικὸν τρόπον, ὁ ὁποῖος ἔκαμεν ἰδιαιτέραν ἐντύπωσιν.

Ἀνεξαρτήτως ὅμως τῶν ὁμιλιῶν αὐτῶν, ἡ ὅλη δημιουργηθεῖσα ἀτμόσφαιρα ἦτο τοιαύτη, ὥστε ὅταν τὸ συνέδριον ἐτελείωσε τὰς ἐργασίας του, νὰ εἶναι ἔκδηλος ἡ λύπη ὅλων διότι χωρίζονται ἔπειτα ἀπὸ μερικὰς ἡμέρας ἀληθοῦς ἀνόδου πνευματικῆς, ἡμέρας πού ἐπέρασαν «ἐν ἀγαλλίασει καὶ ἀφελότητι καρδίας».

Τὸ περιοδικὸν μας ἔχει κάποιον κώλυμα προκειμένου να ὁμιλήσῃ περὶ τῆς ἑλληνικῆς ἐκπροσωπήσεως εἰς τὸ ἐν λόγῳ συνέδριον. Ἡμπορεῖ μόνον νὰ διαβεβαιώσῃ ὅτι καὶ ἑλληνικὴ ἐκπροσώπησις ὑπῆρξε καὶ φαίνεται ὅτι δὲν ἔχομεν λόγον νὰ εἴμεθα παραπονεμένοι διὰ τὴν ὑποδοχὴν τῆς ὁποίας ἔτυχεν ἡ ἐκπροσώπησις αὐτή.

ΠΟΛΙΤΙΣΜΕΝΗ ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΑ

Καὶ ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ, ἃς κάμωμεν τοὺς ἀναγνώστας μας κοινωνοὺς μιᾶς ἄλλης ἐνδιαφερούσης προσπαθείας, ἡ ὁποία γίνεται μὲ κέντρον τὴν Βενετίαν. Πρόκειται περὶ τῆς «Εὐρωπαϊκῆς ἐνώσεως πολιτισμοῦ» («Société européenne de culture»). Κύριον τῆς ἐνώσεως ὄργανον εἶναι τὸ περιοδικὸν «Comprendre». Γενικὸς Γραμματεὺς τῆς Ἐνώσεως αὐτῆς εἶναι ὁ κ. Umberto Campagnolo, καθηγητῆς εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Πάδοβας, ἀλλὰ τὸ

ἐπιτελεῖον τῆς ἐκπροσωπεῖ σχεδὸν ὅλον τὸν κόσμον.

Τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1953 εἶχε συγροτηθῆ ἡ τρίτη διεθνὴς συνέλευσις τῆς ἑταιρείας αὐτῆς εἰς τὸ Παρίσι, εἰς τὴν Σορβόννην, ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ τόσον γνωστοῦ εἰς ὅλον τὸν κόσμον Γάλλου ἀκαδημαϊκοῦ Georges Duhamel. Ἐνδιαφέρουσα δὲ εἶναι καὶ ἡ ζωηροτάτη περὶ χριστιανισμοῦ συζήτησις, κατὰ τὴν ὁποίαν τόσον ἀντίθετοι ἀπόψεις μὲ ὑποδειγματικὴν εὐπρέπειαν διευτρώθησαν ἀλλὰ καὶ μὲ πολιτισμὸν ἀληθινὸν ἠκούσθησαν, ἐνῶ ἔξ ἄλλου μὲ δύναμιν ἐξετέθη ἡ χριστιανικὴ ἀποψις ἢ ἡ ἀποψις ἡ ὁποία τοῦλάχιστον σέβεται τὸν χριστιανισμόν.

Ὁ Georges Duhamel, τὸ ἔργον τοῦ ὁποίου εἶναι πολὺ γνωστὸν καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ πάντως ἀπησχόλησε πολλάκις τὴν παροῦσαν στήλην, μετέβη τὸν περασμένον Μάϊον εἰς τὴν Βενετίαν, κληθεὶς ἀπὸ τὴν ἐν λόγῳ ὀργάνωσιν. Ἡ παρουσία του ἔδωκεν ἀφορμὴν νὰ γίνοντο εἰς τὴν ἱστορικὴν αὐτὴν πόλιν πολιτιστικαὶ ἐκδηλώσεις ἄξια πάσης προσοχῆς. Μία διάλεξις τοῦ διαπρεποῦς Γάλλου ἀκαδημαϊκοῦ εἰς τὴν «Cà Foscari» εἶχεν ἐξαιρετικὴν σπουδαιότητα, διότι ἐνεθύμιζεν ἀκριβῶς καὶ τὴν ἀποτυχίαν τῆς ἐπιστήμης εἰς τὸ νὰ φέρῃ τὴν εἰρήνην τοῦ κόσμου καὶ νὰ ἰκανοποιήσῃ τὴν δίψαν τοῦ πολιτισμοῦ.

Εἰς τοὺς ἀναγνώστας τῶν «Ἀκτινῶν» ὅσα ὁ Georges Duhamel εἶπεν εἰδικῶς διὰ τὸν Ἑρνεστον Ρενὰν θὰ ἠδύναντο πολλὰ νὰ ὑπενθυμίσουν (βλ. τὸ ἄρθρον τοῦ Π. Μελίτη εἰς «Ἀκτῖνας» 1948 σελ. 497 ἑπ.) Ἄναφερόμενος εἰς τὴν γενεὰν τοῦ Ρενὰν ὡς πρὸς τὴν γενεὰν τῶν διδασκάλων του, ὁ Γάλλος ἀκαδημαϊκὸς εἶπε χαρακτηριστικώτατα, ὅτι «δὲν θέλω νὰ πῶ ὅτι μᾶς ἐξηπάτησαν ἀλλ' ἐξηπατήθησαν» ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν πολιτιστικὴν δυναμικότητα τῆς ἐπιστήμης. Καὶ συνήγαγε ἀπὸ αὐτὸ τὰ συμπεράσματά του, συμπεράσματα, βέβαια, τὰ ὁποῖα δὲν ἠμποροῦν νὰ χαρακτηρισθοῦν ὡς αἰσιόδοξα. Ἀλλὰ τὸ ἔργον τοιούτων πνευματικῶν ἐργατῶν εἶναι ἐξόχως πολῦτιμον ἀκριβῶς διότι καθαρίζει τὸν δρόμον ἀπὸ αὐταπάτας. Καὶ εἶναι γνωστὸν ὅτι τίποτε ἄλλο δὲν ἐμποδίζει τὸν σύγ-

χρονον καλοπροαίρετον ἄνθρωπον νὰ εὕρη τὸν δρόμον του, ὅσον αἱ αὐταπάται. Καὶ ἡ «Εὐρωπαϊκὴ ἔνωσις πολιτισμοῦ», μολοντὶ μέσα εἰς τοὺς κόλπους τῆς ἐκπροσωποῦνται διάφοροι πνευματικαὶ κατευθύνσεις, ἐν τούτοις, καὶ ἴσως δι' αὐτὸν τὸν λόγον, παρέχει αὐτὴν πάντως τὴν συμβολήν. Ὅτι μὲ τὴν εἰλικρινῆ καὶ πολιτισμένην συζήτησιν ἀνοίγει τὴν δυνατότητα νὰ βλέπωμεν τὰ πράγματα ὅπως ὄντως εἶναι.

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἡ σημερινῆ γενεά, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν γενεάν τοῦ Ρενάν, οὔτε ἐξαπατᾶ οὔτε ἐξαπατᾶται ἀλλὰ δείχνει τὸν δρόμον, ἔστω καὶ δρόμον γεματὸν ἀπὸ δυσκολίας καὶ ἀπὸ ὀμίχλας ἀκόμη!

ΑΣ ΓΙΝΗ ΚΑΤΙ!

Ἄς ἐπανέλθωμεν — διὰ ποσοστὴν φอรᾶν; — εἰς τὸ θέμα πὸν λέγεται θέρος καὶ παραθερισμός. Δὲν εἶναι ἀκόμη πολὺ ἄργά, κάτι ἐπὶ τέλος νὰ γίνῃ, τοῦτο τὸ καλοκαίρι τοῦλάχιστον, νὰ τὸ χρησιμοποίησῃ ἡ Ἐκκλησία μας διὰ τὴν πνευματικὴν τόνωσιν τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Τὸ καλοκαίρι εἶναι μία εὐκαιρία μοναδική, εἴτε διὰ τὸ καλόν, εἴτε διὰ τὸ κακόν. Ὁ ἄνθρωπος τὸ καλοκαίρι εἶναι ὀλιγότερον κλεισμένος εἰς τὸν ἑαυτὸν του, ἔχει κάποιαν ἰδιαιτέραν τάσιν νὰ συμμορφώνεται μὲ τὸ παράδειγμα τῶν ἄλλων, καὶ εἶναι προσιτὸς εἰς ἐπιρροάς.

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, αἱ διάφοροι μορφαὶ παραθερισμοῦ, ὅπως αἱ κατασκηνώσεις, διαμοναὶ εἰς λουτροπόλεις κλπ., εἶναι συγχρόνως εὐκαιρία ἐπιδράσεως καὶ κακῆς ἀλλὰ καὶ καλῆς. Ἀντὶ, λοιπόν, ψιλῶν διαμαρτυριῶν καὶ ἀκάρπων θρηνηνῶν διὰ τὰς κακὰς ἐπιδράσεις πρέπει νὰ γίνῃ ἐργασία. Νὰ παρέχεται εἰς τοὺς ἀνθρώπους πὸν περνοῦν τὸ καλοκαίρι ἔξω ἀπὸ τὰ σπίτια τους μιὰ χριστιανικὴ πνευματικὴ εὐκαιρία, ἔστω μικρὰ, ἔστω λιτή, ἀλλὰ μελετημένη, ἀπόρροια σχεδίου, καρπὸς μιᾶς δημιουργικῆς προσπαθείας. Λειτουργικαὶ εὐκαιρία κατάλληλοι νὰ προσελκύσουν τέτοιους ἀνθρώπους. Καλαὶ ὀμιλῖαι, μία καλὴ ψυχαγωγία, τόσαι καὶ τόσαι δυνατότητες προσφέρονται. Ἄς γίνῃ ἐπὶ τέλος κάτι!

Καὶ αὐτὸ τὸ κάτι τὸ ἐννοοῦμεν πλέον ὄχι μόνον ἀπὸ τὴν ἰδιωτικὴν πρωτοβουλίαν. Τὰ χριστιανικὰ σωματεῖα κατὰ δύναμιν καὶ ὑπὲρ δύναμιν ἐργάζονται εἰς ὅλους τοὺς τομεῖς. Εἶναι ὅμως μερικὰ πράγματα πὸν χρειάζονται πλέον κάτι πάρα πάνω ἀπὸ τὴν ἰδιωτικὴν πρωτοβουλίαν καὶ ἔχουν ἀνάγκη τῆς τονώσεως ἐκ μέρους τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀρχῆς. Ἡ ἐκκλησιαστικὴ ἀρχὴ λοιπόν, ἐν συνεργασίᾳ μὲ τὸ κράτος, πρέπει νὰ φροντίσουν ὥστε νὰ μὴ χαθῇ καὶ αὐτὸ τὸ καλοκαίρι. Δὲν ξεύρωμεν τί γεγονότα μᾶς περιμένουν κατόπιν, καὶ δὲν εἶναι ἑκατὸν τοῖς ἑκατὸν βέβαιον ὅτι καὶ τὸ ἐπόμενον καλοκαίρι θὰ τὸ ἔχωμεν εἰς τὴν διάθεσίν μας. Καὶ ἐν πάσῃ περιπτώσει εἰς τοὺς πνευματικὸς ἀγῶνας οὔτε μία στιγμή δὲν πρέπει νὰ χάνεται!

ΜΙΑ ΩΡΑΙΑ ΕΚΔΟΣΙΣ

Αἱ ἐκδόσεις «Λύχνος» εἰς τὴν Θεσσαλονικὴν ἐν συνεχείᾳ πρὸς τὸ «Φῶς τοῦ βουνοῦ» προσφέρουν τῶρα ἓνα διήγημα τῆς «παιδικῆς σειρᾶς» μὲ τὸν τίτλον «Τὸμ Πλέυφερ». Ὁ συγγραφεὺς Francis Finn εἶναι ἀμερικανὸς καθολικὸς ἱερεὺς. Ὅπως εἰς τὸν ἑλληνικὸν πρόλογον τοῦ βιβλίου βλέπομεν, τὰ χειρόγραφα τοῦ συγγραφέως αὐτοῦ δὲν ἦσαν προωρισμένα διὰ δημοσίευσιν. Τοῦθ' ὅπερ ἀποτελεῖ, νομίζομεν, μίαν ἐπὶ πλέον ἐγγύησιν τοῦ ὅτι τὰ γραφόμενα εἶναι ἄμεσος τῆς καρδιᾶς ὑπαγόρευσις μὲ ἀνεπηρέαστον τὴν ἐσωτερικὴν δημιουργίαν.

Πρόκειται περὶ ἐνὸς διηγήματος πὸν ἀναφέρεται εἰς τὸ δύσκολον θέμα τῆς ἀνατροφῆς ἐνὸς παιδιοῦ. Τὸ παιδί αὐτό, ἀκριβῶς ὁ Τὸμ Πλέυφερ, παρουσιάζει διὰ τὴν ἀνατροφήν του πολλὰς δυσκολίας. Τὸ περιβάλλον του δὲν ὁμοιοῖ καὶ ὁ καθένας ἀπὸ τοὺς κηδεμονεύοντας τὸν Τὸμ τοῦ δίδει καὶ ἀπὸ μίαν διάφορον ἀνατροφήν, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ πελαγώσῃ τὸ παιδί αὐτὸ καὶ νὰ δείξῃ ἓνα χαρακτῆρα δύστροπον, ὥστε νὰ φαίνεται χαμένη κάθε ἐλπίς διὰ τὸ πῶς ἐπὶ τέλος θὰ ἀνατραφῇ. Ὅποτε ὁ δύσκολος μικρὸς εἰσάγεται εἰς ἓνα χριστιανικὸν σχολεῖον καὶ τὸ σχολεῖον αὐτό, χωρὶς νὰ πιέσῃ τὴν προσωπικότητα

τοῦ τροφίμου του, τὴν καθοδηγεῖ ὅμως διὰ τὰ βροῆ τὸν δρόμον της. Ἐννοεῖται ὅτι αὐτὰ δὲν λέγονται μὲ ἀφρησμένας ἐκφράσεις, ἀλλὰ μὲ σαραταριστὴν πράγματι ἀπόδοσιν τῆς ζωντανῆς πραγματικότητος.

Ἔτσι ἔχομεν ἓνα ρεαλισμὸν μὲ τὴν ὑγιειντέραν ἔννοιαν τοῦ ὄρου. Τοῦθ' ὅπερ κἀνεῖ τὸ ἀνάγνωσμα ἐνδιαφέρον καὶ δι' ἐκείνον ὁ ὁποῖος ἴσως δὲν ἐνδιαφέρεται οὔτε διὰ τὰ παιδικὰ οὔτε διὰ τὰ παιδαγωγικὰ θέματα. Ἄς τονίσωμεν ὅτι ἀπὸ τὴν ἀφήγησιν δὲν λείπει καὶ ἡ ἐνδιαφέρουσα πλοκὴ καὶ τὸ ἐπιτυχημένον χιουῦμορ, τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ ἓνα ἀπὸ τὰ πολλὰ ὄντως προσόντα τοῦ διηγήματος.

Μὲ ὅλην μας τὴν χαρὰν καὶ ἀδιστακτως συνιστῶμεν νὰ διαβασθῇ τὸ καλὸν αὐτὸ βιβλίον, συγχαίρομεν δὲ καὶ τὰς ἐκδόσεις «Λύχνος» καὶ διὰ τὴν ἐπιμελημένην ἑλληνικὴν μετάφρασιν καὶ τὴν ἐν γένει ἐκδοσιν. Ἄς μὴ παραλείψωμεν καὶ τὸ ὅτι ἡ ἐκδοσις αὕτη εἶναι ἀφιερωμένη εἰς μνήμην τοῦ ἀειμνήστου Ἑμμανουὴλ Μάνου, δικηγόρου εἰς τὴν Θεσσαλονίκην καὶ διατελέσαντος ἐκ τῶν πρωτεργατῶν τῆς αὐτόθι χριστιανικῆς κινήσεως, τοῦ ἀνθρώπου ὁ ὁποῖος, ὅπως λέγει ἡ ἀφιέρωσις «ἐδοθήθη βαθεῖα ἀπὸ τὸ ὄραμα μιᾶς χριστιανικῆς ἀναγεννημένης ἑλληνικῆς νεολαίας καὶ ἐνέπνευσε τὴν προσπάθεια τούτη».

“ΤΟΥ ΟΡΑΝ ΤΑ ΕΜΑ ΠΤΑΙΣΜΑΤΑ,”

Ἐπιστολαὶ μὲ ἀπορίας καὶ ἐπικρίσεις μᾶς δίδουν τὴν ἀφορμὴν νὰ διευκρινήσωμεν μερικὰ πράγματα, ὡς πρὸς τὸ διὰ τί αἱ «Ἀκτῖνες» δὲν ἀσκοῦν ἔλεγχον, δὲν ἀρπάζουν τὸ φραγγέλιον» κλπ.

Ἐπάρχει, λοιπόν, βεβαίως εἰς τὸ Εὐαγγέλιον ἡ ἀφήγησις μιᾶς περιπτώσεως, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ Κύριος «ποιήσας φραγγέλιον ἐκ σχοινίων» ἐξέβαλεν ἐκ τοῦ ἱεροῦ τοὺς πωλοῦντας κλπ. Ὁμολογοῦμεν ὅμως ὅτι δὲν βλέπομεν νὰ ἔχομεν τὴν ἀρμοδιότητα διὰ νὰ κάμωμεν καὶ ἡμεῖς τὸ ἴδιον. Ἄλλως τε φρονοῦμεν, ὀρθῶς ἢ ἔσφαλμένως, ὅτι, τέλος πάντων, ὑπάρχουν καὶ μερικαὶ πράξεις τοῦ Κυρίου, αἱ ὁποῖαι στηρίζονται ἐπὶ τῆς μοναδικῆς Αὐτοῦ αὐθεντίας, τὴν ὁποίαν προϋποθέτουν. Καὶ ἂν πρό-

κειται πράγματι νὰ Τὸν μιμηθῶμεν, δὲν εἶναι ἀνάγκη ἀπὸ αὐτὰ νὰ ἀρχίσωμεν! Εἶναι τόσαι ἄλλαι αἱ πρὸς μίμησιν προκείμεναι ἐκδηλώσεις, ἀπὸ τὰς ὁποίας εἶναι γεμάτα τὰ Εὐαγγέλια, ἐκδηλώσεις αἱ ὁποῖαι μᾶς δεικνύουν τὸν ὑπογραμμὸν τὸν ὁποῖον κατέλειπεν ὁ Κύριος «ἵνα ἐπακολουθήσωμεν τοῖς ἴχνεσιν αὐτοῦ!» Ἄς ἀρχίσωμεν ἀπὸ αὐτὰς τὰς ἐκδηλώσεις, ποῦ χρειάζονται ἐκ μέρους μας θυσίαν καὶ ταπεινώσιν καὶ τότε φθάνομεν ἴσως καὶ ἐκεῖ ὅπου ὁμιλεῖ ἡ αὐθεντία καὶ ἐνεργεῖ ὁ «ἐξουσίαν ἔχων».

Καὶ ἐπὶ τέλος, ναὶ μὲν ὁ Κύριος ἐποίησεν εἰς μίαν περίπτωσιν καὶ πάλιν ἐν ἀγάπῃ, φραγγέλιον, διήλθεν ὅμως ὅλην τὴν ζωὴν εὐεργετῶν. Τὸ εὐεργετεῖν ἦτο ὀλόκληρος ἡ ζωὴ τοῦ Κυρίου. Ἄς ἐπιτραπῇ, λοιπόν, εἰς τὸ παρὸν περιοδικὸν νὰ μὴν αἰσθάνεται καὶ τόσῃν εὐχαρίστησιν εἰς τὸ νὰ πλέκη ἀναρμοδίως φραγγέλια, ἀλλὰ νὰ καλῇ ἑαυτὸ εἰς συνεχῆ λογοδοσίαν, ἂν ὄντως διέρχεται καὶ αὐτὸ τὴν ζωὴν του μὲ εὐεργεσίαν, μὲ ἀγάπην, μὲ βάλαμον, μὲ ἔλαιον καὶ οἶνον ἐπιχεόμενον εἰς τὰς πληγὰς τοῦ τόσον τραυματισθέντος καὶ ἡμιθανοῦς κατακειμένου σημερινοῦ ἀνθρώπου.

Δὲν κατηγοροῦμεν — κάθε ἄλλο! — ἐκείνους οἱ ὁποῖοι προτιμοῦν ὡς ἀποστολὴν τὸ φραγγέλιον οὔτε φρονοῦμεν ὅτι δὲν εἶναι χρήσιμος καὶ ὁ ἔλεγχος, ὅταν γίνεται προσηκόντως, μὲ ἀντικειμενικότητα, μὲ περισκεψιν, μὲ σεμνότητα, μὲ ἀγάπην. Ἄλλ' ἔχομεν καὶ ἡμεῖς τὸ δικαίωμα νὰ χαράξωμεν τὴν ἰδικὴν μας γραμμὴν. Καὶ ἐφ' ὅσον δὲν ὑπάρχει, ὅπως βλέπομεν, ἔλλειψις φραγγελλίων, προτιμῶμεν τὸ περιοδικὸν μας νὰ εἶναι «Ἀκτῖνες» ἀγάπης καὶ ὄχι «Ἀκτῖνες» μαστιγοφόροι. Καὶ θὰ μᾶς ἐπιτραπῇ νὰ περιορισθῶμεν εἰς τὸ νὰ διακονήσωμεν, ὅση ἡμῖν δύναμις, εἰς τὴν γραμμὴν τῆς ἀγάπης, τοῦ φιλανθρώπου, τοῦ συμπαθοῦς, εἰς τὸν τομέα ὅπου ἐκδηλοῦται ὁ ἔλεος καὶ ἡ κατανόησις τῶν ἀναγκῶν καὶ ἀσθενειῶν τοῦ σημερινοῦ ἀνθρώπου. Καί, μὰς μὲ τὴν ἀπολογητικὴν καὶ τὴν ἐκθεσιν τοῦ χριστιανικοῦ πολιτιστικοῦ ἰδεώδους, νὰ βάλωμεν ὅλα μας τὰ δυνατὰ διὰ τὴν δικαιοσύνην καὶ τὴν ἀγάπην. Διότι αὐτῶν ἡ ἔλλειψις προκαλεῖ πολλὴν κατακραυγὴν μέχρις οὐρανοῦ φθάνουσας. Αὐτῶν ἡ ἔλλει-

ψις ἀποτελεῖ τὴν κατ' ἐξοχὴν πηγὴν σκανδαλισμοῦ συνειδήσεων, τὸ κυριώτερον ἐμπόδιον διὰ τὴν ἐπαφήν τοῦ ἀνθρώπου μετὸν Θεόν.

Κατὰ τὰ λοιπά, ἄς μὴ λησμονοῦμεν ὅτι ἕνα ἀπὸ τὰ ὠραιότερα κοσμήματα τῆς Ἐκκλησίας μας εἶναι ἡ αὐτοκριτική, ἀντὶ τῆς ἐπικρίσεως τῶν ἄλλων. Καὶ ἄς ἔχωμεν ἀκόμη ὑπ' ὄψιν ὅσα λέγει ὁ Ἀπόστολος Παῦλος (Α' Κορινθ. δ', 5): «ὥστε μὴ πρὸ καιροῦ τὴν κρίνετε, ἕως ἂν ἔλθῃ ὁ Κύριος; ὅς καὶ φωτίζει τὰ κρυπτά τοῦ σκότους καὶ φανερώσει τὰς βουλὰς τῶν καρδιῶν καὶ τότε ὁ ἔπαινος γενήσεται ἐκαστῷ ἀπὸ τοῦ Θεοῦ».

Τὶ ὠραία, λοιπόν, ποὺ τὰ λέγει ἡ ὑπέροχος ἐκεῖνη «εὐχὴ τοῦ Ἀγίου Ἐφραίμ» τῆς ὁποίας τόσον δαφιλιῆ χῶρῃσιν ποιεῖται ἡ Ἐκκλησία μας: «Ναὶ Κύριε Βασιλεῦ δώρησαί μοι τοῦ ὁρᾶν τὰ ἑμὰ πταίσματα καὶ μὴ κατακρίνειν τὸν ἀδελφόν μου!»

ΔΙ' ΑΥΤΟΝ ΤΟΝ ΛΟΓΟΝ

Καὶ ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ: εὐχαριστοῦμεν θερμῶς τὴν ἐξαιρετον καὶ ἀγαπητὴν «Ἐνορίαν» διὰ τὰ καλά τῆς λόγια περὶ τοῦ ἔργου τῶν «Ἀκτινῶν». Εἰς ὅσα γράφει περὶ τῆς ἀνάγκης νὰ ἀποφεύγονται διενέξεις μεταξὺ χριστιανικῶν προσπαθειῶν, ποῖος χριστιανὸς ἤμπορεῖ νὰ διαφανήσῃ; Τὸ «εἰ δυνατόν, τὸ ἐξ ὑμῶν μετὰ πάντων ἀνθρώπων εἰρηνεύοντες» δὲν ἔχει ἐδῶ κατὰ πρῶτιστον λόγον τὴν θέσιν του; Δι' αὐτὸν τὸν λόγον αἱ ἐνδοχριστιανικαὶ διενέξεις δὲν ἀποτελοῦν τὴν ἐιδικότητα τοῦ παρόντος περιοδικοῦ. Ἐρευνήσατε εἰς τοὺς δέκα ἐπτὰ τόμους τῶν «Ἀκτινῶν» θὰ εὗρητε μίαν, μίαν ἔστω μόνην, περίπτωσιν ὅπου νὰ ἔκαμαν αἱ «Ἀκτινες» ἐπίθεσιν κατὰ ὁποιασδήποτε χριστιανικῆς ἐργασίας;

Z.N.

ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ

Ο ΠΙΟ ΣΥΜΠΑΘΗΤΙΚΟΣ
ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΤΟΥ ΠΛΟΙΟΥ

Ἀπὸ τὸ ταξίδι μας στὴν Κορέα

Ἀπὸ τὶς πρῶτες ἡμέρες τοῦ ταξιδιοῦ μας πρὸς τὴν Κορέα, βλέπαμε κάποιον ἀξιωματικὸ τοῦ πλοίου νὰ φέρῃ στίς ἐπωμίδες του ἕνα σταυ-

ρὸ μαζὶ μὲ τᾶλλα διακριτικὰ τοῦ βαθμοῦ του. Περιφερόταν ἀνάμεσα στοὺς στρατιῶτες μας καὶ μὲ πολλὴ εὐγένεια ζητοῦσε συγγνώμην στὴ γλώσσα του νὰ περάσῃ ἀνάμεσά τους. Τὸ «ἄι ἐμ σόρυ» καὶ τὸ «ἐξικιοῦξ μι» ὅλοι οὗ τοῦ μάθανε.

Σὰ θεολόγος τὸν πλησίασα καὶ ζήτησα νὰ τὸν γνωρίσω. Χίλια δυὸ ζητήματα εἶχα νὰ τακτοποιήσω γιὰ τὶς θρησκευτικὲς μας ἀνάγκες καὶ δὲν μποροῦσα νὰ βρῶ τὸν κατάλληλο ἄνθρωπο νὰ μᾶς ἐξυπηρετήσῃ. Μὲ πολλὴ εὐγένεια μὲ δέχτηκε στὸ δωμάτιό του. Οἱ ἄκρες τοῦ ταξιδιοῦ τύχανε νὰ συμπέσουν μὲ τὶς χριστουγεννιάτικες γιορτὲς μας. Ὁ παπᾶς μας βρισκότανε στὴν Κορέα. Πῶς θὰ ἀκούγαμε τὶς ψαλμοῦδεις τῆς ἐκκλησίας μας; Πῶς θὰ μπορούσαμε νὰ κάνουμε τὶς γιορτὲς μας, ποὺ μᾶς θυμίζουν πατρίδα καὶ σπῆτι; Τοῦ εἶπα εἰς τὰ σχετικὰ μὲ τὶς συνήθειες καὶ τὰ ἔθιμα τῆς πατρίδας καὶ τῆς ἐκκλησίας μας Προθυμοποιήθηκε εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς νὰ μᾶς βοηθήσῃ.

Καὶ πρῶτα - πρῶτα πήρε τὴν ἐγκρίσιν ἀπὸ τὸν πλοίαρχο νὰ χρησιμοποιοῦμε τὸ μικροφωνικὸ σύστημα τοῦ καραβιοῦ, γιὰ νὰ μεταδώσουμε στοὺς ἄνδρες μας μίαν ἐκκλησιαστικὴ ἀκολουθία: μὲ τὸν ὄρθρο, τὰ ἀναγγέλματα τῆς λειτουργίας καὶ ἕνα μικρὸ κήρυγμα. Τοῦτο ἔγινε πολλὰς φορὲς γιὰτὶ πολλὰς ἦταν οἱ γιορτὲς κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ταξιδιοῦ μας.

Τὴ μέρα τῶν Χριστουγέννων ζήτησε ἀπὸ τὸ Διοικητὴ μας ἂν μπορῆθῃ νὰ περιέλθῃ τὰ διαμερίσματα τῶν στρατιωτῶν μας καὶ νὰ τοὺς χαιρετήσῃ τὴ μεγάλη τούτη μέρα. Ἀφοῦ τοῦ δώσαμε πρόθυμα τὴν ἀδεια μας κατέδρασε στὰ διαμερίσματα εἰς χαιρετοῦσε ἕναν πρὸς ἕναν τοὺς ἀξιωματικούς καὶ τοὺς στρατιῶτες καὶ ἔλεγε δύο λόγια γεμάτα χριστιανικὴ ἀγάπη. Τὸ ἴδιον ἔκανε καὶ τὴν τελευταία Κυριακὴ, ὅταν ἀποχαιρέτησε τοὺς ἄνδρες μας.

Ὅταν ἦρθαν τὰ Φῶτα τοῦ ἐξέθεμα τὰ ἔθιμα τῆς Ἐκκλησίας μας. Ζήτησε νὰ τοῦ ἐπιτρέψουμε νὰ μᾶς βοηθήσῃ στὴν ἐκτέλεσιν τῶν ἐθίμων μας, ρίχνοντας αὐτὸς τὸν σταυρὸ στὴ θάλασσα ἀπὸ τὸ πανῶψλον κατὰστρωμα τοῦ πλοίου γιὰ νὰ ἀγιάσῃ τὰ νερά τοῦ Ἰνδικοῦ Ὠκεανοῦ καὶ τοῦ ἀνθρώπου μας.

Ἦτοτε ἀπὸ μιὰ ἀκολουθία ποὺ μεταδόθηκε ἀπ' τὸ μικροφωνικὸ σύστημα τοῦ πλοίου, ἀνεβήκαμε στὸ πιὸ ψηλὸ κατὰστρωμα. Ἀπὸ ἐκεῖ ἐβρίξε ἕνα ξύλινο σταυρὸ στὴ θάλασσα τοῦ τὸν εἶχε δεμένο μὲ ἕνα σκοινί. Ἡ χωρὸς μᾶς ἐψάλλε τὸ «ἐν Ἰορδάνῃ», τὸ πλοιο σφύριξε, οἱ Ὀλλανδοὶ παίρναν φωτογραφίες οἱ Ἀμερικανοὶ παρακολουθοῦσαν μὲ ἔσκουφωτα τὰ κεφάλια τους καὶ ὅλοι οἱ Ἕλληες κᾶνανε τὸ σταυρὸ τους. Θᾶναι φέμμα νὰ πῆ κανεὶς πῶς ἔμεινε ἀσυγκίνητος ἀπὸ τὴ τελετὴ. Ὅλα μᾶς θυμίζαν πατρίδα. Μονάχα ἡ τροπικὴ ζέση ποὺ μᾶς εἶχε βγάλει τὰ ρούχα μας καὶ μᾶς ἄφρασε μὲ κοντὰ παντελόνια, ἦταν κάπως ξένη, παρείσακτη στὴν τελετὴ.

Ὅταν ἀνέσυρε ὁ παπᾶς τὸ σταυρὸ, τὸν φίλησε. Καὶ κρατώντας τον, τὸν προσέφερε στὸν Διοικητὴ μας καὶ ὡς τὸν τελευταῖο στρατιῶτην.

Κι' ἀκίνητος, λουσμένος στὸν ἰδρώτα, παρακολουθοῦσε τὸν καθένα μας πὸς σταυροκοπιότητα καὶ φιλοῦσε μ' εὐλάβεια τὸ σταυρὸ. Κι' ἦταν πρόχειρα καμωμένους μὲ ξύλα πού βρήκαμε στὸ μηχανοστάσιο. Μὰ τί σημασία μπορούσε νάχη τὸ πρᾶγμα. Οἱ Ἕλληνες μὲ τίς ψαλμοῦδιές τους ἀγίασαν τὰ νερά τοῦ πελάγου καὶ οἱ καρδιές τους δσομένες στὸ Θεὸ καὶ τὴν πατρίδα, παλλόταν μὲ συγκίνηση μπρὸς στὴν παράξενη τελετή. Κι' ὁ παπᾶς νεαρὸς καὶ δλόξανθος, μὲ προσποποιημένη τὴν ἀγάπη καὶ τὴν καλωσύνη, ἔδινε μεγαλοπρέπεια καὶ δέος στὴν περίσταση, ὅση θᾶξιναν τὰ χρυσοκέντητα ράσα τῶν δικῶν μας ἱερῶν στὴν πατρίδα.

Ἀπὸ τίς πρώτες ἡμέρες, μοῦ ἀνεκοίνωσε ὁ ἱερεὺς ἓνα πρόγραμμα ἀπασχολήσεως τῶν στρατιωτῶν μας. Εἶχε στὴ διάθεσή του μερικὲς δεκάδες χιλιάδες γυάρες ἀπὸ χρωματιστὰ κορδόνια πλαστικῆς ὄλης. Τὰ κόψαμε σὲ ἴσα κομμάτια καὶ τὰ μοιράσαμε διαδοχικὰ σ' ὅλους τοὺς στρατιώτες. Καὶ μὲ τὴ βοήθεια μιᾶς ὁμάδος στρατιωτῶν πού τοὺς εἶχαμε προηγουμένως ἐκπαιδεύσει, μάθαμε τοὺς στρατιώτες μας νὰ κατασκευάζουν ζῶνες καὶ διάφορα κορδόνια μὲ διάφορες πλέξεις. Δὲν μπορούσαμε νὰ φανταστοῦμε στὴν ἀρχὴ πὼς οἱ ἄνδρες μας θὰ δειχνανε ἐνδιαφέρον γιὰ μιὰ τέτοια ἀπασχόληση.

Μὰ ἀπὸ τίς πρώτες μέρες ἔδειξε, πὼς τὸ πρᾶγμα θὰ σημείωνε ἐπιτυχία. Καὶ νὰ, σὲ λίγες μέρες ἔβλεπε κανεὶς σὲ κάθε γωνιά τοῦ πλοίου νὰ ἀπασχολοῦνται οἱ ἄνδρες μὲ τὴν κατασκευὴ χειροτεχνημάτων. Στὰ ἀνοιχτὰ καταστρώματα, στὰ διαμερίσματα, στοὺς διαδρόμους, στὶς αἰθουσες ψυχαγωγίας καὶ στὶς κλιμακὲς, ἐργάζονταν οἱ ἄνδρες ἐυλόβωντας καὶ ἔσαν ἀπλέκοντας τὸ δλιό τοῦ τους. Τὸ πρᾶγμα ἦταν τόσο ἐνδιαφέρον πού δὲν ὑστέρησαν κι' οἱ Ἀξιωματικοὶ σὲ τοῦτῃ τὴν προσπάθεια. Καὶ συναγινέζονταν τοὺς στρατιώτες, ποῖος νὰ πλέξη καλύτερα τὸ δλιό τοῦ. Ἄλλος κατασκεύασε ἓνα λουρί γιὰ τὸ σκυλί του, ἄλλος μίαν ἐξάρτηση γιὰ τὰ κλειδιά του ἢ ἄλλα ἀντικείμενα, ἄλλος κρεμαστάρια γιὰ τὰ πουλιὰ πού σκοτώνει στὸ κυνήγι, ἄλλος ζῶνη. Οἱ Ἀμερικανοὶ δὲν παρέλειπαν εὐκαιρία νὰ ἐκφράσουν στὸν ἱερέα τὸ θαυμασμὸ τους γιὰ τὴν ἐπιτυχία.

Μὰ ἡ μεγαλύτερη ἐπιτυχία τοῦ ἱερέως ἦταν τὸ γεγονός, πὼς κατάρκτης τίς καρδιές ὄλων μας. Οἱ πῖο πολλοὶ ἀπὸ μᾶς δὲν καταλαβαίναμε τὴ γλώσσα του. Μὰ τὸ πρᾶγμα δὲν εἶχε σημασία. Ἡ εὐγενὴς ἔκφρασις τοῦ νεανικοῦ προσώπου του, τὸ χαμόγελό του, οἱ περιποιήσεις καὶ ἐξυπηρετήσεις του, τὰ γεμάτα καλωσύνη λόγια του, οἱ μετρημένες καὶ σοβαρὲς κινήσεις του, μᾶς τραβοῦσαν κοντὰ του. Μᾶς πήρε τὴν ἐμπιστοσύνη μας. Ὅτι κι' ἂν τὸν ζητούσαμε προσπαθοῦσε νὰ μᾶς βοηθήσῃ. Κι' οἱ ἀπαιτήσεις μας πολλὲς φορές ἦταν ἀκατανόητες. Θέλαμε νὰ παίξουμε πῖγκ-πόγκ, στὸ ἱερὰ τρέχαμε νὰ μᾶς βρῆ μπαλάκια καὶ ρακέττες. Στὸ τέλος μᾶς διέθεσε ἓνα σεβαστὸ ἀριθμὸ ἀπὸ διάφορα ἐπιτραπέζια παιχνίδια, γιὰ νὰ περνοῦμε τίς ὥρες μας. Ταίνια μαγνητοφωνικῆς θέλαμε γιὰ νὰ στείλομε μηνύματα στὰ σπιτία μας, ἐπι-

διορθώσεις κουρευτικῶν μηχανῶν καὶ ἄλλων μικροναγκῶν μας, ὁ ἱερεὺς ἦταν ὁ πῖο κατάλληλος ἄνθρωπος. Φτάνει νάθελε κάτι κάποιος καὶ χωρὶς διαρμηθῆσαι συνεννοεῖτο μὲ τὸν ἱερέα.

Μὲ τοὺς στρατιώτες εἶχε μεγάλη ἐπαφή. Κάτω στὰ ἐστιατόρια τῶν δπλιτῶν διέθεσε ἄφθονα δλικὰ γιὰ τὴν κατασκευὴ παιδικῶν παιχνιδιῶν, πού θὰ τὰ διένειμε στὰ παιδιὰ τῆς Κορέας. Ἄρκοῦσε μιά ἀναγγελία στὸ μικρόφωνο, πὼς ὁ ἱερεὺς παρακαλεῖ τοὺς Ἕλληνες στρατιώτες νὰ ἐργασθῶν στὰ χειροτεχνήματα, γιὰ νὰ γεμίση ἡ αἴθουσα μὲ στρατιώτες καὶ ἀξιωματικούς πού νὰ ἐργάζονται μὲ δρεξη στὰ παιδικὰ παιχνίδια. Κι' ὁ ἱερεὺς εὐχαριστεῖ τὸν ἔβλεπε νὰ κατασκευάζουν τὰ πῖο πολλὰ παιχνίδια Γοσλιάδες, Παρθενῶνες κι' Ἐκκλησίαις μ' Ἕλληνικὲς σημαίτες. Οἱ στρατιώτες ἦταν ἐλεύθεροι νὰ κρατήσουν αὐτὰ πού κάνανε γιὰ τὸν ἑαυτὸ τους ἀλλὰ προτιμοῦσαν ὅλοι νὰ τὰ διαθέσουν γιὰ τὰ παιδιὰ τῆς Κορέας. Τοὺς ἄρκοῦσε, πὼς στὴ δάση τοῦ παιχνιδιοῦ γράφανε δῖονα τους. Κι' ἀκόμα τοὺς ἄρκοῦσε τὸ γεγονός πὼς ἀνάμεσα τοὺς ἐργαζόταν κι' ὁ ἱερεὺς φτιάχνοντας ὠρατὰ πινάκια. Ὁ ἱερεὺς, πού τιμᾷ τὴν ἀποστολή του, καὶ κοντὰ του κανεὶς βρίσκεται πῖο κοντὰ στὸ Θεὸ.

Κ. ΧΑΛΒΑΤΖΑΚΗΣ

Ἀνθυπολοχαγὸς

ΝΑ ΑΠΟΔΟΘῆ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ

Ἀξιότιμον Διεύθυνσιν <ΑΚΤΙΝΩΝ>

Ἀθήνας

Εἰς τὸ ληφθὲν τεῦχος τοῦ Μαρτίου, τὸ πρῶτον ἄρθρον «Ἡ προσέλευσις τῶν Νέων κατὰ Πλάτωνα», καὶ τὰ δύο ἐπόμενα μαρτυροῦσιν ὅτι ἔφθασεν ὁ καιρὸς νὰ ἀποδοθῶι «τὰ τοῦ Καίσαρος τῆ Καίσαρι καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ τῆ Θεῶ». Ὁ θεῖος Πλάτων! ὁ σοφώτατος Σωκράτης κλπ. δὲν λέγω νὰ τοὺς ἀδικήσωμεν ἀλλὰ νὰ ἀποδοθῆ δικαιοσύνη.

«Τί γὰρ ἐστὶ Πλάτων ἢ Μωϋσῆς ἀτιμίζων;» Πρὸς εὐκολίαν σας, ἐσωκλείω ἀντίγραφα τοῦ Γρηγ. Σαράφῃ οὗ τὰ συγγράμματα ἔχετε εἰς τὴν βιβλιοθήκη σας.

Εἰς τὰς ἐφημερίδας διατυμπανίζου διάφοροι... νεκροθάπται καὶ τυμβωρύχοι τοῦ 19' αἰῶνος, ὡς ἀνακαλύψετε... τὰ ἀναμασήματα τῆς συμμορίας τοῦ Βολταίρου, οἵτινες ἐγκρίρησαν νὰ προσβάλλωσιν τὸ βιβλίον τῆς Γενέσεως τοῦ Μωϋσέως καὶ νὰ κάμουν νὰ καταρρεῖσῃ δλόκληρον τὸ χριστιανικὸν οἰκοδόμημα... Εἰς τὸν Α' τόμον «Φιλοσοφικαὶ Μελέται περὶ Χριστιανισμοῦ» Νικολάου Αὐγουστοῦ ἐξελληνισθὲν ὑπὸ Π. Βραβλα Ἀρμένῃ, δίδονται κεραυνοβόλοι ἀπαντήσεις καὶ ἀποδείξεις, καὶ αὐτονευθᾶπτονται μὲ τὰ ἰδιά των ὄπλα. (Α' ἔκδοσις 1855, Β' 1865).

Ὁ ἀγὼν σας εἶναι μέγας μὲ πλατὺ καὶ μέγα μέτωπον, ἢ πᾶλη σας κατὰ τῆς Λερναίας Ἰδρας «τῶν πρωτοκόλλων τῶν Σοφῶν τῆς Σιών» ἀλλὰ τὸ «ἄρνιον ὁ Νικητῆς».

Μετ' ἐξαιρέτου ἐκτιμῆσεως καὶ τῆς ἐν Κυρίῳ ἀγάπης

ΙΩ. Α. ΠΑΠΑΓΚΑΣ, Λάρισα

Ἡ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΑΙ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΖΩΗ ΤΟΥ ΜΗΝΟΣ

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΑΙ ΕΘΝΙΚΗ ΜΥΣΤΑΓΩΓΙΑ

Ἔπειτα ἀπὸ τὴν πανηγυρικὴ διακήρυξιν τῆς θεολόγου τοῦ Ἔθνους στὴν Ἑλληνικὴ Βουλὴ γιὰ τὴν ἔνωσιν τῆς Κύπρου μὲ τὴν Μητέρα Ἑλλάδα, ἡ ὥραία καὶ ὑψηλὴ ἐκδήλωσις τῆς Γενικῆς Συνελεύσεως τῶν καθηγητῶν τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου—μιὰ ἀληθινὴ πνευματικὴ καὶ ἐθνικὴ μυσταγωγία—ἀπετέλεσε ἕνα ἀντάξιον καὶ ἐπιβλητικὸ συμπλήρωμα, ποῦ ἔδωσε στὸ ζήτημα τὴν ὀλοκληρωμένην καὶ οὐσιαστικὴν του ἔννοια καὶ ἐξέφρασε κατὰ τὸν ἀρτιώτερον τρόπο τὰ αἰσθητά καὶ τὶς σκέψεις τῶν Ἑλλήνων. Χωρὶς νὰ παραβλέπη τὸν ἐθνικὸν καὶ πολιτικὸν χαρακτήρα, ποῦ εἶχε δώσει ἡ Βουλὴ στὸ ζήτημα, ἡ πνευματικὴ ἡγεσία τῆς χώρας τοῦ ἐπλάτυνε καὶ τοῦ ὤψωσε τὰ πλαίσια καὶ τὸ παρουσίασε σ' ὅλην τὴν ἐσωτερικὴν πνευματικὴν του σημασία.

Στηριγμένη στὰ ἀπαρασάλευτα θεμέλια τῆς Ἱστορίας, τοῦ Ἡθικοῦ Νόμου καὶ τῶν Πνευματικῶν Ἀξιών, ποῦ καθορίζουν τὴν πορεία τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν λαῶν καὶ συνθέτουν καὶ ἀναπτύσσουν τὸν Πολιτισμὸν, ἡ Γενικὴ Συνέλευσις τῶν καθηγητῶν ἀπέδειξε ὅτι τὸ ζήτημα τῆς Κύπρου εἶναι στὴ βαθύτερη οὐσία του ζήτημα πνευματικόν, ὅπως πνευματικόν εἶναι τὸ ἀγαθὸν τῆς Ἐλευθερίας καὶ πνευματικὴ ἡ ἀξία τοῦ Πολιτισμοῦ. Καὶ μὲ τὸ ἱερὸν δικαίωμα, ποῦ δίδει στὸ Ἐθνικὸν Πανεπιστήμιον ἡ φωτεινὴ του ἱστορία καὶ οἱ ὑψηλές του παραδόσεις καὶ μὲ τὴν περήφανη συναίσθησιν ὅτι ἐκφράζει συγχρόνως τὴν ψυχὴν καὶ τὸ πνεῦμα ἐκείνης ἀκριβῶς τῆς Χώρας, ποῦ ἐχάρισε στὸν κόσμον τὸν Πολιτισμὸν καὶ τοῦ ἐδίδαξε τὴν ἀξία τῆς Ἐλευθερίας, ἐπέβαλε ὑψηλὰ καὶ θαρραλὰ τὴν σημαία τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς Κύπρου καὶ ἐκάλεσε τὴν πνευματικὴν ἀνθρωπότητα νὰ τὴν ὑπερασπίσῃ καὶ νὰ τὴν ἐπιβάλῃ.

Ἄς ἐπιείσωμε ὅτι ἡ σταθερὴ καὶ ἐπιτακτικὴ αὐτὴ φωνὴ τῆς πνευματικῆς Ἑλλάδος θὰ βρῇ τὴν ἀπήχησην ποῦ πρέπει καὶ ὅτι ὁ πνευματικὸς κόσμος τῶν ἐλευθέρων χωρῶν θὰ κάμῃ τὸ καθήκον του.

ΕΝΑΣ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟΣ ΑΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ

Μὲ ἀληθινὴν ὑπερηφάνειαν καὶ μὲ βαθειὰ συγκίνηση θὰ διαβάσῃ κάθε Ἑλλὴν τὸ σμῦν καὶ λιτὸ βιβλίον, ποῦ, μὲ τὸν τίτλον «Ἀπολογισμὸς τῆς πρώτης πενταετίας», δίδει μέσα εἰς λίγες σελίδες τὴν κατευθύνσιν καὶ τὴν δράσιν τοῦ Συλλόγου «τῶ Ἑλληνικῶν Φώδ» κατὰ τὰ πάντες πρῶτα χρόνια τῆς ζωῆς του. Πόση ζωὴ μέσα στὸ μικρὸ αὐτὸ βιβλίον, πόση ἐργασία, πόσα ἐπιτεύγματα! Ἄπορεϊ κανεὶς πῶς χώρεσε μέσα στίς λίγες αὐτὰς σελίδες, ὅσο συμπυκνωμένες καὶ ἂν εἶναι, ἡ μεγάλη καὶ πλατειὰ εἰκόνα τῆς ὥρας καὶ ὑψηλῆς, ἀλλὰ καὶ γόνιμης καὶ ἀποδοτικῆς δράσεως τοῦ Συλλόγου. Ἄλλὰ ἄπορεϊ

ἀκόμη περισσότερο πῶς μπόρεσε ὅλη αὐτὴ ἡ πολὺπλευρὴ καὶ πλατύτατη προσπάθεια—ἐθνικὴ, πνευματικὴ καὶ κοινωνικὴ—νὰ χωρέσῃ μέσα στὸ μικρὸ καὶ στενὸ χρονικὸ διάστημα τῶν πάντες ἐτῶν. Καὶ δταν μάλιστα λάβῃ ὅπ' ὄψην ὅτι ἕνα μεγάλο μέρος ἀπὸ τὸ χρονικὸ αὐτὸ διάστημα ἐπέρασε κάτω ἀπὸ τὴν πιὸ δύσκολον, τὴν πιὸ σκληρῆν καὶ τὴν πιὸ ἐπικίνδυνον περιπέτειαν καὶ κακουχίαν τοῦ Ἔθνους, στέκεται μὲ θαυμασμόν καὶ μὲ σέβας μπροστὰ στὸ ὑπέροχον αὐτὸ ἔργον, ποῦ, μὲ τὸ θάρρος, τὴν πίστην καὶ τὸν ἐνθουσιασμόν ποῦ ἐνέπνευσε, ἐχάρισε στὸν ἀγωνιζόμενον Στρατὸν καὶ σ' ὅλον τὸν λαὸν τὴν ἀναγκαίαν ψυχικὴν τόνωσιν καὶ πνευματικὴν ἔξαρσιν, ποῦ, κἀνοντάς τον νὰ συνειδητοποιῇ τὴν ἀθάνατον καὶ ἀνεξάντλητον ἐσωτερικὴν δυνάμειν του, τὸν βοήθησαν νὰ ὑπερνικήσῃ ὅλες τὶς δυσκολίας καὶ νὰ μὴ γεμᾶτος ἀπὸ αἰσιοδοξίαν καὶ αὐτοπεποίθησιν στὸ δρόμον τῆς ἀνορθώσεως καὶ τῆς ἀναδημιουργίας, στὸν δρόμον τῆς «καινούργιας Ἑλλάδος».

Γι' αὐτὸ ἄπορεϊ κανεὶς καὶ θαυμάζει πῶς ὅλα αὐτὰ τὰ ὥραϊα καὶ μεγάλα μπόρεσαν νὰ χωρέσῃ μέσα εἰς τόσο λίγα χρόνια καὶ εἰς τόσο λίγες σελίδες. Ἄλλὰ δταν κοιτάξῃ στὸ βάθος τῶν σελίδων καὶ ἀφουγκρασθῇ τὸν παλμὸν ποῦ κρῦβεται κάτω ἀπὸ τὴν γραμμῆν, θὰ καταλάβῃ πῶς ἔγινε αὐτὸ τὸ θαῦμα. Γιατὶ θὰ νοιώσῃ τὴν παρουσίαν τοῦ Πνεύματος, θ' ἀναπνεύσῃ τὴν πνοὴν τῶν πιὸ μεγάλων καὶ πιὸ ὑψηλῶν ἰδανικῶν—τῶν ἰδανικῶν τοῦ Ἑλληνοχριστιανικοῦ πολιτισμοῦ—καὶ θὰ διαπιστώσῃ γιὰ μιὰ ἀκόμη φορά τὴν ἀκατανίκητον δυνάμειν τῆς ψυχῆς, δταν ἐμπνέεται ἀπὸ τὰ ἰδανικὰ αὐτά. Γι' αὐτὸ καὶ θὰ γεμίσῃ ἀπὸ περφόρεια καὶ συγκίνηση.

Γ. ΒΕΡΙΤΗΣ

Ὁραία καὶ συγκινητικὴ ἡ σκέψιν τῶν νέων τῆς «Χριστιανικῆς Φοιτητικῆς Ἐνώσεως» νὰ τιμῆσουν τὴ μνήμην τοῦ ἀεξήραστο πνευματικοῦ ὀδηγοῦ τους μ' ἕνα βιβλίον γιὰ τὴν προσωπικότητά καὶ τὴν δράσιν του. Μὲ τὸ βιβλίον αὐτὸ ἔδωσαν μιὰ θερμὴν καὶ ζωντανὴν εἰκόνα τῆς εὐγενικῆς καὶ ἀνώτερης μορφῆς τοῦ Βερίτη καὶ ἕκαμαν αἰσθητὴν τὴν ὑψηλὴν πνοὴν τῶν ἰδανικῶν καὶ τῶν ἀρχῶν, ποῦ ἐνέπνευσαν καὶ ἐφλόγιζαν τὸν ἐξαιρετικὸν ποιητὴν, τὸν βαθὺν στοχαστὴν καὶ τὸν γνήσιον πνευματικὸν ἄνθρωπον.

Τοὺς συγχαίρομε γιὰ τὴν πρωτοβουλίαν τους, ἀλλὰ καὶ τοὺς εὐχαριστοῦμε ποῦ μᾶς δίδουν ἀκόμα μιὰ φορά τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἀπευθύνουμε στὴν ἱερὴ καὶ ἀγαπητὴ μνήμην τοῦ ἀληθινοῦ φίλου καὶ συνεργάτη τὴν βαθειὰ καὶ εἰλικρινῆ ἐκδήλωσιν τῆς τιμῆς, τοῦ σεβασμοῦ καὶ τῆς εὐγνωμοσύνης μας γιὰ ὅτι, ἐν μεγάλῳ καὶ πολῦτιμῳ προσέφερε στὸν πνευματικὸν πολιτισμὸν τοῦ τόπου, στὸ περιοδικὸν αὐτὸ καὶ στὴν πνευματικὴν ἀκόμα ἀνάτασιν καὶ ἀνανέωσιν ἐκείνου, ποῦ μὲ συγκίνηση γράφει τὶς γραμμῆς αὐτῆς.

ΤΟ ΚΥΚΛΙΚΟ ΘΕΑΤΡΟ

Οἱ προσπάθειες ποῦ ἔγιναν τὸν τελευταῖο καιρὸ γιὰ τὴν ἐφαρμογὴ τοῦ «κυκλικοῦ θεάτρου» εἶναι πραγματικὰ ἀξιόλογες. Διότι δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι ὁ ὑπερβολικὸς φόρτος τῆς σκη- νῆς ἀπὸ σκηνογραφικὰ καὶ τεχνικὰ ἔν γένει μέσα ἔχει μεταβάλλει τὸ θέατρο σ' ἓνα ὑπερτρο- φικὸ θέαμα, ποῦ καὶ ἂν δὲν ἔχη καταπνίξει ἐν- τελῶς, ἔχει ὁμως παραγκωνίσει καὶ ἔχει θέσει σὲ δευτέρη μοῖρα τὸ κυριώτερο καὶ οὐσιαστικώ- τερο στοιχεῖο τοῦ θεάτρου: τὸν λόγο. Ἔτσι τὸ θέατρο, ἐνῶ τοῦ κακοῦ ἐπροσπαθοῦσε ν' ἀντα- γωνισθῆ τὸν κινηματογράφου, ποῦ, σ' αὐτὸν τὸν τομέα, ἔχει ἀσυγκρίτως περισσότερες καὶ μεγα- λύτερες δυνατότητες, ἐνόθευε συγχρόνως καὶ ἐ- ξασθενίζε τὸν πνευματικὸ του χαρακτήρα καὶ ἐξέφευγε ἀπὸ τὸν πολιτιστικὸ του προσορισμό.

Ἀπὸ τὸ σημεῖο ὁμως αὐτὸ ἕως τὸ σημεῖο νὰ ἀπογυμνώσουμε ἐντελῶς τὸ θέατρο καὶ ν' ἀπομονώσουμε τὸν λόγο, ὥστε νὰ τὸν μετα-βάλλουμε σ' ἓναν ἀπλό διάλογο, ποῦ θὰ μπο- ροῦσε—μὲ πιὸ μεγάλη ἴσως ἐπιτυχία—νὰ δια-βάλλεται σὲ βιβλίο παρὰ ν' ἀπαγγέλλεται ἀπὸ τοὺς ἠθοποιούς, ἡ ἀπόσταση εἶναι μεγάλη καὶ ἐπι- κίνδυνη Διότι, ὅταν, λόγου χάριν, γιὰ νὰ παρα-στήσουμε τὴ φυλακὴν ῥίχνουμε στὸ πάτωμα τοῦ ἀναιδωμάτου ποῦ ἀντικαθίστᾷ τὴ σκηνὴ τῆ... σκιά ἀπὸ λίγα κάγκελα, ἢ ὅταν βλέπουμε τὸν ἠθοποιὸ μὲ ἄδεια χέρια καὶ μὲ χειρονομίας στὸν ἀέρα νὰ... ταίξην τὰ ὑποθετικὰ πουλιά, κινδυν-εύουμε νὰ γελοιοποιήσουμε καὶ τὸ θέατρο καὶ τὸν λόγο, ἀντὶ νὰ τὰ τονίσουμε καὶ νὰ τὰ ἐξά-ρουμε.

Γι' αὐτὸ χρειάζεται πολλὴ προσοχὴ καὶ πολ- λὴ μελέτη. Ἀλλὰ χρειάζεται προπάντων ν' ἀν- τιληφθοῦμε καὶ νὰ θέσουμε ὡς βασικὴ προϋπό- θεση γιὰ κάθε μας ἔρευνα καὶ ἀναζήτησι, ὅτι ἡ ἀνανέωσι τοῦ ἔσπευμένου σήμερα θεάτρου πρέ- πει ν' ἀρχίσῃ ἀπὸ μέσα, ἀπὸ τὸ ἐσωτερικὸ του βάθος, ἀπὸ τὴν οὐσιαστικὴν του ὑπόστασι καὶ ὄχι ἀπὸ τὰ ἐκφραστικὰ του μόνο μέσα καὶ τὴ μορφή. Γιὰ νὰ δώσουμε στὸν λόγο τὴ θέση καὶ τὴ σημασία ποῦ ἀξίζει νὰ ἔχη, πρέπει νὰ τὸν κάμουμε πρῶτα πρῶτα νὰ εἶναι ἀληθινὰ «λό- γος» μὲ τὸ βαθύτερο καὶ οὐσιαστικώτερο νόημα τῆς λέξεως, ὥστε ν' ἀνταποκρίνεται πραγματικὰ στὴν πνευματικὴν ἀποστολὴν τοῦ θεάτρου. Ὅταν τὸ κατορθώσουμε αὐτὸ—καὶ τότε μόνον—τὰ στολίδια καὶ τὰ μπιχλιμπιδια τῆς ὑπερτροφικῆς σκηνογραφίας θὰ εἶναι πραγματικὰ ἀχρείαστα, διότι ὁ λόγος θ' ἀκτινοβολῆ μόνος του καὶ θὰ φωτίξῃ, θὰ θερμάνῃ καὶ θὰ ζωογονῆ τὴς ψυχές.

ΟΤΑΝ ΥΠΑΡΧΗ Η ΠΙΝΟΗ ΤΗΣ ΥΓΕΙΑΣ

Ὅταν ὑπάρχη ἡ καθαρὴ πνοὴ τῆς υγείας, πῶς ἐξυγιαίνει καὶ ἐξαγνίζει τὸ κάθετι, ἀπὸ τὸ βάθος τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς ἕως τὴς πιὸ μι- κρῆς καὶ ἀσήμαντῆς ἐκδηλώσεως τῆς! Ἔνα ἀνά- λαφρο καὶ παιγνιδιάρικο κινηματογραφικὸ ἔρ- γο, μιὰ ἀπλὴ κωμωδιοῦλα—μὲ τὸν Ἑλληνικὸ τίτλο «Θέλω τὴν εὐτυχία»—γεμάτο ἀπὸ χιοῦ- μορ καὶ κωμικὰ ἐδρήματα, ποῦ φθάνουν συχνὰ στὸ παρατρέθηγμα καὶ στὴν ὑπερβολή, δίδει ἀ- κριβῶς ἓνα ζωντανὸ καὶ πειστικὸ ὑπόδειγμα τοῦ θαυμαστοῦ ἀποτελέσματος ποῦ προκαλεῖ ἡ πα- ρουσία τῆς πνευματικῆς καὶ ψυχικῆς υγείας.

Ὅλη ἡ ὑπόθεσι τοῦ ἔργου πλέκεται γύρω ἀπὸ τὴν ἀφελῆ συνήθεια ἑνὸς κοριττοῦ νὰ γράφῃ κάθε μέρα σ' ἓνα σημειωματάριο τὴς διάφορες ἀνάγκες—ψυχικῆς καὶ οικονομικῆς—τῶν φίλων τῆς καὶ τῶν γνωστῶν τῆς καὶ νὰ ζητᾷ τὸ βράδυ τὴν ἐκπλήρωσίν τούς ἀπὸ τὴν Ἁγία Ἄννα. Ὅλοι σχεδὸν τὴν κοροϊδεύουν γι' αὐτὴ τὴν ψύχωση τῆς καὶ δὲν ἔχουν βέβαια ἐμπιστοσύνη στὴν ἀπο- τελεσματικότητά τῆς. Καὶ ὁμως ἔκείνη ἐξακο- λουθεῖ πάντα—καὶ ὅταν ἀκόμα εἶχε μεγαλώ- λει—νὰ γεμίξῃ μὲ εὐχές τὸ σημειωματάριό τῆς καὶ νὰ προσεύχεται κάθε βράδυ στὴν Ἁγίαν Ἄννα. Καὶ πολλὰ ἀπὸ αὐτὰς τὴς εὐχῆς πραγμα- τοποιεῖσθαι, καὶ ἡ χαρὰ καὶ ἡ ἰκανοποίησι σκορπίζονται γύρω στοὺς δικούς τῆς καὶ στοὺς ξένους, ἀκόμη καὶ σὲ μιὰν ἀντιγῆλό τῆς, ἐμπνέ- οντας οἰγὰ-οἰγὰ σὲ δλους, φίλους καὶ ἐχθρούς, τὴν καλωσύνη καὶ τὴν ἀγάπη. Καὶ ἐνῶ ἡ Ἰδία δὲν εἶχε ποτὲ ζητήσει τίποτε γιὰ τὸν ἑαυτὸ τῆς, ἡ Ἁγία φρ. ντίζει στὸ τέλος καὶ τῆς προσφέρει καὶ τὴ δικὴ τῆς εὐτυχία.

Ὅλα αὐτὰ βέβαια γίνονται ἀνάμεσα σὲ κω- μικὰ ἐπεισόδια καὶ καταστάσεις, κάτω ἀπὸ μιὰν ἀτμόσφαιρα ἀστεϊσμοῦ καὶ γέλιου, χωρὶς τὴς συνηθισμένους ἀξιώσεις σοβαρῆς καὶ ἀνώτερης τέ- χνης. Καὶ ὁμως, μέσα ἀπ' ὅλα αὐτὰ τὰ ἐλαφρὰ καὶ τ' ἀστεία, ἀναθίεται μιὰ λεπτὴ καὶ ἀπαλὴ, ἀλλὰ καὶ πολὺ αἰσθητὴ συγκίνηση, ποῦ δονεῖ βαθιὰ τὴν καρδιά καὶ κινεῖ ζωηρὰ τὴ σκέψη. Γιατί, πάνω ἀπὸ τὰ πρόσωπα καὶ ἀπὸ τὰ πράγ- ματα, ἀπὸ τὰ ἐπεισόδια καὶ τὴς καταστάσεις, ὑψώνεται ἡ ὑψηλὴ πνοὴ τῆς Πίστews, ποῦ ἐνέ- πνεε τὴν μικρὴν ἡρωίδα καὶ ποῦ διδάσκει ὅτι κάθε ἀνθρώπινη ψυχὴ, ποῦ ἔχει μέσα τῆς τὸν γόνιμο καὶ ζωογόνο σπόρο τῆς πίστεως καρδίζει πάντα τὴν ἀληθινὴ καὶ γνήσια εὐτυχία.

ΜΕΛΗΣ ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ

Περιοδικὸν «Ἀκτίνες», ὄργανον τῆς «Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐπιστημόνων» Ἐκδόσις Χριστ. Ἐνώσεως «Ἀκτίνες». Γραφεῖα: Ἐδρὸς Καρύστη 14, Ἀθῆναι (1) Τηλ. 35-023.—Θεσ|όνικης: Ἀγ. Σοφίας 38.—Πειραιῶς: Φίλωνος 34α.—Ἰγυέθους: Δ. Γ. Σταμάτης, κατοικία Φαβιέρου 39α, Ἀθῆναι (1).—Ἐτησίαι συνδρομὴ δρχ. 25 ἐξωτ. δολλ. 3.—Πρῶσι. τυπογραφίαι: Δ. Παπακωνσταντίνου, Μαυρομιχάλη 176.—Χειρόγραφα, δημοσιεύμενα ἢ μὴ, δὲν ἐπιστρέφονται.

Τύποις «Ἑλληνικῆς Ἐκδοτικῆς Ἐταιρείας» Α.Ε., Παπαδιαμαντοπούλου 44

Ἐκμητάλλευσις: Ἀλεξάνδρου Φιλοπούλου